

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO

Trg Francoske revolucije 7,

1 000 LJUBLJANA,

☎ **386-(0)61-200-27-11 / fax **386-(0)61-200-27-34

PROSTOR IN GOSPODARSKI RAZVOJ

Alokacija gospodarskih dejavnosti ter njene fizične, ekonomske in socialne posledice

Naročnika: Ministrstvo za znanost in tehnologijo in
Ministrstvo za okolje in prostor (CRP)

Izvajalec: Inštitut za geografijo, Trg francoske
revolucije 7, Ljubljana

Nosilec projekta:

dr. Marjan Ravbar

direktor IG:

dr. Jernej Zupančič

LJUBLJANA, junij 2000

PROSTORNI VARNOSTI

UPORABA POTENCIALA TEKNIŠKEGA IN METODOLOŠKA IZKUSIŠKA

RAZLIČJA MED PROSTORSKIM IN GOSPODARSKIM PLANIRANJEM

VRSTA PROSTORSKEGA PLANIRANJA V GOSPODARSKEM RAZVOJU

SLOVENIJA V EVROPI – POGOJI IN NEKATERE IZSOLJILNO – GEOGRAFSKE DNABLJNOSTI

PROSTOR IN GOSPODARSKA IZRABA

A NARAVNI VZRI NARAVNA IZRABA IN STANJE OKOLJA
UMSELTIV NAŠELBINSKO OMREŽJE IN INFRASTRUKTURA
OVARNOSTNA RABA POVRŠIN

SPREMINJANJE GOSPODARSKIE STRUCTURE

DRIS RAZVOJA SLOVENSKEGA GOSPODARSTVA

A REGIONALNE RAZLIKE

POVZETEK SCENARIJEV RODOBESA GOSPODARSKIEGA RAZVOJA SLOVENIJE (SORS II)

PROSTORSKI UČINKI SLOVENSKEGA GOSPODARSTVA

POTENCIALI IN RAZVOJNE POTREBE SLOVENSKEGA GOSPODARSTVA

STANJE IN PROSTORSKE POTREBE SLOVENSKEGA GOSPODARSTVA s pomočjo ankistranje
učinki rODOBESNI in predvideni gospodarski, kotizninski in infrastrukturalni učinki in

LOKACIJSKI FAKTORJI

Projektna skupina:

MOŽNE POTI, STRATEGIJE IN PREDLOGI ZA REŠEVANJE KONFLIKTOV MED
PROSTORSKIM PLANIRANJEM IN GOSPODARSTVOM

Avtor in odgovorni nosilec projekta:

doc. dr. Marjan Ravbar, *dipl. geogr.*

INSTRUMENTI ZA URESNITVEV CILJEV GOSPODARSKIEGA RAZVOJA

USTVARJANJE SINERGIJE MED PROSTORSKIM PLANIRANJEM IN GOSPODARSKIM
RAZVOJEM

Sodelavci:

DELIKOVANJE KAZALCEV ZA SPREMINJANJE STANJA IN GOSPODARSKIEGA RAZVOJA NA
PROSTOR – INTELLO POSTAVITVE SISTEMA KAZALCEV

prof. dr. Dušan Plut, *dipl. geogr.*

mag. Dejan Cigale, *dipl. geogr.*

mag. Damjan Kavaš, *dipl. ekon.*

mag. Andrej Gulič, *dipl. soc.*

SKLEPI

UPORABLJENA LITERATURA

PREGLED VSEBINE:

UVODNA POJASNILA TER VSEBINSKA IN METODOLOŠKA IZHODIŠA

RAZMERJA MED PROSTORSKIM IN GOSPODARSKIM PLANIRANJEM

VLOGA PROSTORSKEGA PLANIRANJA V GOSPODARSKEM RAZVOJU

SLOVENIJA V EVROPI - POLOŽAJ IN NEKATERE REGIONALNO - GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI

PROSTOR IN GOSPODARSKA IZRABA

*A NARAVNI VIRI, NJIHOVA IZRABA IN STANJE OKOLJA
BPOSELITEV, NASELBINSKO OMREŽJE IN INFRASTRUKTURA
CNAMENSKA RABA POVRŠIN:*

SPREMINJANJE GOSPODARSKE STRUKTURE

ORIS RAZVOJA SLOVENSKEGA GOSPODARSTVA

A REGIONALNE RAZLIKE

POVZETEK SCENARIJEV BODOČEGA GOSPODARSKEGA RAZVOJA SLOVENIJE (SGRS II)

PROSTORSKI UČINKI SLOVENSKEGA GOSPODARSTVA

POTENCIALI IN RAZVOJNE POTREBE SLOVENSKEGA GOSPODARSTVA

STANJE IN PROSTORSKE POTREBE SLOVENSKEGA GOSPODARSTVA s pomočjo anketiranja občin o obstoječih in predvidenih gospodarskih, komunalnih in infrastrukturnih površinah

LOKACIJSKI FAKTORJI

MOŽNE POTI, STRATEGIJE IN PREDLOGI ZA PRESEGANJE KONFLIKTOV MED PROSTORSKIM PLANIRANJEM IN GOSPODARSTVOM

INSTRUMENTI ZA URESNIČITEV CILJEV GOSPODARSKEGA RAZVOJA

USTVARJANJE SIMBIOZE MED PROSTORSKIM PLANIRANJEM IN GOSPODARSKIM RAZVOJEM

OBLIKOVANJE KAZALCEV ZA SPREMLJANJE STANJA IN GOSPODARSKIH VPLIVOV NA PROSTOR - PREDLOG POSTAVITVE SISTEMA KAZALCEV

SKLEP

UPORABLJENA LITERATURA

POVZETEK

Raziskava je zastavljena tako, da obsega ocene poglavitnih naravnih virov, njihove izrabe in stanja okolja. Opredeljuje se do ključnih razvojnih problemov in (geo)strateških gospodarskih ciljev z oceno pomena gospodarstva na prostorski razvoj, posebej še na spreminjanje gospodarskih struktur in orisa razvoja slovenskega gospodarstva. Poseben poudarek je namenjen strukturiranju prostorskih elementov do gospodarskega razvoja, posebej tistih, ki so pomembni za stanje in prihodnji razvoj v prostoru. Opredeljujemo se do ključnih gospodarskih mehanizmov za zagotavljanje blagostanja in enakovrednih pogojev življenja v smislu kvalitete bivanja. Poskusili smo razvozlati izjemno zapletene gospodarske potrebe v prostorskem razvoju in njihovega vpliva na razvoj posameznih prostorskih struktur in elementov. V poglavju o ponudbi površin za proizvodne dejavnosti smo izhajali iz že opravljenih raziskav ter pripravili poseben vprašalnik (za lokalne skupnosti), ki nam je služil predvsem pri izvedbi raziskave, kjer podajamo oceno o potrebnih (dodatnih) površinah za različne proizvodne dejavnosti.

Poseben del raziskave je namenjen ustvarjanju simbioze med prostorskim planiranjem in gospodarskimi potrebami. Povzetek obeh razvojnih scenarijev gospodarskega razvoja Slovenije nam je služil za proučitev njihovih vplivov na prostorske strukture, kamor sodijo še razmišljanja o viziji gospodarskega razvoja Slovenije, v delu, ki se nanaša na prostorski razvoj oz. vpliv gospodarskega razvoja na prostorske strukture.

Raziskavo zaključujemo s poskusom oblikovanja kazalcev za spremljanje stanja in trendov vpliva gospodarstva na prostor kjer gre za povezave kvalitativnih in kvantitativnih kazalcev gospodarskega razvoja, ki so relevantni za stanje v prostoru in kazalcev prostorskega razvoja s poudarkom na ugotavljanju potreb po površinah za različne gospodarske dejavnosti.

PROSTOR IN GOSPODARSKI RAZVOJ -

ALOKACIJA GOSPODARSKIH DEJAVNOSTI TER NJENE FIZIČNE, EKONOMSKE IN SOCIALNE POSLEDICE

UVODNA POJASNILA TER VSEBINSKA IN METODOLOŠKA IZHODIŠČA

Gospodarsko in socialno - geografsko podobo v devetdesetih letih označuje velika raznolikost, znotraj katere se zrcalijo pozitivne in negativne razvojne težnje tako glede ekonomskih aktivnosti, socialnega razvoja in tudi pogojev okolja. Problemi prinašajo s sabo nevarnosti nadaljnjega razvoja, toda tudi priložnosti. Bodoči razvoj bo temeljil na nekaterih ključnih ocenah naravnih virov in na sodobnih družbeno in ekonomsko geografskih procesih.

Raziskava je prvi poskus sintetične predstavitve posledic gospodarskih dejavnosti na prostorske strukture in predstavlja nekatera spoznanja o pglavitnih prvinah gospodarskih procesov, ki potekajo v Sloveniji na prelomu tisočletja. Zajema preobrazbo in socialno-ekonomske posledice, industrializacije in prehod v informacijsko družbo. Zato je še v marsikaterih segmentih »nedorečena« in zato le droben aplikativno-metodološki prispevek v mozaiku ustvarjanja simbioze za vzpostavitev integralnega sistema načrtovanja. Raziskava hkrati povzema še izsledke dosedanjih raziskav in jih med sabo povezuje in dopolnjuje z novejšimi teoretskimi in praktičnimi dognanji. V raziskavi se opredelujemo predvsem do vloge gospodarstva v prostorskem razvoju, čeprav tudi nemalokrat sami prostorski pogoji vplivajo na razmestitev gospodarskih dejavnosti. Meja med vplivi in posledicami je zato pri načrtovanju in spremljanju sprememb gospodarskih struktur pogosto »umetno postavljena«.

Posebna želja naročnika raziskave je bila, da se opredelimo do strategije gospodarskega razvoja z vidika načel trajnostnega razvoja in da poskušamo oceniti potrebe po površinah (zemljiščih) za opravljanje posameznih vrst gospodarskih dejavnosti in njihovo ustreznost, kar pa se je pozneje izkazalo, da je to zaradi slabih informacijskih baz, izredno težavna in zapletena naloga, čigar rezultati nas ne zadovoljujejo in so zato le orientacija in vzpodbuda k nadaljnjim praktičnim izzivom proučevanja gospodarskih odločitev na spremembe prostorskih struktur.

Raziskava temelji na problemski analizi ekonomsko-geografskih značilnosti gospodarskega razvoja Slovenije. Gre za opredelitev strukturnih odnosov med prostorskim in gospodarskim razvojem na nacionalni (in regionalni ravni) glede na vsebine, ki se nanašajo na gospodarski razvoj. Torej gre za povezave (mehanizme) med strateškimi gospodarskimi cilji ter socialnim in prostorskim razvojem - z definiranjem dejavnosti, ki najbolj vplivajo na stanje v prostoru in na prihodnji razvoj. Za gospodarski (in družbeni) razvoj so v zadnjem desetletju značilne

velike spremembe in raznolikost, ki so odraz kompleksnih razvojnih teženj tako na področju gospodarskih dejavnosti, družbenega razvoja in tudi prostorskih (okoljskih) pogojev. Zato v ekspertizi izhajamo iz ocene sodobnih družbeno geografskih procesov, ocene razporeditve gospodarskih dejavnosti v prostoru in tudi ocene pglavitnih naravnih virov. Raziskava zato temelji na problemski analizi ključnih »prostorsko-gospodarskih« problemov, povezanih z regionalno geografskimi značilnostmi območij in vplivom gospodarstva na urejanje prostora. To smo si zamislili tako, da smo zasnovali matrični model interakcij, s katerim bomo poskusili podati kompleksno oceno gospodarskih odnosov na urejanje prostora (gl. spodnjo preglednico):

ZASNOVA RAZISKAVE NA PODLAGI "MATRIČNEGA" MODELA

PROSTOR	GOSPODARSTVO
⇒ naravni viri: ekološki faktorji, tla, vodovje; klima; vegetacija, zrak...	→ (iz)raba naravnih potencialov s strani gospodarstva (naravni viri, rudna bogastva...)s poudarkom na ocenah površin za
⇒ poselitev in infrastruktura,	opravljanje posameznih vrst gospodarskih dejavnosti
⇒ funkcije naselij,	→ izbor gospodarskih dejavnosti
⇒ namenska raba s poudarkom na ocenah površin za opravljanje posameznih vrst gospodarskih dejavnosti;	→ prostorska, organizacijska in dohodkovna povezanost gospodarstva (povezave med delovnimi mesti in bivanjem...)
⇒ komunalna opremljenost	→ gospodarsko relevantni vplivi izobraževalnih, znanstveno-tehničnih, socialnih in kulturnih dejavnosti;
⇒ oskrba,	→ gospodarska infrastruktura;
⇒ razporeditev števila prebivalstva	→ zaposlitvene bilance, zaposlitvena in izobrazbena struktura prebivalstva...
⇒ zaposlitvena struktura	→ gospodarska struktura aktivnega prebivalstva,
⇒ Razporeditev delovnih mest,	→ bruto socialni produkt prebivalstva,
⇒ prostorsko relevantni vplivi razmestitve gospodarskih in negospodarskih dejavnosti	→ ekonomska in davčna moč prebivalstva....
⇒ lokacije krajev z delovnimi mesti,	→ povezanost gospodarskih sistemov

Raziskava je zastavljena tako, da obsega:

- ⇒ Ocene pglavitnih naravnih virov, njihove izrabe in stanja okolja,
- ⇒ Opredelitev ključnih razvojnih problemov in (geo)strateških gospodarskih ciljev z opredelitvijo gospodarskega pomena na prostorski razvoj,
- ⇒ Spreminjanje gospodarskih struktur in oris razvoja slovenskega gospodarstva,
- ⇒ Strukturiranje prostorskih elementov gospodarskega razvoja, ki so pomembni za stanje in prihodnji razvoj v prostoru,
- ⇒ Opredelitev ključnih gospodarskih mehanizmov za zagotavljanje blagostanja in enakovrednih pogojev življenja v smislu kvalitete bivanja,
- ⇒ Ugotovitev dejanskih razlik in gospodarskih potreb v prostorskem razvoju in njihovega vpliva na razvoj posameznih prostorskih struktur in elementov,
- ⇒ Povzetek obeh razvojnih scenarijev gospodarskega razvoja Slovenije in vplive na prostorske strukture,
- ⇒ Razmišljanja o viziji gospodarskega razvoja Slovenije, v delu, ki se nanaša na prostorski razvoj (vpliv gospodarskega razvoja na prostorske strukture),
- ⇒ Poseben del raziskave je namenjen ustvarjanju simbioze med prostorskim planiranjem in gospodarskimi potrebami;
- ⇒ Raziskavo zaključujemo s poskusom oblikovanja kazalcev za spremljanje stanja in trendov vpliva gospodarstva na prostor (povezava kvalitativnih in kvantitativnih kazalcev gospodarskega razvoja, ki so relevantni za stanje v prostoru in kazalcev prostorskega

razvoja s poudarkom na ugotavljanju potreb po površinah za različne gospodarske dejavnosti).

Raziskava tudi temelji na pregledu in uporabi raznovrstnih relevantnih gradiv, ki so jih pripravili predvsem na MEOR-ju oz. ZMAR-ju in imajo vpliv na spremembe v prostorskih strukturah. V poglavju o ponudbi površin za proizvodne dejavnosti smo izhajali iz že opravljenih raziskav ter pripravili poseben vprašalnik (za lokalne skupnosti), ki nam je služil predvsem pri izvedbi raziskave, kjer podajamo oceno o potrebnih (dodatnih) površinah za različne dejavnosti.

Pri delu smo uporabljali tudi bodisi že sprejete ali pripravljene strateške dokumente, (kot so npr: Zakon o spodbujanju enakomernega regionalnega razvoja Slovenije, Teze za pripravo zakona o pokrajinah, Strategija gospodarskega razvoja Slovenije, Strategija RS za vključitev v Evropsko unijo, Strategija ekonomskih odnosov s tujino, Sektorski razvojni dokumenti kot npr: Strategija povečevanja konkurenčne sposobnosti slovenske industrije, Strategija razvoja malega gospodarstva v Republiki Sloveniji, Resolucija o strateških ciljih na področju turizma v Republiki Sloveniji s programom aktivnosti in ukrepov za njeno izvajanje, Resolucija o strategiji učinkovite rabe in oskrbe Slovenije z energijo, Resolucija prometne politike Republike Slovenije, Strategija razvoja slovenskega kmetijstva, Program razvoja gozdov v Sloveniji,...) ter relevantno tujo literaturo (oz tuje izkušnje) in mednarodne dokumente - konvencije, priporočila ...

RAZMERJA MED PROSTORSKIM IN GOSPODARSKIM PLANIRANJEM

Nedvoumni cilj vseh prostorskih planov ter strategij prostorskega razvoja je v "ponudbi" možnih poti za izboljšanje življenjskih razmer. Za razvoj prostorskega planiranja so značilni mejniki, povezani z družbenimi razmerami in stanjem v razvoju stroke ter s pravnimi vidiki, oz. sprejetjem zakonskih norm, ki so oblikovali dogovorjena pravila igre. Povojno obdobje običajno delimo na štiri faze: Prvo obdobje obsega čas do sprejetja zakona o regionalnem prostorskem planiranju leta 1967. Označuje ga centralizirano državno plansko planiranje, kjer pa so vendarle zaznavni zametki prostorskega planiranja, izhajajočega iz elementov urbanističnega planiranja. To obdobje temelji na koncentraciji gospodarstva v mestih, ki so ga spremljali intenzivna urbanizacija, deagrarizacija in praznenje podeželja. Drugo - najkrajše - obdobje pomeni čas institucionalizacije prostorskega planiranja, vendar je trajalo premalo časa, da bi se le-to lahko dokončno uveljavilo. Pred dobre četrto stoletja je bila poleg decentralizacije uprave sprejeta še politika skladnega regionalnega razvoja, ki je s policentrično zasnovanim konceptom razvoja postopno zmanjševala razlike na regionalni ravni. Tretje obdobje predstavlja čas asimilacije regionalnega, prostorskega in urbanističnega planiranja s samoupravnim družbenim planiranjem. Zadnje obdobje pomeni začetek novih izzivov za prostorsko planiranje, ki ga sproža privatna lastnina, uvajanje tržnega modela gospodarstva in liberalizacija gospodarstva. V zadnjih letih smo poleg decentraliziranega privatizacijskega vala pričali še razrastu drobnih urbanističnih iniciativ. Veliki industrijski sistemi se preoblikujejo oz. razpadajo v samostojne postindustrijske obrate. Ob tem se poraja potreba po oblikovanju aktivnejšega modela v prostorskem planiranju.

Pregled odnosov v povojnem prostorskem planiranju nas opozarja, da se je ob "urbanističnem" planiranju že zgodaj uveljavil tim. "socialni organizem", ga na ta način

"oplemenitil" ter urbanističnem planiranju dodal "regionalne razsežnosti". Če posplošimo, potem čas do sredine sedemdesetih let lahko poimenujemo kot "prilagoditveno" planiranje. Uvajalnemu obdobju regionalnega prostorskega planiranja sledi zastoj, ki ga obeležuje družbeno planiranje. Sistemu družbenega planiranja pa gre zasluga, da je vzpostavil, sicer zelo razvejan in prekompliciran sistem koordinacije razvojnih ciljev in planskih nalog. Temu obdobju gre zahvala, da je so se začele vzpostavljati natančne evidence o razmerah v pokrajini. Za obe obdobji je tudi značilno večje ali manjše vpletanje politike v strokovne odločitve ter sorazmerno slab "odziv" znanosti pri sprejemanju odločitev. Tretje obdobje lahko poimenujemo kot "perspektivno" planiranje, čigar zametki so bili v začetku osemdesetih let. Zadnje obdobje, ki še ni zaključeno, prav tako označujejo spremembe pri planerskih pristopih, v nalogah, vsebini in metodologiji prostorskega planiranja. Iščejo se novi interdisciplinarni prijemi, uporablja se sodobnejša terminologija, bolj angažirana je tudi vloga naravoslovnih in družboslovnih znanosti.

Naloga prostorskega planiranja je, da zagotavlja smotrno rabo zemljišč in urejeno naselbinsko strukturo. Za izpolnitev zadane naloge pa je za skupno dobro celotne družbe potrebno usklajevati številne (množico) interese (ov) na sicer omejenem zemljišču. Gospodarstvo oz. proizvodni del gospodarstva je zato le eden izmed številnih akterjev v tem procesu. Cilji prostorskega planiranja na eni strani ter gospodarske potrebe in želje vodijo pogosto v konflikte. Gospodarstvo pogosto razume postopke v prostorskem planiranju kot »cokljo« pri njihovih razvojnih prizadevanjih. Pri tem se večina očitkov nanaša – če posplošimo – predvsem na to, »da je proizvodni del gospodarstva na številnih segmentih omejevan«.

Kakšne zahteve postavlja gospodarstvo pred prostorsko planiranje? Gospodarski razvoj bistveno vpliva na postopke in oblikovanje instrumentov v prostorskem planiranju. Za prostorsko planiranje pa je še vedno osrednje vprašanje, kako zagotoviti ustrezno (dolgoročno) porabo površin, ki bo v sozvočju s cilji in poglobitnimi cilji in usmeritvami družbenega razvoja, kjer gospodarski, socialni kot tudi uravnotežen prostorski razvoj Slovenije nastopajo kot enakovredni partnerji. Pri tem je zelo pomembna ugotovitev, da gospodarski razvoj doživlja pomembne spremembe in je tudi napovedovanje za daljše časovno obdobje običajno zelo tvegano. Poglavitni cilji prostorskega razvoja pa so dolgoročne narave in zato mnogo bolj »statični«. Težnje zadnjih (ca. deset) let kažejo, da so številne gospodarske branže pod težo prenizke ustvarjene vrednosti propadle in, da je pričakovano povečanje dodane vrednosti povezano s povečano produktivnostjo zaposlenih – pri čemer število delovnih mest (po velikem zmanjšanju števila delovnih mest koncem preteklega in začetku tega desetletja) v zadnjih petih letih stagnira.

Slovensko gospodarstvo se mora tudi vedno hitreje prilagajati okvirnim pogojem, ki jih ponuja svetovna (evropska) ekonomija. Strukturna prilagajanja, povečana produktivnost in globalizacija imajo tudi prostorske učinke, ki se odražajo v tem, da se poraba prostora za proizvodne dejavnosti (relativno) zmanjšuje ali da le-te ostajajo na sedanjem nivoju. Poraba površin se povečuje v prvi vrsti v osrednjih – gospodarsko močnih in prometno (infrastrukturno) – tehnično zaključenih in zaokroženih območjih. Pretežni del novoustanovljenih podjetij se oblikuje tam, kjer so ugodni pogoji za nastanek fleksibilnih proizvodenj. Zato je še nadalje pričakovati povečano porabo površin v že oblikovanih in nastajajočih mestnih regijah in ob prometnih koridorjih (križiščih), kjer je tudi ustrezno kvalificirana delovna sila. V teh območjih je torej pričakovati največ »sporov« med prostorskim planiranjem in gospodarstvom - konfliktnih situacij, kajti prostorsko planiranje se zavzema za varčno – smotrno porabo površin, ki je posebej »na udaru« ravno v ekološko zelo

senzibilnih dolinskih, kotlinskih in ravninskih območjih, kjer bo istočasno potrebno zaustaviti tudi disperzno širjenje stanovanjskih (naselbinskih) površin in poiskati »rezervne« površine znotraj že obstoječih naselbinskih območij. Empirična opazovanja strukturnih sprememb v gospodarstvu nas opozarjajo tudi na povečan obseg konfliktov pri samem zagotavljanju novih gradbenih območij za proizvodne površine. Izkušnje nas še učijo, da bo prihajalo tudi do sporov med posameznimi obrati že znotraj obstoječih proizvodnih con, ker se nekateri proizvodni obrati, ki se v (pretežno) degradiranem okolju ne morejo ustrezno razvijati in zahtevajo nove površine izven naselij v zelenju – odprtih površinah. Posplošeno povedano, tudi v naslednjih letih je za daljše časovno obdobje vedno težje predvidevati (ocenjevati) gospodarski razvoj in njihove vplive na prostor.

VLOGA PROSTORSKEGA PLANIRANJA V GOSPODARSKEM RAZVOJU

Prostorski (predvsem naravni) pogoji, zemljišča in nepremičnine so osrednja preokupacija prostorskega planiranja in hkrati za razvoj proizvodnih dejavnosti ključnega pomena. Raznolikost gospodarskih funkcij pogosto ustvarja konflikte na različnih področjih in ravneh planerskega procesa: na horizontalni ravni se pojavlja pri različnih aspiracijah po prostoru, na vertikalni ravni pa pogosto tudi v premalo domišljeni v delitvi pristojnosti med državo in lokalnimi skupnostmi (v veliki meri tudi zaradi odsotnosti vmesne, regionalne ravni).

Prostor je omejena, vendar dragocena dobrina. V tekmovanju za »nadvlado« nad temi površinami nastopajo v Sloveniji različni pretendenti (kmetijstvo, gozdarstvo, industrija, različne služnostne dejavnosti, prebivalci - stanovalci, rekreativne dejavnosti, država ...). Množici zahtevkov zaradi pičlosti razpoložljivega zemljišča ni mogoče zadostiti. Pomanjkanje prostora in raznoliki interesi namreč ne zadoščajo vsem teritorialnim potrebam. Za prostorsko planerske posege je pomembno spoštovanje predvsem dveh principov:

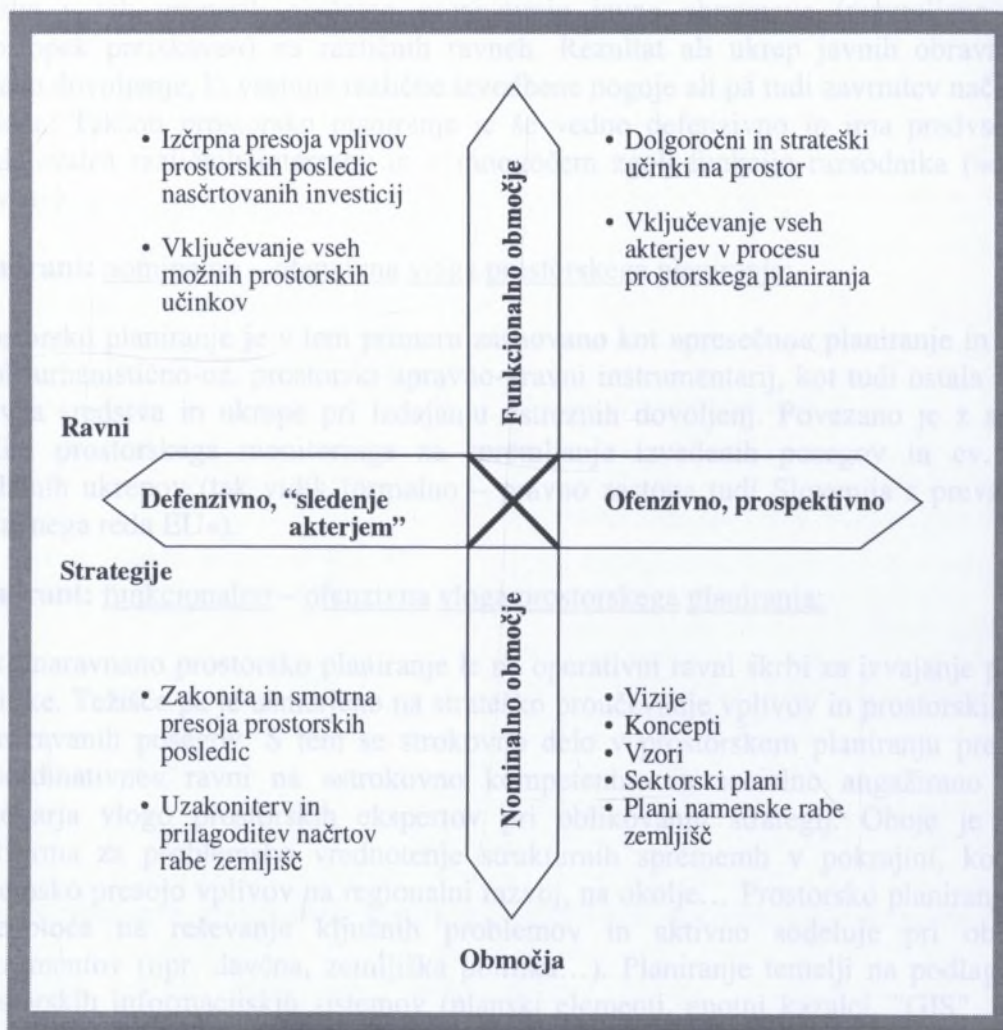
Javno dobro: določeni načini rabe tal imajo značaj javnega dobra, kjer je raba v proizvodne namene izključena in zato ni predmet trgovanja. Namenska raba določena za območja s posebnim pomenom ima sicer visoko vrednost, toda nobene cene. »Netržni« načini rabe zemljišč ima tudi v tržnem gospodarstvu pomemben delež, ki ga država na sistematičen način ureja (predvsem z »mehkimi« načini urejanja tako da ostajajo lastniki zemljišč kljub temu zavarovani). Tudi nekatere že »zazidane« površine imajo značaj javnega dobra, npr. srednjeveška mestna središča.

Eksterni efekti: določeni načini rabe tal povzročajo negativne vplive v ožji ali širši okolici za kar se običajno ne plačuje odškodnine (npr. za pretiran hrup iz nekega industrijskega objekta), ki bi vključevala tudi zmanjšano vrednost zemljišča za stranske vplive v neposredni okolici.

Pri koordiniranju gospodarskega razvoja ima prostorsko planiranje na razpolago dokaj raznolik instrumentarij ukrepov. Razpet je med splošne družbene cilje, lastno zakonsko regulativo (glede zastarelosti veljavne zakonodaje in nepoznavanja poglobitvinih izhodišč in zamisli v nastajajoči, smo bili prisiljeni to sicer zelo pomembno plat v pričujoči raziskavi zanemariti) na eni strani in sektorskimi razvojnimi strategijami na drugi strani.

Predvsem različne (npr. gospodarske) strategije običajno postavljajo prostorsko planiranje v **podrejen (defenziven)** položaj in običajno sledenje sektorskim zamislim. Druga pot pa je, da se prostorsko planiranje postavi v aktivno – ofenzivnejšo vlogo, torej v vlogo **razsodnika** raznolikim sektorskim predvidevanjem. Tako ima prostorsko planiranje pravzaprav štiri možnosti, kar smo ponazorili s spodnjim modelom tipizacije možnih prostorskih instrumentov pri planiranju gospodarskega razvoja:

TIPIZACIJA MOŽNIH PROSTORSKO PLANSKIH INSTRUMENTOV PRI PLANIRANJU GOSPODARSKEGA RAZVOJA

Prirtejeno po: Staehlin-Witt, Plattner, 1998.

1. kvadrant: nominalno – defenzivna vloga prostorskega planiranja:

Razvojne pobude prihajajo večinoma s strani gospodarskih akterjev. Prostorsko planiranje se nasproti sektorskim načrtom običajno zavzema za spoštovanje zakonskih določb in kontrole smotrne rabe zemljišč, kot pomembnega elementa v urejanju prostora. Glavni očitke takemu ravnanju leži v pretežno formalističnih principih in (pre)togem -

tradicionalnem instrumentariju spoštovanja namenske rabe zemljišč. Velik upravni aparat, ki deluje na tem področju, praviloma le potrjuje odločitve, ki so bile sprejete drugje.

2. kvadrant: funkcionalno – defenzivna vloga prostorskega planiranja:

Razvojne pobude še vedno prihajajo s proizvodne sfere in so običajno zasnovane v sektorskih (gospodarskih družbah) združenjih. Prostorsko planiranje v takih primerih prevzema zgolj, sicer zelo pomembno in težavno vlogo posrednika - usklajevalca različnih interesov. Poglavitna težava je pri izbiri in vključevanju vseh prizadetih partnerjev in zato pogosto zelo težavno delo tudi pri sprejemanju pravičnih odločitev. Prostorsko planerske službe v teh primerih običajno organizirajo javne obravnave (razumljene tudi kot »postopek preiskave«) na različnih ravneh. Rezultat ali ukrep javnih obravnav pa je izdano dovoljenje, ki vsebuje različne izvedbene pogoje ali pa tudi zavrnitev načrtovanega posega. Takšno prostorsko planiranje je še vedno defenzivno in ima predvsem vlogo usklajevalca različnih interesov in v mnogočem zgolj funkcijo razsodnika (»dežurnega krivca«).

3. kvadrant: nominalno – ofenzivna vloga prostorskega planiranja:

Prostorsko planiranje je v tem primeru zasnovano kot »presečno« planiranje in uporablja zgolj urbanistično-oz. prostorski upravno-pravni instrumentarij, kot tudi ostala »resorna« pravna sredstva in ukrepe pri izdajanju ustreznih dovoljenj. Povezano je z sodobnimi načini prostorskega monitoringa za spremljanje izvedenih posegov in ev. uvajanje dodatnih ukrepov (tak vidik formalno – pravno zastopa tudi Slovenija s prevzemanjem »pravnega reda EU«).

4. kvadrant: funkcionalno – ofenzivna vloga prostorskega planiranja:

Tako naravnano prostorsko planiranje le na operativni ravni skrbi za izvajanje prostorske politike. Težišče pa je usmerjeno na strateško proučevanje vplivov in prostorskih učinkov nameranih posegov. S tem se strokovno delo v prostorskem planiranju prestavlja iz »koordinativne« ravni na »strokovno kompetentno in socialno angažirano raven in zagovarja vlogo prostorskih ekspertov pri oblikovanju strategij. Oboje je primerna platforma za problemsko vrednotenje strukturnih sprememb v pokrajini, kot tudi za sistemsko presojo vplivov na regionalni razvoj, na okolje... Prostorsko planiranje se tako osredotoča na reševanje ključnih problemov in aktivno sodeluje pri oblikovanju instrumentov (npr. davčna, zemljiška politika...). Planiranje temelji na podlagi enotnih prostorskih informacijskih sistemov (planski elementi, enotni kazalci, "GIS"..., "public private partnership"). Gre tudi za postopno preoblikovanje (državne) uprave, ki teži k oblikovanju družbenih pogojev za uravnotežene posege v prostor. "Urbani menagement" s primesjo "dnevne politike" pridobiva na pomenu.

Proizvodne dejavnosti imajo zaradi napredujoče globalizacije vedno bolj (nad)nacionalen značaj, čeprav v odnosu do prostorskega planiranja običajno nastopajo »individualistično«. V vsakem primeru pa gre za vse obsežen proces, ki ga tudi v Sloveniji oblikuje dinamičen pretok dobrin, kapitala in tehnologije ter države z različno stopnjo razvitosti in ekonomskimi sistemi vse bolj in bolj sili v medsebojno odvisnost. Pojem globalizacija je vse bolj aktualen tudi v tistih znanostih, ki se ukvarjajo s proučevanjem organizacije prostora in z razmerji v gospodarski strukturi pokrajine. Globalizacija krepi konkurenčnost med gospodarskimi

pokrajinami, še posebej pa med mesti oz. mestnimi regijami, ki predstavljajo "motorje" regionalnega razvoja. Položaj, razvoj in vloga mest v hierarhiji, se v pogojih svetovnega tekmovanja spreminja. Klasični modeli centralnih krajev, temelječi na pomembnosti oskrbnih funkcij mestnih sistemov, ki so jih izžarevali v svojo okolico, stopajo v ozadje. Kot kriteriji opazovanja globalizacijskih procesov stopajo v ospredje ekonomsko-funkcijski kazalci. V sodobnosti lahko uspešno konkurirajo le tista mesta, ki izkazujejo raznovrstnost produkcijskih struktur in organizacijskih oblik svojih regionalnih struktur. Konkurenčnost mesta oz. mestne regije ni več določena zgolj njegovim geografskim položajem in z infrastrukturno opremljenostjo, marveč s proizvodnim in regulacijskim sistemom, ki ga sestavljajo kvaliteta industrijske proizvodnje, finančnih in oskrbnih aktivnosti ter simbioza institucionalnih gospodarskih resursov dotične mestne regije.

Globalizacijski razvoj in njeni pglavitni kazalci

Okvirni pogoji za globalizacijski razvoj	Poglavitni indikatorji
<ul style="list-style-type: none"> ➤ povečevanje svetovne trgovine kot posledica deregulacije svetovnega trga ter zmanjševanje stroškov pri blagovnih in transportnih storitvah (liberalizacija svetovne trgovine); ➤ nenehen in pospešen razvoj informacijskih in komunikacijskih tehnologij in s tem povezano "mrežno" prepletanje proizvodnje; ➤ globalna dostopnost do trga kapitala kot posledica deregulacije kapitalskih trgov in prepletanja informacij; ➤ "nove" smeri v mobilnosti prebivalstva, proizvodnih središč in delovnih mest. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ primerjalno hitrejša rast svetovne trgovine v primerjavi z volumnom rasti proizvodnje; ➤ razvoj inovacij na področju komunikacijske tehnologije, npr: Internet, razrast podjetij z mednarodnim kapitalom; ➤ novi obsežni in neodvisni kapitalski trgi (off-shore), izgrajevanje trans nacionalnih podjetij, bogata ponudba specializiranih "business services" ➤ pokrajinska mikavnost ("natural amenities"), ➤ atraktivna kulturna ponudba z uspešnim izobraževalnim sistemom ("cultural amenities"), ➤ koncentracija visoko kvalificiranih strokovnjakov, ➤ atraktivni in ceneni bivalnimi pogoji ter že izgrajeno infrastrukturno omrežje.

Vir: Povzeto po: Fuchs, 1998

Pomembno vlogo imajo še inovativna razvojna politika, ki jo sestavljajo socialno in kulturno okolje, oblikovanje (med)regionalnih omrežij, tehnološki transfer (izmenjava informacij), odprtost in zaupanje, podjetniško svetovanje, mobilnost delovne sile, regionalna identiteta, opremljenost s kulturnimi institucijami (sponzorstvo), visoki potenciali za rekreacijo in prosti čas, različne socialne aktivnosti, visoka stopnja biotske ohranjenosti okolja, visoko postavljeni standardi kvalitete življenja in kultura upravljanja, torej elementi, ki oblikujejo ustvarjalno okolje.

Izkušnje po svetu so pokazale, da so v procesu družbene restrukturacije najbolj profitirala tista območja, ki so v urbaniziranih središčih s selektivno koncentracijo razvojnih potencialov uspele razviti z novo razvojno tehnologijo. Ta središča hkrati razvijajo nove oblike oskrbnih dejavnosti, ki so prav tako nosilci nadaljnje razvojne ekspanzije. V globalnih procesih restrukturacije se običajno pojavljajo: (a) fleksibilizacija proizvodnje in trga delovne sile, (b) internacionalizacija produkcije in mobilnost kapitala, (c) opuščanje "realne" proizvodnje z namenom aktiviranja "prostega" kapitala (d) deregulacija podedovanih politično-institucionalnih davčnih mehanizmov (e) dokapitalizacija spektra družbenih področij (f)

polarizacija in hierarhizacija zaposlitvenih središč. V mestnih regijah in zgostitvenih območjih prihaja istočasno do decentralizacije in dekoncentracije proizvodnih kapacitet ob istočasni centralizaciji finančnih in drugih "kontrolnih" funkcij. Aglomeracijske tendence se ne odražajo le na področju modernih tehnologij, marveč tudi na področju novih "fleksibilnih" proizvodenj.

V teh odnosih pa slovensko gospodarstvo, kljub vertikalni organiziranosti v različnih gospodarskih združenjih (npr. GZS) nastopa nasproti prostorsko planerski organiziranosti zelo »individualistično«. Pravzaprav uveljavlja svoje prostorske zahteve na ravni (pretežno) lokalnih skupnosti kot heterogena združba različnih obratov in proizvodnih usmeritev s prav tako raznolikimi vplivi na okolje. Zaradi dvostopenjske upravne organiziranosti v Sloveniji je regionalna dimenzija povsem marginalizirana. Tako se gospodarstvo in prostorsko planiranje srečujeta predvsem na lokalnih skupnosti, na ravni posameznih obratov (podjetij) in zelo redko na ravni gospodarskih (branžnih) združenj. Sektorski načrti in predvsem z njimi povezane strukturne spremembe, ki jih kakršen koli prostorski poseg prinaša s sabo so manj pomembne oz. v ospredje stopajo ozki teritorialni pogledi, ki pa so še zaradi raznolikosti pogledov na prostorske učinke so interesi često navzkrižni.

SLOVENIJA V EVROPI – Položaj in nekatere ekonomsko - geografske značilnosti

Slovenija je majhna država, manjša kot vse razen ene države članice EU, in njena površina predstavlja le majhen del celotnega območja EU-15. Slovenija z 2 milijonoma prebivalcev predstavlja okrog 0,5 % vsega prebivalstva držav članic EU. Država je redkeje poseljena kot EU, saj je njena povprečna gostota poseljenosti 98 prebivalcev na kvadratni kilometer – v primerjavi z EU, katere gostota poseljenosti je 116 prebivalcev na kvadratni kilometer. Ker je v Sloveniji majhen naravni prirast prebivalstva in so neto migracije v zadnjih letih majhne, je število prebivalstva stabilno.

V Sloveniji se tako kot v EU prebivalstvo stara. Število prebivalstva pod starostjo, ko so delovno sposobni, je padlo na 18 % leta 1995 (podobno kot v EU), medtem ko se je delež prebivalstva nad starostjo, ko so delovno sposobni oziroma nad 64 let, povečal na 12-13 % vsega prebivalstva (v primerjavi s 15 % v EU). Staranje prebivalstva v Sloveniji je v primerjavi z EU do neke mere manjše zaradi nižje pričakovane dolžine življenja. V Sloveniji je bila leta 1995 pričakovana dolžina življenja ob rojstvu 74,9 let, medtem ko je bila v EU 77,4.

Staranje prebivalstva v Sloveniji naj bi se podobno kot v EU močno povečalo v naslednjem desetletju ali dveh, pri čemer naj bi se povečal tudi koeficient odvisnosti med aktivnim in številom prebivalstva (razmerje med prebivalstvom pod ali nad delovno sposobno starostjo v primerjavi z delovno sposobnim prebivalstvom). Koeficient odvisnosti tako odraža posledice sprememb v rodnosti, pričakovani dolžini življenja in migracije za strukturo prebivalstva. Koeficient odvisnosti za Slovenijo je bil leta 1996 44 % v primerjavi z 49 % v EU.

Zaradi prizadevanj za polno zaposlenost so bile za srednje- in vzhodnoevropske države v času pred tranzicijo značilne visoke stopnje aktivnosti, še posebej še za ženske. Te stopnje (zaposleni in brezposelni v primerjavi s prebivalstvom starosti 15-64) so se običajno gibale

med 70% in 80%. S prehodom v tržno gospodarstvo so se možnosti za zaposlovanje zmanjšale, s čimer se je zmanjšala tudi stopnja aktivnosti. Ta se je v drugi polovici devetdesetih let ustalila na okrog 68%, kar je približno enako povprečju v EU.

Slovenija bo v okviru EU (upoštevajoč šest držav kandidatk za širitev v prvem krogu) predstavljala razmeroma majhen del teritorija in prebivalstva, v obeh primerih le okrog pol odstotka. Tudi v okviru šestih držav kandidatk predstavlja le 3,6 % površine ter 3,2 % prebivalstva. Slovenija je površinsko večja samo od Cipra in Luksemburga, prebivalstveno pa od Estonije, Cipra in Luksemburga. Slovenci bomo postali po velikosti osemnajsta jezikovna skupnost v EU (poleg evropskih narodov bodo v združenih Evropi številčnejši še Arabci in Turki).

Slovenija je po reliefnih značilnostih za evropske razmere nadpovprečno hribovita in gorata. To pomeni, da je delež ravninskih površin, kjer se koncentrirata poselitev in gospodarstvo, nižji, pritisk nanje pa temu ustrezno višji. Večina slovenskega prebivalstva (62 %) živi na nadmorski višini 200 do 400 m (36 % površine). Okrog 23 % slovenskega prebivalstva živi na nadmorski višini nad 400 m (54 % teritorija), 5 % pa nad 600 m (28 % teritorija) (Perko, D. 1991). Velik del poseljenih hribovitih in sredogorskih predelov je v obmejnem pasu, kar terja posebno pozornost pri razvoju poselitve in gospodarstva (kmetijstva, turizma).

Slovenija je država alpskega loka, vendar s poudarjeno prehodno vlogo nasproti: preostali srednji Evropi, panonskemu bazenu (in dalje proti Vzhodni Evropi), mediteranskemu loku in tudi nasproti Balkanu. Ker je Slovenija majhna država, vse te enote segajo preko državnih meja v sosednje in druge države, kar je v zgodovini pogojevalo (in še danes pogojuje) številne sorodnosti (tradicionalna arhitektura, urbanizem,...), agrarni tehniki, tipu razvoja infrastrukture idr. Čez mejna povezanost ljudi, ki se odraža tudi v mentaliteti, tradicionalnih vrednotah in kulturi, ima tisočletno tradicijo (ne le v zamejstvu, kjer živijo slovenske narodne manjšine). Podobno kot na kontinentalnem nivoju, kjer EU želi in mora ohranjati naravno in kulturno pestrost, bi morala razčlenjenost slovenskega prostora odigrati pomembno vlogo pri oblikovanju integriranega prostorskega, gospodarskega in socialnega razvoja, tudi na lokalni in regionalni ravni. Le tak pristop lahko v perspektivi ohranja etnično in jezikovno samobitnost slovenskega naroda (enakomernejša stopnja razvoja po regijah, ohranjanje poselitve v obmejnem območju, kulturno integriranje slovenskih manjšin v zamejstvu).

Vse strokovne analize govore o relativno ugodnem položaju Slovenije zaradi relativne bližine do razvijajočih se in do avto propulzivnih okolij, pa najsi upoštevamo scenarij niza evropskih metropol z vlogo generatorjev razvoja, imenovanih kot "modra banana", in/ali mediteranski "sunbelt", ali "Evropo metropol", ali "Evropo regij".... Pomembno dejstvo, ki je Sloveniji v prid je še, da se zaradi ponovnega gospodarskega odpiranja "vzhoda" najbolj propulzivna gravitacijska središča predstavljajo proti vzhodu in jugu - v trikotnik Frankfurt - Benetke - Trst - Dunaj - Praga - Berlin.

Jochimsen (1991) je v svojih predvidevanjih še določnejši in predvideva zelo močne razvojne impulze v vzhodnih delih "banane" in predvsem v najvzhodnejšem delu "sončnega pasu", ki naj bi po njegovem mnenju segal do Trsta in dalje proti Dunaju oz Budimpešti. Obe dokaj realni in optimistični napovedi Slovenijo zaradi njenega geopolitičnega položaja postavljata pred duri najrazvitejši Evropi. Obenem pa sta temelj novim izzivom, katerim se Slovenija tudi zaradi svojega ugodnega naravno geografskega in geopolitičnega položaja ne sme in ne more odpovedati. Gospodarsko močne in dinamične dežele investirajo v svojo prihodnost tudi tako, da iščejo "partnerske regije". Slovenija, kljub temu, da njena gospodarska moč dosega komaj

dve petini povprečne gospodarske moči petnajsterice, lahko svojo geografsko lego uporabi kot osrednji marketinški argument, tej naj prilagaja svojo gospodarsko strukturo in za izboljšanje le-te poskuša pridobiti mednarodno pomoč.

Geostrateški položaj Slovenije omogoča povezovanje tako na ravni mestnih regij, (med)regionalnih povezovanj, kot tudi na ravni sodelovanja evropskih regij. Slaba povezanost z modernimi avtocestami in predvsem dotrajanost železniške infrastrukture predstavlja velik problem pri oblikovanju države kot infrastrukturno vzorno opremljene mednarodno tranzitne evropske regije.

Sintetični prikaz geografskega položaja - prednosti in slabosti Slovenije pri približevanju EU:

MOČ IN RAZVOJNI POTENCIALI	SLABOSTI IN RAZVOJNE OVIRE
+ pomemben geostrateški položaj na stiku Alp, Jadrana in Panonske nižine	- slabo razvita prometna in komunikacijska infrastruktura, (neusklajenost med različnimi oblikami infrastrukture in transporta);
+ dobra prometna dostopnost do "Evropskih" koridorjev;	- slabe prečne prometne povezave;
+ ugodna longitudinalna in prečna prometna lega (prometni križ);	- socialno-ekonomsko "zapiranje" proti JV;
+ pomembno prometno vozlišče (ljubljska in postojnska vrata);	- pomanjkanje (medregionalnih) povezav;
+ pomembna vloga Koprškega pristanišča;	- nizka gostota sodobne prometne mreže, ki znižuje gospodarsko učinkovitost infrastrukture;
+ naravno geografske ugodnosti za razvoj transportnih sistemov	- odsotnost specializiranih distribucijskih površin;

Socialno-ekonomska gibanja v Sloveniji od osamosvojitve kažejo na številne prednosti in priložnosti, kjer se lahko gradi napredek pri gospodarskem in socialnem približevanju EU. Začetni gospodarski pogoji Slovenije so med vsemi tranzicijskimi državami najbolj ugodni, in ima izmed vseh držav v prehodu danes najbolj razvito gospodarstvo, saj je njen BDP na prebivalca po kupni moči skoraj enak dvema državam članicama EU, namreč Grčiji in Portugalski. Razvojno zaostajanje Slovenije za EU je torej precej manjše. Poleg tega je bila Slovenija dolgo trgovinska partnerica z dobro vzpostavljenimi poslovnimi stiki tako z državami EU kot z državami bivše Jugoslavije.

Slovenija ima dober strateški položaj. Država ima dolgo mejo z dvema članicama Evropske unije in je v bližini nekaterih najrazvitejših evropskih regij. Ker je že v sedemdesetih in osemdesetih letih vzpostavila trgovinsko menjavo in tudi nekatere druge oblike gospodarskih ter političnih vezi z državami članicami Evropske unije (denimo sodelovanje Alpe-Adria), se je v začetku devetdesetih let lahko hitro preusmerila z vse šibkejše menjave med republikami Jugoslavije na menjavo z Zahodom in s tem ustvarila podlago za hiter gospodarski preobrat. Slovenija ima zaradi svojega zemljepisnega položaja in poznavanja balkanske regije dobre možnosti, da postane dejavna partnerka v procesu politične demokratizacije in ekonomskega prestrukturiranja te regije v okviru Pakta za stabilnost.

Ena od pomembnih značilnosti in hkrati posebna prednost družbeno-ekonomskega razvoja Slovenije je njen policentrični regionalni razvoj. Prebivalstvo je razmeroma enakomerno poseljeno po vsej državi in v mestnih območjih živi le nekaj več kot polovica vseh prebivalcev. Obstajajo pa velike razlike med posameznimi regijami glede njihove družbeno-ekonomske razvitosti. Tako, denimo, se razmerje bruto dodane vrednosti na prebivalca kot merilo ekonomske moči posameznih regij giblje med 1 : 3.

POTENCIALI ZA SKLADEN IN URAVNOTEŽEN RAZVOJ:

PREDNOSTI IN PRILOŽNOSTI

POMANJKLJIVOSTI IN NEVARNOSTI

SPLOŠNO

+ dobri začetni gospodarski pogoji za hitro vključevanje v EU	- majhnost trga
+ najvišji BDP na prebivalca med tranzicijskimi državami	- gospodarska rast je odvisna od gospodarske učinkovitosti EU
+ kot trgovinska partnerica ima dolgo tradicijo trgovanja z državami EU;	- neugodna demografska gibanja s stagnacijo prebivalstva, staranjem prebivalstva
+ ugodna geografska lega z dolgo mejo z EU in bližina nekaterih najbolj razvitih in propulzivnih evropskih regij	- prevelike razlike v stopnji regionalnega in družbenoekonomskega razvoja med regijami
+ dobro poznavanje Balkana omogoča sodelovanje pri njegovi rekonstrukciji v okviru Pakta stabilnosti	- pomanjkljivosti v sektorju majhnih in srednje velikih podjetji
+ policentričen regionalni razvoj s povprečnimi razlikami v stopnji družbenoekonomskega razvoja med regijami	- nizke stopnje in neprimerni pogoji za neposredne tuje investicije
+ stabilno makroekonomsko okolje	- nerazvita finančna infrastruktura z neprimernim trgov kapitala in slabo kakovost finančnih storitev
+ stabilne in relativno visoke realne rasti BDP	- prevladujoča vloga države v sektorju javnih gospodarskih služb
+ vzpostavljen dostop do trgov kapitala pod ugodnimi pogoji	- slaba kakovost cestnega in železniškega omrežja – počasna rekonstrukcija
+ dobro usposobljena in stroškovno učinkovita delovna sila z dobrim znanjem jezikov	- neprimerna stopnja dostopnosti telekomunikacij in slaba digitalizacija
+ visoka gostota cestnega in železniškega omrežja	- visoka energetska intenzivnost gospodarstva
+ relativno dobro razvito avtocestno omrežje	- onesnaženost voda in neustrezno ravnanje s komunalnimi odpadki
+ strateška lokacija pristanišča v Kopru z dobrimi možnostmi za nadaljnjo širitev	- relativno nizka stopnja vključenosti v visokošolsko izobraževanje
+ visoka raven »kvalitete« življenja;	- strukturna nezaposlenost z visoko koncentracijo nezaposlenih med mladimi
+ tradicionalna industrija kot motiv sodobnemu prestrukturiranju;	- nefleksibilnost trga delovne sile
+ relativno neonesnaženo okolje;	- problemi, povezani s kakovostjo in učinkovitostjo javne uprave
+ še dovolj atraktivno naravno okolje,	- prešibek razvoj urbanih omrežij na regionalnem nivoju;
+ več desetletna povezanost s sosednjimi deželami (npr. Alpe-Adria) - možnost oblikovanja čezmejnega sodelovanja;	- slaba povezanost nacionalnega urbanega sistema;
	- šibka branžna struktura,
	- šibka integracija gospodarstva,
	- pomanjkljiva kooperacija znotraj regij,
	- obsežna manj razvita in demografsko ogrožena območja (pojav sredobežnosti);
	- velike regionalne razlike med središči in periferijo (predvsem novonastale obmejne regije);
	- odsotnost regionalne organiziranosti;

NARAVNI VIRI

+ malo kvalitetnih kmetijskih površin,	- skromne in izčrpane (ne)kovinske mineralne surovine;
+ velik lesni prirastek gozdov;	- precejšnja potresna nevarnost,
+ veliko razpoložljivih vodnih virov (potencialno) pitne vode;	- brezbržnost do nevarnosti visokih vod, suše...
+ relativna varnost pred velikimi sušami, vetrovi, požari, epidemijami;	

NARAVNA IN KULTURNA DEDIŠČINA - KRAJINA

<ul style="list-style-type: none"> + Ekonomsko zdravo – in še vitalno podeželje; + (Možna) racionalnost izrabe virov; + (Potrebnost) izenačevanja življenjskih možnosti na podeželju in v mestu; + Povečana raven znanja podeželskega prebivalstva + Povečana (naraščanje) ozaveščenosti o lokalnih vrednotah s pomočjo njihovega vključitve v gospodarsko izrabo + Povečana (naraščanje) ozaveščenosti o kakovostih okolja in o potrebi varstva okolja/narave + Vrednotenje možnosti glede na cilje varstva in razvoja krajine + Povečan obseg naravnega stanja okolja v območjih, ki se bodo prepustila naravi + Sodelovanje lokalnega prebivalstva v aktivnostih za varstvo okolja/narave (več prostega časa) 	<ul style="list-style-type: none"> - Nezadostno vrednotenje možnosti glede na splošno sprejemljive nacionalne interese; - Nevarnost izgube lokalne in regionalne identitete; - Nevarnost izgube drugih lokalnih (regionalnih) vrednot, lokalnih posebnosti in lokalnih vednosti; - Prešibke aktivnosti po boljši komunalni opremljenosti; - Vrednotenje možnosti glede na cilje varstva in razvoja krajine - Povečani pritiski na naravne vire v območjih intenzivnega kmetijstva - V primestnih območjih povečan pritisk na vire zaradi povečane ga prebivalstva in mestnega načina življenja - Izguba tradicionalnih znanj in zavesti o soodvisnostih v okolju
---	--

PREBIVALSTVO IN SOCIALNO - EKONOMSKA STRUKTURA (TRG DELOVNE SILE)

<ul style="list-style-type: none"> + etnična homogenost (posebej na podeželju), asimilacijska moč prebivalstva; + visoka doba preživetja, + industrijska tradicija; + fleksibilnost delovne sile - prilagodljivost; + želja po izobraževanju, s teženjami zviševanja; + relativno izenačeni socialni in zaposlitveni pogoji; 	<ul style="list-style-type: none"> - demografsko praznenje in stagnacija prebivalstva - posebej v obmejnih območjih - nevarnost "vdora" alohtonega prebivalstva; - nizka nataliteta; - neugodna starostna struktura; - neuravnotežen prebivalstveni razvoj, - podpovprečen delež visoko kvalificiranih strokovnjakov; - deficit kvalificirane delovne sile;
--	---

URBANI SISTEMI, OBLIKE IN STOPNJA URBANIZACIJE¹

<ul style="list-style-type: none"> + osrednja lega in metropolitizacija Ljubljane; + dosežen količinski in kvalitativni razvojni prag ter koncentracija znanja v Ljubljani (in deloma v Mariboru) z raznovrstnostjo ponudbe; + urbana dekoncentracija in vitalnost manjših urbanih središč; + kakovosten stanovanjski fond enodružinskih stanovanjskih hiš; + tradicija samograditeljstva, sosedske pomoči, lokalnih gradbeno-obrtnih storitev... ; 	<ul style="list-style-type: none"> - nizka stopnja urbanizacije - slovenska mesta so premajhna in premalo razpoznavna v konkurenci evropskih mest; - nezadosten količinski in kvalitativni razvojni prag ter koncentracija znanja v preostalih središčih regionalnega pomena z raznovrstnostjo ponudbe - odsotnost trdnjših razvojnih konceptov in urbanističnih planov; - nerazvito omrežje regionalnih središč; - pomanjkljiva in predraga mestna in regionalna infrastruktura (v lokalnih središčih); - pomanjkanje stanovanj v večjih mestih; - prenova mestnih središč se v glavnem ne izvaja; - razpršena poselitev - črne gradnje in toleranca do njih - tradicionalno neuspešna politika pravnih in represivnih poskusov odpravljanja črnih gradenj.
--	--

KMETIJSTVO IN GOZDARSTVO

<ul style="list-style-type: none"> + še dovolj sonaravno in raznovrstno kmetijstvo in gozdarstvo; + ohranjenost kulturne krajine; + dodatna zaposlitev zaradi polkmečkega načina obdelave in zmanjševanje socialne ogroženosti prebivalstva; + kmetijstvo ima pretežno samooskrbno funkcijo; + velika gozdna bogastva in s tem velik ekološki pomen 	<ul style="list-style-type: none"> - malo kakovostnih zemljišč oz. skromne obdelovalne površine; - relativno visoka stopnja kemizacije tal; - zelo razdrobljena posest in šibka konkurenčna sposobnost v EU; - visok delež zemljišč podvržen socialnemu prelogu, zaraščanju in ogozdovanju; - komasacije, osuševanje, namakanje in sonaravne zložbe zemljišč so močno zaostale v svojem razvoju; - razraščanje manjvrednega gozda, slabo izkoriščanje lesne mase; - poškodovanost gozdov (zaradi onesnaženosti ozračja in zaradi škodljivcev).
--	---

¹ Poglavje je deloma povzeto po: A. Pogačnik: Prednosti in pomanjkljivosti urejanja prostora Slovenije ob vstopanju v Evropsko skupnost, Referat na 14. Sedlarjevem srečanju, Nova Gorica 1998, tipkopolis.

GOSPODARSKE DEJAVNOSTI

+ disperzne in divezficirane;	- tehnološka zastarelost industrije, prenizka stopnja avtomatizacije in odsotnost visokih tehnologij;
+ nastajanje novih malih obratov z relativno visoko stopnjo ekološke ozaveščenosti;	- predraga delovna sila,
+ ni (pretirano) velikih onesnaževalcev;	- opuščanje vitalnih, narodnogospodarsko pomembnih panog (železarstvo,...)
+ (relativno) razvita obrt in tradicionalno gostinstvo;	- prenizka stopnja urejenosti industrijskih con - zato veliko število drobnih onesnaževalcev;
	- šibka opremljenost z nakupovalnimi središči;

TURIZEM IN REKREACIJA

+ raznovrstnost ponudbe kulturnih dobrin;	- premalo vodnih površin - vključno z morskimi obali,
+ relativna ohranjenost naravnega okolja;	- (nevarna) ponudba kolesarskih poti;
+ visoka kulturna raven delavcev v turizmu	- (turistična) zanemarjenost mest;
	- neinventivnost ponudbe;
	- tranzitni značaj Slovenije.
	- močan pritisk na turistično rekreacijska območja;

PROMET IN INFRASTRUKTURA

+ dobro razvito lokalno cestno omrežje	- slabo vzdrževane lokalne ceste,
+ izgradnja avtocestnega prometnega križa	- zamude pri izgradnji avtocest;
+ dobre navezave na evropske prometne koridorje	- prometna izolacija Kočevske, Koroške, Posočja...
+ možnost izgradnje plovne poti med Jadranom in Podonavjem (!?);	- tehnološka zastarelost železnic;
+ primerna mreža letališč,	- prešibek javni promet v obmestjih vseh večjih mest;
	- zamude pri posodobitvi železniške infrastrukture.

OKOLJE IN STOPNJA ONESNAŽENOSTI

+ ohranjena pokrajinska pestrost na stiku Alp, Srednje Evrope in Balkana;	- na nekaterih področjih relativno neučinkovit sistem varstva okolja;
+ relativno visoka raven kvalitete okolja in naraščanje deleža na ložb v okolje;	- relativno visoka poraba energije, glede BDV/enoto proizvoda;
+ visoka stopnja biotske raznovrstnosti;	- previsok delež odpadkov v BDV-previsoki stroški
+ ohranjena pokrajinska pestrost;	- prometna "prehodnost" povzroča povečano onesnaževanje,
+ še dovolj atraktivno naravno okolje,	- povečano obremenjevanje in ustvarjanje konfliktov v obmestjih.
	- počasna sanacija virov onesnaževanja;

Prerejeno po: Slovenija: Prehodni državni razvojni program za obdobje 2000-2002, ZMAR, 2000 in Prostorski vplivi približevanja Slovenije EU, Inštitut za geografijo, 1998.

V strukturi slovenskega gospodarstva velja človeški dejavnik za eno izrazitih prednosti. Ker je bilo za izobraževanje in izpopolnjevanje v preteklih dveh desetletjih namenjenih razmeroma veliko sredstev, je slovenska stroškovno učinkovita delovna sila dobro izobražena in izkazuje dobro jezikovno znanje. V tem kontekstu ima Slovenija razmeroma kakovostno menedžersko znanje na ravni gospodarskih družb. Omeniti je treba, da je bil v preteklih dveh desetletjih precejšen del sredstev namenjen izvajanju prenove sistema izobraževanja in usposabljanja, in da je s tem Slovenija pripravila podlago za uresničevanje strategije vse življenjskega učenja. Poleg tega je prenova omogočila oblikovanje socialnega partnerstva v poklicnem izobraževanju in usposabljanju. Slovenija mora sedaj prednostno izvesti evalvacijo prenove in usmeriti nadaljnji razvoj sistema izobraževanja in usposabljanja v skladu z rezultati evalvacije in demografskimi gibanji.

Slovenija ima še dve prednosti: razmeroma močno razvito temeljno raziskovanje na nekaterih področjih (za raziskave in razvoj je po ocenah ZMAR-a namenjeno 1,7 % BDP) in precej dobro osnovno razvito cestno infrastrukturo (cestni križ), zlasti avtoceste, katerih gradnja dobro napreduje. Velike naložbe v prometno infrastrukturo, ki jih deloma financirata Evropska investicijska banka (EIB) in Evropska banka za obnovo in razvoj (EBRD), so po eni

strani prispevale k velikemu presežku v sektorju storitev, na katerem temelji dobro stanje tekočega računa plačilne bilance, po drugi strani pa so izboljšale možnosti za vključitev Slovenije v čez evropsko omrežje (TEN). Med dragocenimi prednostmi Slovenije je še pristanišče v Kopru, ki ima dober potencial za prihodnjo širitev, zlasti potem, ko bo izboljšana železniška povezava.

Na splošno je v Sloveniji v preteklih desetletjih potekala manj intenzivna degradacija okolja kot v številnih drugih gospodarstvih v tranziciji, obstajajo pa velike razlike med tremi glavnimi okoljskimi vidiki. Stanje v Sloveniji je razmeroma neugodno pri čiščenju odpadnih vod in ravnanju s trdnimi odpadki, položaj v zvezi s kakovostjo zraka pa je bolj ugoden. Zato naložbe, potrebne za izpolnjevanje standardov varstva okolja EU na tem področju, dosegajo manj kot 10 % (0,2 milijarde €) v skupnem načrtu okoljskih naložb v Sloveniji do leta 2005 (2,7 milijarde €).

Za zemljepisni in družbeno-ekonomski profil Slovenije so značilne tudi številne slabosti in nevarnosti. Na prvem mestu je velikost lastnega trga; ta je majhen in lokalnih proizvajalcev ne spodbuja k specializirani ponudbi blaga in storitev, po katerih ni velikega povpraševanja. Majhnost nacionalnega trga je tesno povezana z veliko odvisnostjo slovenskega gospodarstva od dogodkov v mednarodnem gospodarskem okolju, še posebno na območju EU. Naraščanje ali upadanje stopnje gospodarske rasti v državah, ki predstavljajo jedro EU, se zelo močno in zelo kmalu odrazi v gospodarskih rezultatih slovenskih podjetij.

Za prebivalstvo Slovenije so značilni negativne težnje nekaterih demografskih vzorcev, kakršni se kažejo tudi v EU. Mednje sodijo zlasti stagnacija skupnega števila prebivalcev, staranje prebivalstva in posledično vse večja stopnja odvisnosti. Slednje predstavlja resno preizkušnjo za uravnoteženost javnih financ v državi, glede na projekcije, po katerih se bodo izdatki za zdravstveni in pokojninski sistem povečali.

Med strukturne slabosti slovenskega gospodarstva sodijo tudi velike in globoko zakoreninjene pomanjkljivosti v podjetniškem sektorju, kar potrjuje tudi dejstvo, da je celotni podjetniški sektor v zadnjih letih posloval z izgubo. Poleg tega so, kot posledica pretežno notranjega lastništva, ki se je vzpostavilo po privatizaciji, upravljanje podjetij manj učinkovito in prestrukturiranje ter privatizacija podjetniškega sektorja počasnejši, kot bi si želeli. Vsi ti problemi so še posebno izraziti v podjetjih, ki so še vedno v lasti Slovenske razvojne družbe.

Podjetniški sektor zaznamujejo še nekatere druge težave in slabosti. Na prvem mestu so *neustreznosti na področju raziskav in razvoja (R in R)*; Slovenija sicer namenja kar 1,7 % BDP za raziskave in razvoj, vendar so njene zmogljivosti na področju uporabnih raziskav dosti bolj omejene zaradi zmanjševanja javne porabe za te namene in tudi zaradi zmanjšanja ravni porabe za raziskave in razvoj v podjetjih. Drugič, *pomanjkljivosti pri razvoju malih in srednje velikih podjetij*; mala in srednje velika podjetja naj bi imela po pričakovanjih pomembno vlogo pri ustvarjanju delovnih mest in pri razvijanju gospodarstva, ki želi dohiteti gospodarski razvoj EU. Med pomembnejše slabosti, s katerimi se sooča slovensko gospodarstvo, sodijo: (i) premajhna doslednost in usklajenost različnih programov razvoja malih in srednje velikih podjetij, (ii) neustrezno razvite finančne storitve za posebne potrebe malih in srednje velikih podjetij, (iii) pomanjkanje proizvodnih in poslovnih prostorov po sprejemljivih cenah, (iv) pomanjkanje informacij, ki so potrebne za učinkovit nastop na mednarodnih trgih. Tretjič, *nizka raven tujih neposrednih naložb*. Te so izjemno pomembne za vključevanje domačih proizvodnih zmogljivosti v globalne mreže proizvodnje in menjave.

Poleg tega so tuje neposredne naložbe učinkovito sredstvo za prenašanje tehnoloških in menedžerskih izkušenj. V nasprotju z večino vodilnih svetovnih gospodarstev je obseg tujih neposrednih naložb v Sloveniji razmeroma skromen in manjši od potencialnih možnosti. Tega ni mogoče razlagati kot nepriljubljenost slovenskega gospodarstva, temveč kot posledico domačih ovir in politike pristojnih organov, ki ne spodbujajo pritoka tujih neposrednih naložb.

V preteklih letih je Sloveniji uspelo izboljšati gospodarsko infrastrukturo, vendar so v tem sektorju še vedno številne slabosti. Prvič, *nizka raven cestne in železniške infrastrukture (z izjemo dela zgrajenih avtocest)*; omenili smo že, da so bila ta omrežja zvečine zgrajena pred več desetletji, v zadnjem času pa so bila neustrezno vzdrževana, ker je bila večina sredstev namenjena za gradnjo avtocest. Pri težavah cestnih in železniških omrežij je pomembna tudi regionalna razsežnost. Značilno je, da najboljše ceste potekajo okrog in v večjih mestih, medtem ko so bolj oddaljena področja prometno slabo povezana. Poleg tega urbana središča pogosto nimajo povezav z mednarodnim oziroma med evropskim omrežjem. Težave so tudi z nekaterimi neustreznimi cestnimi mejnimi prehodi, kar ovira prost pretok blaga, storitev in oseb. Slovenija nima ustreznih cestnih povezav med najpomembnejšimi regionalnimi mestnimi središči niti z EU, pa tudi prečkanje meje po železnici je včasih zelo dolgotrajno. Drugič, *premajhna gostota telekomunikacijskih priključkov in premajhen obseg digitalizacije*; čeprav je Slovenija dosegla viden napredek pri zmanjševanju zaostanka za EU na področju telekomunikacij, je gostota telekomunikacijskih priključkov še vedno veliko manjša od povprečja v EU. Poleg tega obstajajo nekatera notranja neskladja tako glede gostote kot glede digitalizacije priključkov. Tretjič, *velika energetska učinkovitost*; posledica razmeroma nizkih cen energije in dediščine iz preteklosti, še zlasti zastarele in neučinkovite tehnologije, je velika poraba energije in prevelik poudarek na ponudbeni strani energetskih dejavnosti.

Omenjeno je bilo že, da ima Slovenija največje okoljske probleme na področju čiščenja odpadnih vod in ravnanja s trdnimi odpadki. Iz celote, 2,7 milijarde €, ki je namenjena za vse naložbe na področju okoljske infrastrukture do konca leta 2005, bo 1,2 milijarde Evrov namenjeno za izboljšave na področju čiščenja komunalnih in industrijskih odpadnih vod. Sredstva v višini 1,1 milijarde Evrov so namenjena za naložbe na področju ravnanja s trdnimi odpadki, vključno z gradnjo sežigalnih naprav in gradnjo novih ali modernizacijo sedanjih odlagališč trdnih odpadkov. Pokritost posameznih regij z okoljsko infrastrukturo v Sloveniji opazno niha. Na splošno je na podeželju veliko manj prebivalcev priključenih na javno vodovodno omrežje in omrežje odvajanja odpadnih vod.

Čeprav za usposobljenost človeških virov v Sloveniji na splošno velja, da sodi med njene primerjalne prednosti, pa v sistemu izobraževanja in izpopolnjevanja obstajajo nekatere pasti in pomanjkljivosti, ki jih bo treba v naslednjih letih odpraviti. Ena od teh je razmeroma nizek delež univerzitetne izobrazbe. V Sloveniji imamo neustrezno (formalno) izobrazbeno raven prebivalstva. Po mednarodno primerljivih kazalcih (leta šolanja, izobrazbena struktura), Slovenija zaostaja za doseženo izobrazbeno ravni v razvitejših državah EU in OECD. Kljub temu je možno opaziti, da je v razdobju zadnjih desetih, dvajsetih letih delež prebivalstva z doseženo srednješolsko izobrazbo naraščal hitreje kot delež tistih z doseženo visokošolsko izobrazbo. Razmeroma nizka vključenost v univerzitetni študij, visoka raven šolskega osipa, predvsem v programih poklicnega izobraževanja in usposabljanja, in nizka vključenost odraslih v izobraževanje in usposabljanje odraslih so vprašanja, ki jim bo morala Slovenija posvetiti največ pozornosti v prihodnjih letih.

Brezposelnost bo tudi v prihodnje eden bistvenih problemov Slovenije, saj hitrega preobrata na ravni obsega proizvodnje ni spremljalo ponovno zaposlovanje. Podobno kot v večini držav članic EU imamo tudi v Sloveniji strukturno brezposelnost, ki je nastala kot posledica neskladja med ponudbo in povpraševanjem po delovni sili. V zvezi z zaposlovanjem je zlasti zaskrbljujoč velik delež mladih brezposelnih, posebej tistih z nižjo izobrazbo, dolgotrajnost brezposelnosti in razlike med slovenskimi regijami.

Težave z brezposelnostjo v Sloveniji so tesno povezane s togostjo trga delovne sile. Fleksibilnost trga delovne sile onemogočajo, podobno kot v mnogih drugih gospodarstvih v tranziciji, štiri glavne ovire: (i) neustrezna kvalifikacijska struktura omejuje ponudbo in ohranja visoko raven strukturne brezposelnosti, (ii) napol centraliziran mehanizem določanja plač ima za posledico uravnalovko v strukturi plač, (iii) visoki stroški delovne sile v obliki davkov na dohodek, prispevkov za socialno zavarovanje in drugih dodatnih ugodnosti zaposlenih (iv) pretirano zaščitna delovna zakonodaja, tesno povezana z nizko stopnjo medregionalne mobilnosti delovne sile.

Rast in razvoj sta odvisna ne le od materialnih dejavnikov, kot so infrastruktura in podjetja, temveč tudi od bolj neoprijemljivih institucionalnih dejavnikov. Ekonomske analize so praviloma zanemarjale vlogo nematerialnih dejavnikov. V zadnjem času pa se vse bolj zavedamo dejstva, da so institucije temeljnega pomena za to, kar se dogaja v gospodarstvu in da so na mnogotere in zapletene načine v interakciji s trgom ter imajo tako pozitivne kot negativne učinke. Posebno pozornost si zaslužita dva institucionalna dejavnika – socialni kapital in učinkovitost javne uprave.

Drugi pomemben institucionalni dejavnik je učinkovitost javne uprave. V zadnjih letih sta na tem področju pomembni predvsem dve novosti. Ena je poslovanje za doseganje optimalnih poslovnih učinkov (*performance management*), ki omogoča sistematično vgrajevanje izkušenj iz preteklosti v proces odločanja, druga pa je premik v smeri decentralizacije in partnerstva, ki omogoča, da v procesu odločanja sodelujeta vlada na različnih ravneh in zasebni sektor. Glede na to, da so institucionalni dejavniki bistvenega pomena za gospodarski in družbeni razvoj posameznih slovenskih regij, bomo to temo podrobneje obravnavali v naslednjem podpoglavju. Konkurenčni položaj Slovenije na področju vlade in javne uprave je razmeroma slab. To potrjujejo tudi podatki iz poročila *World Competitiveness Report* iz leta 1999. Glede na ta dejavnik konkurenčnosti (kot že omenjeno, gre za enega od sedmih) je Slovenija uvrščena prav na zadnje, sedeminštirideseto mesto.

Naslednja geografsko pomembna komponenta je poleg velikosti, lege in razčlenjenosti še obmejnost oziroma delež slovenskega prostora, ki leži vzdolž državnih meja². Skupna dolžina

2 Danes je meja kot fizična linija še vedno eden ključnih momentov nacionalnega sistema. Hkrati igra meja pomembno vlogo v razmejitvi političnih sistemov (pravni red, izobraževanje, gospodarski sistem,...). Meja ima zato v socialno geografskem pomenu še vedno bolj ali manj negativni predznak. Običajno se negativni učinki meje odražajo v ekonomskem neravnovesju, v kulturni distanci, v posebni vlogi na vojaškem in obrambnem področju, v pomanjkanju možnosti ekonomskih, kulturnih in socialnih stikov, v omejevanju pretoka ljudi, npr. pri imigracijah, pri razvoju storitev, delovnih mest..., v načinih obnašanja prebivalstvenih skupin, ki peljejo v izolacijo in marginalizacijo. Za obmejna območja je več definicij, ki so odvisne od vloge uvoza in izvoza v lokalni ekonomiji, prisotnosti drobne čezmejne gospodarske menjave, zaposlenosti (dnevne ali tedenske migracije) v drugi državi... Več metod je tudi pri določanju obsega obmejnih območij: običajno gre za 10 ali 15, 20 ali celo 50 km širok obmejni pas kamor so vključene tudi tiste upravne enote, ki le deloma leže v tej coni. Obmejna območja lahko definiramo na podlagi upravnih enot najnižjega ranga, ki meje na sorodno oblikovane enote v sosednji državi ter se z njimi pogosto ujemajo na kulturnem področju, v sorodni ekonomski strukturi,

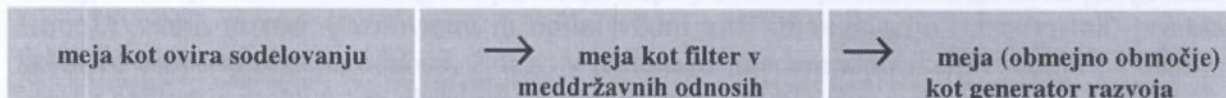
slovenskih suhozemnih in rečnih državnih meja znaša 1334 km, od tega odpade na mejo s Hrvaško 50,2 %, z Avstrijo 24,7 %, z Italijo 17,4 % in z Madžarsko 6,7 %. Iz preglednice je razvidno, da je v obmejnih pasovih z drugimi državami več kot polovica teritorija in prebivalstva. Obseg obmejnih območij je bil določen z mejami nekdanjih občin (do leta 1994), ki so površinsko razmeroma homogene enote, med seboj prekrivajoča se območja dnevne migracije. Analiza časovne dostopnosti bi nedvomno pokazala, da je delež prebivalstva, ki ima ob uporabi osebnega avtomobila do najbližjega mejnega prehoda manj kot eno uro, še večji.

POVRŠINE OBMEJNIH PASOV, ŠTEVILO PREBIVALSTVA IN GOSTOTA POSELITVE

država	Površina v km ²	Število preb. l. 1991	Gostota poselitve	% površine RS	% prebiv. RS
s Hrvaško	6484	462.683	71,4	32,0	23,5
z Avstrijo	3885	458.248	118,0	19,2	23,3
z Italijo	2889	181.356	62,8	14,3	9,2
z Madžarsko	948	89.887	94,8	4,7	4,6
SKUPAJ *	11914	1.001.032	84,0	58,8	50,9

* Skupna površina in število prebivalstva sta manjša od seštevka, ker nekatera območja mejijo na dve državi.

Vse to potrjuje pogosto izražano trditev, da lahko celotno Slovenijo razumemo kot evropsko obmejno regijo, še posebej v pogojih povečevanja mednarodnih stikov in tokov ter razvoja prometne in telekomunikacijske infrastrukture, ki to omogoča. Intenzivnost in oblika čez mejnega sodelovanja in stikov se glede na oddaljenost od mejne črte spreminjata. Tudi obmejna območja se glede na svojo gospodarsko in demografsko sestavo med seboj precej razlikujejo. Mejna črta doživlja v evropskem prostoru naslednji razvoj (Bufon, M., 1994):

Razlike med slovenskimi obmejnimi območji so večinoma pogojene z razlikami v politični in gospodarski sestavi sosednjih dežel:

⇒ obmejna območja vzdolž meje z Italijo in Avstrijo so bila do konca komunističnega režima pogosto poimenovana območja ob najbolj odprti meji med dvema različnima političnima sistemoma; v resnici intenzivni čezmejni tokovi pa so se večinoma omejevali na pretok ljudi in blaga, manj pa kapitala, saj so bile pomembnejše investicije čez mejo zaradi političnih razlik omejene; razlike v življenjski ravni ter kakovosti ponudbe so povzročale razlike v strukturi čezmejne potrošnje - avstrijski in italijanski državljani so v Slovenijo prihajali po nakupih ali preživljati prosti čas, slovensko prebivalstvo pa je na drugi strani meje iskalo tudi delo, se izobraževalo ali opravljalo finančne posle; predvsem boljše ekonomske možnosti, zaradi bližine gospodarsko razvitejši države, so imele pozitivne učinke na regionalno razvitost;

⇒ meja z Madžarsko je bila iz političnih razlogov bolj ali manj hermetično zaprta; od tod tudi pešanje gospodarskega in socialnega razvoja dela obmejnega Prekmurja, kjer se je neugodni gospodarski in demografski sestavi podeželja pridružila še izolirana (robna) lega ob zaprti meji;

tradiciji, ipd. V EU opredeljujejo še naslednje tipe meja (ali bolje komplekse problemov): fizične meje, tehnične meje (npr. problemi čezmejnega zaposlovanja), davčne meje...

⇒ nova državna meja s Hrvaško in nova obmejna območja so poseben pojav, tako zaradi velikosti (skoraj tretjina države) kot tudi zaradi mladosti pojava; slovensko-hrvaška meja kot politična in kulturna ločnica je, vsaj v svojem večjem delu, že star pojav, vendar je bila zadnja obdobja izrazito prehodna; območja vzdolž meje so se na obeh straneh medsebojno prepletala gospodarsko, socialno pa tudi sorodstveno in kulturno. Sprememba obmejnega režima je prizadela velik del hrvaškega obmejnega območja, ki je bilo (in je še vedno) gospodarsko zelo navezano na Slovenijo; po drugi strani se v Sloveniji zaradi utesnjenosti (manjši lokalni prostorski akcijski radij) in pogosto neprimerno organizirane infrastrukture (cestno omrežje, telefonija,...) povečuje število perifernih območij tik ob meji, pogosto na lokalni ravni. Ob vsem pa kaže poudariti, da slovensko-hrvaška meja vsaj za določen čas, postane zunanja meja EZ, kar bo zmanjšalo možnosti urejanja obmejnih vprašanj na nivoju slovensko-hrvaških dogovorov.

PROSTOR IN GOSPODARSKA IZRABA

A. Naravni viri, njihova izraba in stanje okolja (D. Plut, junij 1999)

SPLOŠNA OZNAKA: Zemljepisna lega Slovenije na severnem obrobju Sredozemskega morja – Jadrana, med zahodnim in vzhodnim delom Evrope, z osredjem v Srednji Evropi, nam po mnenju Gamsa (1998) glede podnebja (toplejše kot bi pričakovali glede na geografsko širino), vodnih razmer (raznoverstni in obilni vodni viri) in vegetacije (raznoverstna) prinaša nekatere nadpovprečne ugodnosti. Z lego v tektonsko mladem alpidskem ozemlju pa nam je narava naklonila malo dobre obdelovalne zemlje, malo rud in skromne zaloge fosilnih goriv. Dovolj je gradbenih in industrijskih kamninskih surovin, vendar je z ilovico, gradbenimi kamni, laporjem in različnimi peski seznam bogatejših virov izčrpan (Lah, 1998). Dovolj pa je obnovljivih energijskih virov (biomasa, geotermalna, vetrna in sončna energija, vodna energija), ki bodo dolgoročno najpomembnejši vir primarne energije v Sloveniji, les pa najpomembnejša domača obnovljiva surovina.

V pretežno gorati Sloveniji je med pokrajinskimi prvinami, ki dajejo pečat pokrajini in naravnim potencialom, relief na prvem mestu (Gams, 1998). S svojo nadmorsko višino, naklonom površja in ekspozicijo odločilno vpliva na druge naravne prvine, usmerja prometnice, vpliva na lego in obliko naselij, gibanje prebivalstva. Povprečna nadmorska višina Slovenije je 557 m in dosega komaj dve tretjini svetovnega povprečja, ki je 870 m, a je večja kot je evropsko povprečje. Povprečni naklon Slovenije pa je kar 13 stopinj, ozemlje je torej zelo reliefno razgibano.

Naravni viri so zelo pomembni za državo, saj kažejo, kakšne so pglavitne možnosti in omejitve njenega razvoja. Najpomembnejši naravni viri Slovenije so obnovljivi, zlasti vodni viri, gozd in kmetijska zemljišča. Po pokrajinskih enotah so zelo neenakomerno porazdeljeni (Rejec Brancelj, 1998). Slovenija ne razpolaga z bogatimi in raznoverstnimi ne obnovljivimi viri, od fosilnih virov pa le s manj kakovostnim premogom.

GOZDOVI: V Sloveniji bi brez posegov človeka gozd po mnenju Mlinška (1998) poraščal okoli 80 % ozemlja, danes pa gozdnatega je več kot polovica površja (54 %). Leta 1875 pa je

gozd zavzemal 37 % ozemlja Slovenije (Gams, 1998), leta 1939 pa 41 % (Natek, Natek, 1998). V naših gozdovih raste 55 % iglavcev in 45 % listavcev, bukev pa je najbolj razširjena drevesna vrsta v Sloveniji. Sedanje gozdno rastlinstvo pa sestavlja obilica naravnih, polnaravnih in antropozoogenih gozdnih združb (Lovrenčak, 1998).

Srednjeevropska družba in njeno gozdarstvo že več kot sto let opozarjata, da so gozdovi nepogrešljiv del našega okolja, ki z dobrodejnimi učinki preprečujejo ali vsaj blažijo številne negativne učinke v okolju. V Sloveniji in ostalih državah srednje Evrope po mnenju Kovača (1997) tako že več kot desetletje govorimo o večnamenskih gozdovih, ki naj bi opravljali ekološko, socialno in proizvodno funkcijo. Gozdarstvo Slovenije je že štiri desetletja trajnostno zasnovano, organska sestavina naših pokrajin (Mlinšek, 1998).

Zaradi številnih nasprotij med naravo in družbo uvrščamo gospodarjenje z gozdovi med pereča vprašanja sodobnega časa. Zlasti v povojnem času se je sprožil niz družbenogospodarskih in tehnoloških procesov, ki sicer dvigujejo življenjsko raven prebivalstva, a hkrati ogrožajo in ponekod celo rušijo naravno ravnovesje. Eden izmed takšnih procesov je tudi propadanje gozdov, s katerim se v Sloveniji srečujemo že dobrih sedemdeset let. Čeprav proces v Sloveniji ni imel tako silovitih učinkov kot v nekaterih evropskih državah, je vendarle zamajal mit o večnosti gozda in ekološko prebudil celotno slovensko javnost.

V EZ pokrivajo gozdovi 97,6 milijonov ha, kar predstavlja 36 % gozdnatost (Pogačnik, 1998, s. 98). Finska in Švedska imata skupaj kar 46 % gozdov EZ ter hkrati največ gozda na prebivalca (Švedska – 2,85 ha, Finska – 4,03 ha). Primerjalno jima sledi Slovenija s 54 % gozdnatostjo in 0,56 ha gozda na prebivalca. Visoka gozdnatost danes ni znak zaostalosti in ekstenzivnosti, ampak po mnenju Anka (1999) kazalec trajnostnega sobivanja z naravo. Zato naj Slovenija s sovlaganji države dopolni obstoječi model trajnostnega, sonaravnega upravljanja z gozdovi in ne »utone« v evropski »anonimnosti«.

Les je po Perkovem (1998) mnenju tako rekoč naša edina surovina, ki je obnovljiva, blagodejno vpliva na okolje in se razgrajuje neškodljivo. Kljub propadanju gozdov so lesne zaloge slovenskih gozdov velike. Lesna zaloga in prirastek slovenskih gozdov se stalno povečujeta. V letu 1990 je povprečna lesna zaloga znašala 192 m³/ha, tekoči lesni prirastek pa 4,9 m³/ha. V letu 1996 so te vrednosti po podatkih Zavoda za gozdove Slovenije narasle na 211 m³/ha oziroma 5,5 m³/ha (Ferlin, 1998). S tem se izboljšuje tudi izkoriščenost rastiščnega potenciala gozdov, sedaj je 69 %. V Sloveniji je bila leta 1996 skupna lesna zaloga 231 milijonov m³ (Pogačnik, 1998). Po vzorčno zasnovanih ugotovitvah Hočevarja (1997) znaša lesna zaloga slovenskega gozda celo 272 m³/ha, prirastek lesne zaloge pa 6,4 m³/ha.

Slovenija ima v primerjavi z drugimi evropskimi državami zelo visoko lesno zalogo na enoto površine. Nizko lesno zalogo na enoto površine (50 – 100 m³/ha) imajo mediteranske in skandinavske države. Delež gozdarstva (skupaj z lovom) v slovenskem BDP je le še 0,5 %, a po mnenju Anka (1999) narašča zlasti pomen gozda kot sooblikovalca naše krajine in okolja.

POŠKODOVANOST SLOVENSКИH GOZDOV: Slovenski gozdovi so bili po stopnji poškodovanosti v srednjeevropskem povprečju, poškodovanost dreves pa je kljub nekaterim izboljšavam velika. Primerjave med vidno in genetsko poškodovanostjo (poškodbe genetskega materiala) iglavcev (smreka) ter ogroženosti rastlinskih vrst so pokazale dokaj dobro ujemanje. Na splošno za Slovenijo velja, da so po genetski poškodovanosti (zmanjšana sposobnost naravne reprodukcije) najbolj ogrožena emisijska industrijsko energetska

območja, kot so npr. Zgornja Mežiška dolina, Šaleška dolina, Dravska dolina, Zgornje savska dolina, Zasavje, okolica Celja, Ljubljane, Maribora, Kranja, Škofje Loke in Krškega ter zaradi svoje specifičnosti Žirovski Vrh (Šolar s sodelavci., 1994). Rastne izgube v močno ogroženih sestojih neposredno ogroženega območja TE Šoštanj so dosegle 10 – 15 % povprečnega prostorninskega prirastka (Perko, 1998).

S povečanjem lesnih zalog, s sonaravnejšim načinom obnove gozdov in z drugimi ukrepi se biološka pestrost gozdov ohranja. Stabilnost gozdov v ekološkem pogledu pa se v zadnjih letih predvsem zaradi naraščanja naravnih motenj po letu 1993 zmanjšuje. Kljub zmanjšanju ekološke stabilnosti gozdov zaradi naravnih motenj je delež poškodovanega (preostalega) drevja in gozda v zadnjih letih stabilen (18 – 19 %) in nižji kot pred letom 1990. Občutno se je namreč zmanjšal delež poškodovanih iglavcev (od 43 na 27 %), čeprav se je pri listavcih povečal na 13 %. Glavni razlogi so najverjetneje v ugodnejših klimatskih pogojih za rast iglavcev ter v zmanjševanju emisij po letu 1987 (Ferlin, 1998).

Poškodovanost slovenskih gozdov se torej v zadnjih desetih letih ni povečala, vendar onesnaženost zraka še vedno pomembno vpliva na njihovo ogroženost. Zaskrbljujoče je dejstvo, da pričenja gozdarska služba zgubljeni nadzor nad dogajanjem v zasebnem gozdu, ki predstavlja veliko večino (80 %) gozdne površine (Hočevar, 1997). Po mnenju Čampe (1998) je več črnih sečenj, golosekov, prevladuje izključni interes materialnega pridobitništva na račun splošno koristnega, zmanjšuje se delež javnih gozdov, država premalo vlaga v gozdove. Ogroženost najobilnejšega slovenskega obnovljivega vira zahteva po mnenju Bogatajeve (1997) upoštevanje njegove dolgoročnosti, izjemne prepletenosti odnosov, ki jih z nepremišljenimi, v kratkoročne potrebe usmerjenimi posegi lahko nepovratno prizadenemo. Mlinšek (1998) opozarja, da je naš gozd univerzalen varuh celotnega življenjskega okolja - gozd je življenje, ki je omogočilo in omogoča življenje v našem prostoru.

KMETIJSKE POVRŠINE: Zlasti zaradi izrazite reliefne razčlenjenosti in kraškega površja Slovenije naravne razmere na splošno niso ugodne za kmetijstvo. Vzpetine po ugotovitvah Gamsa (1998) zavzemajo 4/5 površja države. Za to, da je pri nas za obdelovanje primerne zemljišča le 43 % vsega površja (od tega 1/3 zelo primerne in 1/3 primerne), pa so krive predvsem prevelike strmine, zlasti drobna naklonska sestava. Razen ravninskega dela panonskega sveta in manjših sklenjenih območij na dnu dolin in kotlin Slovenija nima pomembnejših zemljišč, primernih za intenzivno poljedelsko pridelavo. Zato so prsti na produ in pesku (zlasti z združbo rjavih prsti) ravnin kmetijsko zelo pomembne, saj spadajo med naše najboljše poljedelske prsti. Na njih dobimo visoke in kakovostne pridelke pšenice, koruze, hmelja, sladkorne pese, zelja in drugih poljščin. Manj primerne za njivsko obdelavo v ravnejših delih Slovenije so oglejene prsti in psevdogleji (Lovrenčak, 1998).

Kar 72 % kmetijskih zemljišč je na območjih z omejitvenimi dejavniki za kmetijstvo (gričevnato – hribovito, gorsko – višinsko, kraško), v rodovitnih nižinah jih je po navedbah Kladnika in Gabrovca (1998, s. 181) le 28 %. Naravne razmere v naši državi po ugotovitvah Cundra (1998) niso ugodne za sodobno velikopotezno poljedelstvo. Sklenjena njivska zemljišča so zaradi razgibanega površja omejena v glavnem na ravninske dele dolin in kotlin ter panonski svet. V hribovitih in gorskih predelih iz apnenca in dolomita prevladujejo mlade in plitve rendzine. Na prsteh mehkih karbonatnih kamninah gričevnatih območjih vzhodne in jugozahodne Slovenije obdelavo oteškoča nagnjenost pobočij (Lovrenčak, 1998).

Po površini kmetijske zemlje na prebivalca je Slovenija s 0,44 ha predvsem zaradi travnikov in pašnikov na ravni evropskega povprečja, vendar imamo le 0,12 ha njiv (12,6 % površin oziroma 246 000 ha leta 1990, leta 1996 pa 231 500 ha) na prebivalca. V Sloveniji je bilo torej sredi devetdesetih let le še 1250 m² njivskih površin na prebivalca, kar je za tretjino manj kot v Zahodni Evropi.

Razmeroma skromna razvitost poljedelstva v Sloveniji je razvidna iz razlik v pridelavi in porabi kmetijskih pridelkov, to je iz podatkov o stopnji samooskrbe. Glavna značilnost prehranske bilance je izrazito nizka stopnja samooskrbe zlasti s krušnimi žiti (npr. pri pšenici), sladkorjem in oljem. Kljub neuravnoteženosti je stopnja samooskrbe z vrtninami zadovoljiva, precejšen pa je presežek pri krompirju, vendar se zmanjšuje. Največji so presežki pri pridelavi hmelja (Cunder, 1998).

Živinoreja je naša najpomembnejša kmetijska panoga, saj je v bruto vrednosti celotne kmetijske pridelave zastopana z več kot polovičnim deležem. Kljub temu se je samo v zadnjem desetletju število živine, preračunano v glave velike živine, zmanjšala za več kot 15 %. V primerjavi s poljedelsko pridelavo je pri živinorejski stopnja samooskrbe veliko večja in bolj uravnotežena. To je posledica nesorazmerij v razvoju kmetijstva, saj je bila živinoreja bistveno bolj poudarjena. Tako ima Slovenija velik presežek pri perutninskem mesu, kjer stopnja samooskrbe dosega celo vrednost 250 % (Cunder, 1998). Pridelava mleka je v zadnjem času nehala nazadovati in se je ustalila, še vedno pa pridelamo dobro četrtno več mleka, kot ga porabimo. Nasprotno imamo pri oskrbi z govejim mesom primanjkljaj, saj je stopnja samooskrbe 86 %, pri svinjskem mesu pa 82 %. Kljub skromni porabi reja drobnice ne zagotavlja niti polovične samooskrbe.

Ker je naravno ugodnih tal za pridelavo hrane manj in se krčijo, Slovenija uvaža skoraj petino potrebne hrane (Lah, 1998). Naše kmetijstvo je s 4,6 % v skupnem BDP na ravni najmanj razvitih držav EZ, v primerjavi z EZ pa pridelava za 10 % manj BDP na ha kmetijske zemlje oziroma 2,2 – krat manj na zaposlenega v kmetijstvu (Erjavec, Rednak, Volk, 1997).

VODNI VIRI: V Sloveniji je povprečno 1567 mm padavin oziroma 1005 m³/s. Od te padavinske vode se v ozračje z izhlapevanjem in transpiracijo vrača 417 m³/s ali 41,5 %, po rekah pa odteče 588 m³/s ali 58,5 % (18,5 km³) (Kolbezen, Pristov, 1998). Letna količina padavin je dvakrat nad svetovnim povprečjem kopnega (800 mm), bistveno večji pa je tudi odtočni količnik (kopno – 35 %). Slovenija je torej bogata z vodo, saj jo označuje velik odtok iz lastnega ozemlja ter hkrati večje količine dotoke vode iz sosednje Avstrije (13,2 km³ oziroma 41 % pretoka na ozemlju Slovenije). Skupaj se preko ozemlja Slovenije pretoči na leto približno 32 km³ vode oziroma 32 milijard m³ na leto.

V podtalnici, ki se pretaka v vodonosnikih s peski in prodrom, je približno 18 m³/s vode, vodonosniki pa pokrivajo okoli 3720 površine (18,3 % ozemlja Slovenije) (Panjan, 1998). V katastru je približno 7000 izvirov, njihov skupni povprečni letni pretok pa je okoli 63 m³/s. Le 486 izvirov pa ima povprečni letni pretok večji od 10 l/s, njihov skupni pretok pa je okoli 50 m³/s. Pomembnejši izviri omogočajo izkoriščanje okoli 26 m³/s pitne vode, podtalnice pa so za polovico skromnejše (12,4 m³/s) (Lah, 1998).

FOSILNA GORIVA: Slovenija ima okoli 60 milijonov ton gospodarsko izkoristljivih zalog rjavega premoga (predvsem v Posavskem hribovju) in okoli 374 milijona ton lignita (v Šaleški dolini, Globokem pri Brežicah in pri Lendavi (Natek, Natek, 1998). Največja

nahajališča rjavega premoga so v oligocenskih plasteh v Posavskem hribovju, lignita pa v pliocenskih naplavinah Šaleške doline. V zadnjem desetletju so opustili izkop premoga v skoraj vseh (manjših) zasavskih, posavskih, štajerskih, koroških, belokranjskih in kočevskih rudnikih rjavega premoga (Ivanetič, 1998).

Danes v Slovenji kopljejo le manj kakovostne vrste premoga (z manjšo energijsko vrednostjo) – lignit (z energijsko vrednostjo 2,8 kWh/kg) in rjavi premog (z energijsko vrednostjo 3,3 kWh/kg), z večjo vsebnostjo žvepla in pepela. Letna poraba lignita je okoli 4,2 milijona ton, poraba rjavega premoga pa 1,3 milijona ton. Več kot 5 milijonov ton lignita in rjavega premoga se uporabi v termoelektrarnah in v toplarnah (Perči – Štefančič, 1998; Šterbenk, 1998). Proizvodnja lignita in rjavega premoga približno zadostuje za zadovoljitev domačih potreb, zlasti za delno kritje potreb TE – TO Ljubljana se uvaža kakovostnejši in čistejši premog.

Potencialna območja z nafto in zemeljskim plinom so: Pomurje, Slovenska Istra, Alpe, Dinarsko območje in izolirani terciarni bazeni (Okolje v Sloveniji 1996, 1998). Leta 1940 so začeli v okolici Lendave pridobivati nafto in zemeljski plin. Vendar nafte niso nikoli črpali v omembe vrednih količinah (leta 1994 – 1715 ton), pridobivanje zemeljskega plina pa je bolj velikopotezno in donosnejše (18 milijonov m³ leta 1995), čeprav z njim še zdaleč ne zadovoljimo domačih potreb (nad 800 milijonov m³). Zaradi gospodarskih in okoljskih razlogov je bilo ustavljeno tudi izkopavanje uranove rude na Žirovskem Vrhu.

MINERALNE SUROVINE: Mineralni viri Slovenije so v veliki meri že izčrpani, v rudarskih regijah (Mežiška dolina, Šaleška dolina, Zasavje, Idrija) pa so številne kratkotrajne in dolgotrajne pokrajinske posledice rudarjenja (Smrekar, 1996). Slovenija bo za svoje potrebe in razvoj potrebovala ekonomsko izkoristljive mineralne surovine, odkrite zaloge fosilnih goriv (z izjemo manj kakovostnega premoga) pa so skromne. Usmeritev proizvodnje mineralnih surovin bo morala postati trajnostno sonaravna, torej ekonomsko upravičena ob ohranjanju okolja in minimalni, skrajno smotrni rabi mineralnih surovin.

Pridobivanje rud barvastih kovin v Idriji (s petstoletno tradicijo) in Mežici (s tristoletno zgodovino) je pred kratkim zamrlo (Ivanetič, 1998). Rudnik živega srebra Idrija je po celotni količini pridobljenega živega srebra drugi največji na svetu. Do leta 1973 so iz njega pridobili 105 000 ton živega srebra, to je kar 13,1 % celotne svetovne proizvodnje. Velik padec cene živega srebra je bil za razvoj idrijskega rudnika usoden. Že dve desetletji ga postopoma zapirajo in s sanacijo zmanjšujejo in preprečujejo negativne učinke na pokrajino.

V letih največje proizvodnje je bil mežiški rudnik svinca in cinka pomemben tudi na evropski ravni, saj je bil njegov delež več kot 5 %. Po letu 1980 so cene na svetovnem trgu padle in rudnik je zašel v težave. V Sloveniji zapiramo podzemne rudnike kovinskih mineralnih surovin, ostajajo pa rudniki (površinski kopi) nekovinskih mineralnih surovin.

B Poselitev, naselbinsko omrežje in infrastruktura

Slovenska značilnost je v veliki razpršenosti naselij, saj le dobra polovica prebivalstva prebiva v mestih. Manj kot dva milijona ljudi živi v šest tisoč naseljih in ima pri tem le dve mesti z nad sto tisoč prebivalci. Poleg dveh srednje velikih mest (Ljubljane in Maribora), ki sta na spodnji meji primerljivosti s tujimi aglomeracijami, so druga mesta, kar se tiče mednarodnih priporočil, zanemarljivo majhna. Nad 50.000 prebivalcev štejejo le še obalna, kranjska in celjska mestna aglomeracija. Ostalo so "mala mesta", ki skupaj s svojimi neposrednimi obmestji štejejo med 20 in 50.000 prebivalci. Poleg tega je že oblikovanih nekaj somestij (npr. obalna mesta, Kamniško-Bistriška ravan, mesta na Zgornjem Gorenjskem, slovenskem Koroškem, Krško-brežiško polje). Naša regionalna središča: Koper, Murska Sobota, Nova Gorica in Novo mesto so za mednarodne primerjave odločno premajhna ter še slabše opremljena. Prav to je vzrok, da se pretirano krepi vlogi Ljubljane in Maribora, ni pa tudi zanemarljiv vpliv velikih mest zunaj Slovenije (Trst, Gorica, Reka, Zagreb). Nadaljnja slabost slovenskega urbanega sistema je v tem, da ni ustreznega središča na Koroškem, Posavju, Notranjskem, ... Razen pomembnejših središč manjkajo v nekaterih območjih tudi središča nižje stopnje, npr: Posotelje, osrednje Dolenjsko,....

Za Slovenijo je bila tudi od nekdaj značilna nizka stopnja urbanizacije. Kljub temu so v zadnjih treh desetletjih nastale obsežne spremembe. Pod vplivom industrializacije smo bili v šestdesetih in sedemdesetih letih priča pospešeni urbanizaciji, ko se je delež mestnega prebivalstva postopoma dvigoval od 36,1% v letu 1961, na 44,6% v letu 1971, na 48,9% leta 1981 in 51,5% v letu 1991. V tem času je Slovenija v razvoju poselitve prešla več stopenj. Prvotni koncentraciji prebivalstva v republiško središče je sledil koncept policentričnega regionalnega razvoja, ki je najprej pripomogel k razvoju regionalnih, pozneje pa predvsem občinskih središč. Ta čas se je urbanizacija napajala pretežno s poudarjenimi migracijami prebivalstva s podeželja in dinamičnim razvojem mest. Sodobne oblike naselij, značilne za nov, postindinstrijski, poselitveni vzorec so: mesta, obmestja (urbanizirana in/ali suburbanizirana naselja) in podeželska naselja.

V Sloveniji se je prebivalstvo v poltretjem desetletju povečalo za petino (124 %), v mestih in urbaniziranih naseljih pa za polovico (146 %). V tem obdobju so imela najintezivnejšo rast poleg mest še nekatera urbanizirana središča, kjer je bila povprečna letna stopnja rasti med 1,64 % in 1,73 %. Mesta, ki predstavljajo 1,2 % slovenskih naselij (v njih pa prebiva dobra polovica ljudi) obkroža najprej venec 281 (5 %) naselij v najožji suburbanizirani okolici in nato še 658 (11 %) močno urbaniziranih obmestnih naselij. Izrazito urbanizirana, urbanizirana podeželska in polurbanizirana - prehodna območja naselij štejejo še nadaljnjih 964 (16 %) naselij, medtem ko se je preostalih 3942 naselij uvrstilo med podeželska naselja. Analiza je pokazala, da je urbanizacijska stopnja v Sloveniji 65 %, da je tretjina republike močno urbanizirana, kjer v urbaniziranih naseljih prebiva več kot devet desetih prebivalstva. Najvišja stopnja urbaniziranosti je v osrednji Sloveniji od Jesenic do Ljubljanskega polja in Kamniško-Bistriške ravnine, ob Obali, na Goriškem, Kočevskem, Revirjih, Celjski kotlini, Šaleški kotlini in Dravsko-ptujskem polju. Območja zelo močne urbaniziranosti zajemajo tretjino površja občin in štiri petine prebivalstva. Na drugi strani pa je dobra tretjina slovenskih občin povsem neurbaniziranih. Preostalo tretjino oblikujejo občine z različnimi prehodnimi urbanizacijskimi stopnjami: od šibke do zmerne urbaniziranosti. Regionalne razlike so ustvarjali različni naravno geografski, prometno geografski, historični, ekonomski, ekološki in upravno politični pogoji.

RAZVOJ NEKATERIH REGIONALNIH STRUKTUR V URBANIZIRANIH OBMOČJIH IN NA PODEŽELJU V SLOVENIJI

kategorije	leto 1961 ³	leto 1996	% površ. 96	% preb. 96	% del. mest 96	letna stopnja sprememb v preb.	selitveni saldo 1982-98
mesta	540,1	879,2	4	45	67	+ 1,64	- 16764
obmestja	301,6	408,6	14	20	12	+ 1,52	+ 35649
mestne regije	841,7	1287,8	18	65	79	+ 1,43	+ 18885
urbanizirano podeželje	216,4	258,8	15	13	10	+ 0,60	+ 25880
stabilna podeželska območja	219,5	192,8	22	10	5	- 0,43	+2425
ogrožena in odmirajoča podeželska območja	313,4	227,9	45	12	6	- 1,06	- 13317

Skupna značilnost urbaniziranih območij je v tem, da proces poteka hkrati z rastjo mest. V zadnjem desetletju izstopa (sub)urbanizacija pokrajine, ki pa ni le povezana z dinamiko širitve mestnega vpliva. Je tudi odgovor na spremembe v rasti proizvodnje ter potrošnje, pa tudi "postindustrijski" element nove distribucije delovnih mest in stanovanj. Bistvo slovenskega naselbinskega sistema je v bogatem spektru izmenjevalnih dogajanj med mesti in njim pripadajočim obmestjem ter fizična preobrazba naselij kot posledica socialnega prestrukturiranja prebivalstva. V tem kontekstu imajo najpomembnejšo vlogo: hitra rast prebivalstva in zasebne (prostostoječe) stanovanjske gradnje, naraščujoča selitvena mobilnost prebivalstva, intenzivna dnevna delovna migracija delovne sile, ki je posledica "nuklearne" razporeditve delovnih mest ter fizična preobrazba naselij kot posledica socialnega prestrukturiranja prebivalstva.

Prebivalstvo v njih živi način življenja, ki postaja identičen mestno naravnemu. Na drugi strani pa razlikujemo dekoncentracijo prebivalstva in razkroj klasičnih ekonomskih gibal agrarne pokrajine. Prebivalstvo živi način življenja, ki ostaja podoben klasičnemu agrarnemu.

Znotraj območij koncentracije prebivalstva se jasno nakazujejo naslednje podskupine območij:

- območja v zaledju mest s težiščem po hkratni (mešani) porabi stanovanjskih - naselitvenih-uslužnostnih in proizvodno-poslovnih površin, kar z drugimi besedami pomeni povečevanje "obremenitev" v pokrajini;
- območja v zaledju mest z izrazito izraženimi zahtevami po rekreacijskih površinah;
- območja v zaledju mest s težiščem po porabi proizvodnih - industrijskih - površin;

Znotraj območij dekoncentracije pa prav tako razlikujemo vsaj naslednje podskupine območij s specifičnimi razvojnimi problemi:

- podeželska območja z zadovoljivo socialno - ekonomsko strukturo prebivalstva;
- podeželska območja v hribovitih - kraških območjih s stanovitim upadanjem - odmiranjem prebivalstva in propadanjem kulturne pokrajine.

V urbaniziranih, ravninskih in dolinskih območjih je - ne zahajajoč v regionalne posebnosti teh območij - pričakovati nadaljnje naraščanje prebivalstva in gospodarskih aktivnosti, usmerjenih v energetske in surovinsko manj zahtevne proizvode ter uslužnostne dejavnosti. Intraregionalne gospodarske disparitete se bodo poglobljale. Kljub relativnemu upadanju odpuščanja delavcev, bo še nadalje ostala strukturna brezposelnost. Sicer pa je pričakovati prijaznejši razvoj na temelju sodobnih lokacijskih prednosti in investicijskih pogojev. Zgostitvena in urbanizirana območja imajo tudi najustreznejše lokacijske pogoje za

3 V 1000 preb.

oblikovanje postindustrijskih dejavnosti za visoke tehnologije. Namesto klasičnih lokacijskih faktorjev bodo stopali v ospredje komunikacijski, demografski, znanstveno-tehnični in "poslovno-finančni" kazalci. Prav zato si bodo območja z naštetimi lokacijskimi pogoji prizadevala vzdrževati poslovne povezave predvsem s tehnično-naravoslovnimi visokimi šolami in raziskovalnim delom nasploh. V urbaniziranih in zgoščenih območjih se bodo zaostrovali prometno-komunikacijski problemi. Nadaljnja izgradnja omrežja za osebne prevoze ter čim hitrejša navezave na evropsko prometno omrežje (predvsem letališča in železnica) bodo atraktivnost območij le še povečale. Okoljevarstvena problematika je bila že doslej povezana s počasno sanacijo virov onesnaženosti in neizvajanjem ukrepov. Kljub sanaciji starih industrijskih območij je pričakovati naraščajoče pritiske modernih industrijskih in obrtnih obratov na še proste kmetijske površine. Obremenitve okolja bodo naraščale skupaj z naraščanjem prometa. Urbanizirana območja bodo še nadalje podvržena naraščajočim zahtevam po novih stanovanjskih, proizvodnih in obrtnih površinah. Poleg modernizacije mestnih območij (prenova) in stanovanjskega fonda je pričakovati tudi močan pritisk na še proste površine. Povečevalo se bo povpraševanje zlasti po atraktivnih lokacijah na podeželju za bivanje, rekreacijo in obrt ("delati v parku"). Ne glede na možne globalne smeri demografskega razvoja, pričakujemo še nadaljnjo diferenciacijo ter spremembe procesov v poseljenosti Slovenije.

Podeželska območja z gospodarskega in populacijskega vidika zaostajajo v razvoju. Slovensko podeželje predstavlja dve tretjini ozemlja države. Na njem v 3942 naseljih prebiva dobrih štiristo tisoč prebivalcev. Ločujemo tri skupine naselij: manj obsežna so tista s stabilnim demografskim razvojem, uravnoteženo selitveno bilanco in še zadovoljivo socialno in ekonomsko geografsko strukturo kjer je šestina kmečkega prebivalstva. Štejejo četrtno naselij in prav toliko površja ter skupaj skoraj dvesto tisoč prebivalcev. Gostota poseljenosti dosega polovico državnega povprečja. Sestavljajo jih majhna podeželska naselja, katere povprečna velikost je komaj 130 prebivalcev. Najštevilčnejšo skupino podeželskih naselij sestavlja 1764 pretežno ogroženih podeželskih naselij, ki skupaj štejejo 177 tisoč prebivalcev in so v zadnjih treh desetletjih izgubila četrtno prebivalstva (povprečna letna stopnja je -0,92). Celotno območje pretežno ogroženih naselij predstavlja tretjino območja države. Še posebej zaskrbljujoče razmere so v 729 naseljih (12 % vseh naselij), ki so v zadnjih treh desetletjih izgubila več kot tretjino prebivalstva, v zadnjem desetletju pa sedmino. To so danes majhna naselja, katerih povprečna velikost ne presega 70 prebivalcev. V teh pretežno odmirajočih podeželskih naseljih je zaradi pomanjkanja števila delovnih mest, značilna izrazita in močno nadpovprečna dnevna migracija. Gostota poseljenosti je le 17 preb./km², oziroma šestino povprečja republike.

Proces razvoja sodobne infrastrukture⁴ se koncentrira okoli določenih razvojnih osi. Večja vloga ocene gospodarske učinkovitosti tudi pri infrastrukturnih naložbah, ki je logična posledica potrebnih velikih naložb sredstev ob hitrem tehnološkem napredku, ne opravičuje več teženj k sorazmerno enakomernemu zadovoljivemu standardu in ustvarja večje razlike v dostopu do infrastrukture. Tega procesa diferenciacije morda empirično ni zaznati v takšni meri zaradi sorazmerno majhnega teritorija Slovenije in manjših razdalj, vendar poteka. Hkrati potekajo nacionalni programi izgradnje določene transportne in komunikacijske infrastrukture, ki bodo v večji meri spremenili lokacijo gospodarske dejavnosti:

⁴ Ta del poglavja je povzet po: A. Gulič: Teze za Strategijo regionalnega razvoja Slovenije, UI RS, IER, IG, 1998.

- nacionalni program izgradnje avtocest, ki pomeni več kot desetletje razlike v dostopu posameznih območij do sodobnih prometnic, saj se avtoceste izgrajujejo po odsekih in s prioriteto transportnim tokovom iz severne Italije proti Srednji in Vzhodni Evropi; po drugi strani bodo nekateri deli Slovenije relativno vse bolj odmaknjeni od teh tokov (Koroška, Bela krajina, Kočevsko, Tolminsko, deloma Zasavje),
- program posodobljanja železnic, ki je sicer drugače ne bo v takšni meri vplival na manjša območja,
- program razvoja telekomunikacijskega omrežja, ki vpliva na dostop do informacij, kar postaja vse pomembnejše, je pa zaradi razvoja mobilne telefonije morda v prihodnje manj pomemben.

Zaradi osredotočenja sredstev na te kapitalno zahtevne programe prihaja do pomanjkanja sredstev za vzdrževanje in posodobitev regionalnih prometnic, kar vpliva na dostopnost nekaterih lokalnih območij in destimulira vsaj dotok podjetnikov in kapitala, če že ne povzroča odselitve produkcijskih resursov v nova gravitacijska območja. Proces, ki marsikje v svetu povzroča velike dileme stvarnih učinkov nove tehnologije in globalizacije poslovanja, tudi v Sloveniji se že opaža. Lokacije poselitev in gospodarskih enot so še vedno bolj prilagojene tradicionalni prometni infrastrukturi in ne prihaja še do hitre realokacije k novim prometnicam:

- zaradi značilne nizke mobilnosti prebivalstva, in stihijskega načina stanovanjske gradnje,
- zaradi pomanjkanja sredstev za naložbe v industrijske / poslovne cone ob novih prometnicah in zaradi počasnega prilagajanja prostorskih načrtov spremenjeni gospodarski strukturi (z vidika dejavnosti in z vidika velikostne porazdelitve podjetij ter z vidika ključnih lokacijskih dejavnikov),
- zaradi težav z lokacijskimi in gradbenimi dovoljenji, kar spodbuja širjenje na sedanjih lokacijah,
- zaradi skromne investicijske dejavnosti, tudi zaradi sorazmerno skromnih neposrednih tujih naložb, ki bi hitreje spreminjale razporeditev proizvodnje,
- zaradi nizke stopnje internacionalizacije poslovanja (preko okvirov izvoza vlaga in storitev) itd.

Procesi relokacije v svetu so zaenkrat še manj očitni v Sloveniji, saj so ob sedanji lastniški strukturi razvojni načrti v veliki meri naravnani na sedanje lokacije, kar pa ni več tako značilno za podjetja z večjim deležem zunanjih, zlasti tujih lastnikov, ki se dosti bolj ravna po logiki iskanja konkurenčnih prednosti v mednarodnih okvirih. V okviru dolgoročnega načrtovanja lokalnega / regionalnega razvoja bi morali ta vidik bolj temeljito preučiti, saj obstaja na lokalni / regionalni ravni še bistveno premajhna zavest o tovrstnih razvojnih trendih.

Lahko pričakujemo, da bi brez načrtno regionalne politike v prihodnje prihajalo hitreje do spontanega trendov, ki bodo povzročili večje spontane premike v dosedanji razporeditvi prebivalstva in gospodarske dejavnosti na lokalni in regionalni ravni. Ta razporeditev bo v večji meri sledila prav razporeditvi gospodarske infrastrukture in brez ustrezne davčne politike bi lahko povzročila večja nihanja v življenjski ravni prebivalstva in kopičenje problemov v nekaterih območjih. Ker lokalne skupnosti v sedanji konceptiji ekonomske politike nimajo večjih možnosti za vpliv na ohranjanje svoje gospodarske baze in zlasti na pritegovanje novih resursov, bodo delovali spontani / tržni alokacijski dejavniki, ki bi lahko povzročili rast razlik v obsegu gospodarske dejavnosti in s tem naraščanje razlik v življenjski

ravni. Na tem področju nam še manjkajo bolj temeljite študije posledic prestrukturiranja gospodarstva v 1990-ih letih.

Odsotnost regionalne upravno-administrativne ravni, ki bi sorazmerno celovito pokrivala življenjske potrebe prebivalstva na širših območjih, je povzročila, da so različne dejavnosti bistveno premalo povezane v regionalne celote in premalo sodelujejo pri načrtovanju zadovoljevanja potreb prebivalstva in zlasti pri zagotavljanju pogojev za nadaljnji razvoj. Tako se šolska mreža marsikje razvija precej nepovezano z gibanji regionalne strukture gospodarstva, ostaja bolj podrejena tradiciji, bistveno premalo je sodelovanja med šolami in podjetji pri izmenjavi strokovnih izkušenj (s pretokom strokovnjakov), pri uporabi opreme, pri izmenjavi informacij. To zožuje možen razvoj specializiranega izobraževanja in ne zagotavlja takšnih znanj, ki bi bila hitro uporabna in bi podprla razvoj specializiranih in tehnološko zahtevnejših proizvodenj. Hkrati šole ne izkoristijo tehnološkega potenciala in strokovnjakov v podjetjih za pridobivanje najnovejših znanj. Podobno je s premajhno povezanostjo drugih sestavin družbene infrastrukture s trendi v gospodarski dejavnosti.

Odsotnosti regionalne ravni odločanja in usmerjanja resursov ni moglo nadomestiti občasno interesno povezovanje občin, saj so premalo čutile svojo odgovornost za razvoj, niso se odločale za dolgoročno povezovanje zaradi skromnih razvojnih sredstev. Osrednja slovenska uprava ima v svojih rokah tako pretežni del sredstev kot dominantno strokovno znanje. Bistveno pa je, da ne odloča o sodobnih razvojnih možnostih npr. splošni izobraževalni sistem, temveč prav specializirana znanja in regije so tiste, ki so sposobne bolje odločiti o primernih povezavah.

Podjetniška infrastruktura je neenakomerno razporejena po Sloveniji. Komerzialna ponudba poslovnih storitev je osredotočena predvsem v večjih mestih, kjer se srečuje z večjim številom potencialnih strank. Sorazmerno dobro so razvite, tudi z vidika regionalne razporeditve, saj lahko računamo na določeno mobilnost podjetij pri iskanju storitev:

- računovodske storitve, ki se sicer pretežno ukvarjajo s poslovnimi obračuni zaradi formalnih zahtev do podjetij (obračunski sistem, davčna uprava, agencija za plačilni promet), širijo pa se na področje davčnega svetovanja,
- ponudba informacijske in telekomunikacijske opreme in storitev,
- v večjih mestih tudi oglaševalske in druge trženjske storitve,
- finančne (bančne in zavarovalske) storitve so nominalno dostopne povsod, razlikuje pa se njihova konkurenčnost, hkrati je »sivi trg« (povezan v veliki meri s tujo finančno ponudbo) bolj neenakomerno prisoten.

Z razvojem malega gospodarstva je že leta 1992 pričela nastajati pospeševalna mreža za malo gospodarstvo, ki bi lahko postala v prihodnje ključni instrument usmerjanja lokalnega in regionalnega razvoja, saj so prav mala in srednja podjetja tista, ki so najbolj neposredno povezana z lokalnim razvojem. Dejavnosti pospeševalne mreže lahko konceptijsko delimo na »trde« in »mehke« oblike. Med »trdimi« oblikami sta predvsem olajšan dostop do finančnih sredstev in poslovnih prostorov.

Slovenija ni razvila enotne koncepcije instrumentov lažjega dostopa podjetnikov do finančnih sredstev na lokalni ravni, kjer gre predvsem za pospeševalno dejavnost občin, zato je značilna velika razlika v organiziranosti – praktično naj bi imela v organizaciji občin do leta 1995 polovica občin bodisi samostojen sklad za pospeševanje malega gospodarstva ali namenska sredstva iz proračunov – in v povezavi s poslovnimi bankami; razlike so tudi v obsegu

sredstev, ki so bila namenjena za mikrokredite, subvencioniranje obrestne mere in garancije za bančna posojila; sredstva so bila sorazmerno skromna in ni analize, da bi pomembneje vplivala na lokalni razvoj malega gospodarstva, imela pa so vsaj simbolni vpliv in potrdila naklonjenost razvoju privatnega sektorja; reorganizacija občin je negativno vplivala na uporabo sredstev, saj je marsikje trajalo nekaj časa, da so se občine dogovorile o delitvi sredstev.

Že ob koncu 1980-tih let so nastali nekateri podjetniški inkubatorji (s sodelovanjem večjih podjetij ali občin), vendar niso imeli zadosti prostorov ter podpornih storitev, da bi občutneje vplivali na lokalni razvoj, čeprav so imeli vsaj simbolno vlogo spodbujanja podjetniške kulture. Na regionalni ravni šele po letu 1997 nastajajo regionalni garancijski skladi, saj je potreben večji obseg dejavnosti, da lahko pride do razumne ravni tveganja.

Pomembnejša je bila lokalna organiziranost pri spodbujanju nastajanja poslovnih con, saj je razvoj malega gospodarstva povzročil bistvene spremembe v potrebah po lokaciji ter fizični strukturi poslovnih prostorov; občine so lahko olajšale pridobivanje lokacij z ureditvijo poslovnih con in infrastrukture v njih (po finančni plati to praviloma ni pomenilo večjih prihrankov za investitorje), kar je potekalo vsaj v tretjini občin, ni pa empiričnih analiz, ki bi nedvoumno dokazale, da je prav ustanavljanje poslovnih con že pomembno vplivalo na razvojno dinamiko.

Problem ponudbe »trdih« oblik pospeševanja je v sorazmerno skromni finančni moči občin za večja infrastrukturna sovlaganja, v premajhnem zavedanju pomena lokalne iniciative (v ospredju so bila druga vprašanja lokalne samouprave), v omejeni pristojnosti občin pri oblikovanju politike davkov in prispevkov (ni pomembnejših lokalnih virov davkov, ki bi predstavljali instrument spodbujanja naložb, ni večjega pomena davka na nepremičnine) in v tem, da občine niso imele vpliva na potek procesa lastninjenja, da bi neuporavljeni poslovni prostori družbenih podjetij hitro prešli v razpolago podjetnikom – pri tem so bili bistveni upniki, ki pa so iskali predvsem kratkoročne finančne koristi in ne razvojnih učinkov).

»Mehke« oblike vključujejo informiranje (del poslovnih informacij, ki se nanašajo na tržne analize, na bonitete podjetij itd., je vključen v komercialno ponudbo), izobraževanje in usposabljanje ter svetovanje. Za ta del je značilen hiter razvoj poslovnih storitev v okviru podjetniškega sektorja (na področjih usposabljanja, določenih oblik svetovanja) ter programi pospeševanja, kjer sta RZZ in PCMG vplivala s subvencioniranjem teh storitev predvsem za podjetnike – začetnike in s standardizacijo najbolj pogostih storitev. Hkrati je to področje, na katerem je aktivna tradicionalna podporna mreža, ki pa pokriva le določene segmente uporabnikov in ima zelo neenako teritorialno organiziranost:

- območne gospodarske zbornice so organizirane regionalno, njihove storitve pokrivajo določen del potreb podjetij (nekateri informacije, izdaja raznih dovoljenj, mednarodna promocija), kadrovske so prešibke za veliko število malih podjetij, prevladujejo potrebe velikih podjetij,
- obrtne zbornice imajo lokalno mrežo, ki jo vodijo sami podjetniki, so bližje malim podjetjem, nimajo pa zmogljivosti za zahtevne, specializirane storitve in njihova ciljna so enote z obrtnim dovoljenjem, ne vsi potencialni podjetniki,

- območni zavodi za zaposlovanje in uradi za delo podpirajo brezposelne osebe, ki se odločajo za lastno poslovno dejavnost ter programe prestrukturiranja v podjetjih v težavah, zato tudi ne pokrivajo celotne podjetniške populacije.

Pospeševalna mreža je leta 1996 pričela s programom razvoja lokalnih in regionalnih iniciativ (s sodelovanjem RZZ, MGD in ostalih partnerjev v pospeševalni mreži za malo gospodarstvo, v koordinaciji PCMG – pospeševalnega centra za malo gospodarstvo) v obliki pilotskih centrov, katerih izkušnje naj bi se uporabile na vsem območju Slovenije, kjer bodo lokalni / regionalni dejavniki pripravljeni na sodelovanje in sovlaganje določenih resursov. V sodelovanju z UNIDO programom poteka pravkar razvoj koncepta integriranega podpornega sistema, ki naj bi poleg drugih nalog tudi uskladi in koordiniral strateške usmeritve, ustrezno razvojno politiko in zagotavljal strokovni razvoj na nacionalni ravni, ki bi tako podprla razvoj in prenos izkušenj na lokalni in regionalni ravni ter povezal neposredno podporo podjetjem oziroma podjetnikom z razvijanjem lokalne / regionalne razvojne strategije in politike kot okvira za racionalno podporo podjetjem.

Pospeševalna mreža ima ob določenih pomanjkljivostih že daljšo tradicijo. S povezavo vseh partnerjev združuje znatna materialna sredstva in predvsem strokovno pomemben potencial. Zato bi bila pospeševalna mreža v svoji integrirani zasnovi najprimernejše izhodišče za realizacijo razvojnih iniciativ na lokalni ravni. Mreža je uspela promovirati lokalne / regionalne iniciative za usmerjanje malih in srednjih podjetij, kar bi lahko z dopolnjevanjem dejavnosti družbene infrastrukture ter okolja postalo jedro lokalnega / regionalnega razvoja. Trenutna raven organiziranosti te mreže je na ravni koncepta, vendar fragmentarno delujejo številni lokalni / regionalni centri, katerih izkušnje se bodo prenesle v druga okolja. Prav v povezavi z malim gospodarstvom se uveljavlja koncept lokalne / regionalne samoorganiziranosti, saj je bilo v letu 1997 usposabljanje svetovalcev osredotočeno prav na ta področja. Tako obstaja prav pri lokalni / regionalni mreži organizacijsko jedro za lokalni / regionalni razvoj.

C Namenska raba površin:

Prevladujoča raba zemljišč so gozdne površine, ki predstavljajo polovico ozemlja. Sledijo travniške površine in pašniki z dobro četrtino in njivske površine, ki predstavljajo sedmino površja. Zazidane ali nerodovitne površine predstavljajo 7 %. Preostanek predstavljajo sadovnjaki in vinogradniške površine. Struktura rabe zemljišč je enakomerno razporejena med posameznimi pokrajinskimi tipi. Izstopa le Pomurje, kjer je manj gozdnih površin. Zato pa izstopajo njivske površine.

RABA TAL V SLOVENIJI

raba tal 1994(v km ²)	njive	vinogradi	sadovnjaki	travniki	pašniki	gozd	ostalo	skupaj
Slovenija	št 2553,5	215,5	398,6	3663,7	2072,7	9892,8	1456,4	20253,2
	%	13	1	2	18	10	49	7
								100

Vir: GURS, 1994

Raba zemljišč doživlja pomembne spremembe. Spoznanje o obstoječi in pričakovani rabi prostora je z vidika celotnega območja države osnova za opredelitev potreb po prostoru ter za predvidevanja o prostorskih učinkih in s tem pa tudi opredeljevanje možnih razvojnih ciljev.

V zadnjih desetletjih so se povečala navzkrižja interesov med posameznimi načini rabe prostora in tudi obremenitev naravnih virov. Poglavitni procesi, ki so vplivali na povečano intenzivnost rabe prostora so bili predvsem:

- naraščajoče potrebe po površinah za proizvodne, služnostne in prometne površine;
- naraščajoče potrebe po površinah za (individualne - prostostoječe) stanovanjskih objektov;
- povečanje obsega odpadkov in ustreznih (legalnih, pol-legalnih) deponij;
- naraščanje potreb po površinah za rekreacijo.

Na rabo prostora končno pričanja vplivati (postopoma, vendar že najmanj dve desetletji – OP. MR) večanje pomena življenjsko pomembnih, vendar omejenih naravnih virov, naravnih vrednot zaradi njihove kulturne, učno-vzgojne, znanstvene ali rekreacijske vrednosti in estetskih, oz. vizualnih komponent v kulturni ali naravni pokrajini.

Razpad tradicionalnega načina življenja pomeni resno grožnjo družbenim naporom za smotrno namensko rabo tal ter tudi za varstvo naravne in kulturne dediščine, ki temelji na sonaravnem gospodarjenju s prostorom. Najhujši problemi so pri razsipnem gospodarjenju z naravnimi viri, pri onesnaževanju voda, razvrednotenju kulturne krajine in naraščajočem pritisku na stavbno dediščino.

Bodoči razvoj bo temeljil na nekaterih ključnih ocenah naravnih virov in na sodobnih družbeno geografskih procesih. Pri tem izpostavljam le nekatere pomembnejše:

1. *Prebivalstveni razvoj:* Prebivalstvo v zadnjih letih stagnira in je neenakomerno razporejeno. Iz statističnih projekcij lahko razberemo, da bo imela Slovenija leta 2020 med 1,89 in 2,21 mio. prebivalcev. V urbaniziranih, ravninskih in dolinskih območjih je pričakovati nadaljnje naraščanje prebivalstva (po optimističnih ocenah po letni stopnji do + 0,5 %), na podeželju pa še naprej upadalo (-2,0 %). Staranje in stagnacija števila prebivalstva je strukturna slabost na dveh tretjinah ozemlja.
2. *Spremembe v urbanih strukturah:* Tehnološke, socialne in gospodarske spremembe zahtevajo prevrednotenje funkcijskih območij mest tudi z vidika njihove vloge v hierarhiji naselij. V ospredje stopajo mestne regije z urbaniziranim podeželjem kot generatorji regionalnega razvoja. Ljubljana in ostala mesta bodo morala dobiti svojo (novo) vlogo v hierarhiji evropskih mest.
3. *Spremembe v vlogi in funkciji podeželskih območij:* Kmetijstvo na podeželju že nekaj časa nima več odločujoče vloge v gospodarskem razvoju. Podeželje in njegov razvoj je bolj in bolj odvisen od bližnjega urbanega - zaposlitvenega jedra. Spremembe v gospodarski zgradbi podeželja (ki jim sledimo že desetletja) so vendarle posledica delovanja številnih, kompleksnih in nasprotujočih si procesov (intenzifikacija, diverzifikacija, pomanjkanje inovativnosti, razvojnih spodbud, zemljiško-posestne razmere...) ter so z geografskega vidika regionalno in lokalno zelo raznoliki.
4. *Spremembe na področju prometa, komunikacij in dostopnosti do znanja:* V prihodnosti se bodo načini, oblike in raba komunikacijskih dobrin še naprej naglo razvijale. Težnje vodijo v smeri koherentne, liberalne, učinkovite in okolju prijazne politike razvoja.

5. *Naraščujoči pritisk na naravno in kulturno dediščino*: Razpad tradicionalnega načina življenja pomeni resno grožnjo družbenim naporom za varstvo naravne in kulturne dediščine, ki temelji na sonaravnem gospodarjenju s prostorom.

SPREMINJANJE GOSPODARSKE STRUKTURE

Slovenija je v povojnem razvoju zaradi deagrarizacije, industrializacije, urbanizacije, intelektualizacije, itd. - skratka zaradi vseobsežne modernizacije celotne družbe, bistveno spremenila gospodarsko in prebivalstveno strukturo. Prebivalstvo se je v tem času povečalo za četrtno. Dežela je ob dinamičnem razvoju že v začetku osemdesetih let dosegla raven srednje razvite industrijske države. Delež kmečkega prebivalstva se je zmanjšal na komaj dvajsetino. Od prevlade primarnega sektorja, je v strukturi aktivnega prebivalstva prišlo najprej do prevlade sekundarnega sektorja, posebej v zadnjih letih pa že prevladuje delež terciarja in kvartarja

Zaposlenost in gospodarska struktura v R Sloveniji (1953–1996).

Zaposlenost – brezposelnost – struktura zaposlenosti	Leto 1953	Leto 1961	Leto 1971	Leto 1981	Leto 1991	Leto 1996
Število zaposlenih	281344,0	458286,0	572814,0	801798,0	746041,0	634651,0
povprečna letna stopnja rasti/padanja v %		+6,3	+2,3	+3,4	-0,7	-3,2
Število brezposelnih	9929,0	7721,0	14978,0	12315,0	75079,0	124470,0
povprečna letna stopnja rasti/padanja v %		-3,1	+6,9	-1,9	+19,8	+10,6
Dejavnostna struktura zaposlenih⁵ v %						
→ Primarni sektor	53,6	38,9	27,2	15,8	13,7	9,9
→ Sekundarni sektor	28,7	37,1	45,7	48,3	45,6	42,0
→ Terciarni sektor	9,5	9,8	14,8	20,5	18,4	21,3
→ Kvartarni sektor	8,2	14,2	12,3	15,4	22,3	26,7
SKUPAJ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Vir: Statistični urad RS, lastni izračuni.

Industrializacija ni povzročila le povečanja materialne proizvodnje in zaposlenosti, marveč ima tudi daljnosežne posledice v degradaciji okolja (Plut, 1987) in v poslabševanju bivalnih razmer, saj preventivni ukrepi zaostajajo. Pod vplivom vseobsežnih družbenih sprememb je prišlo tudi do prostorskih sprememb v poseljenosti. V zgodnji fazi so bile to selitve iz podeželja v mesta. Kot povsem nov se je zlasti v sedemdesetih in osemdesetih letih pojavil močan dotok priseljencev iz delov nekdanje skupne države, ki so se najprej začasno, vse pogosteje pa tudi stalno naseljevali. Priseljenci iz nekdanje skupne države predstavljajo desetino stalnega prebivalstva države. Naseljeni so praviloma v mestih s prevladujočo ekstraktivno in/ali delovno intenzivno proizvodnjo. V zadnjem desetletju se je slovensko prebivalstvo pričelo razseljevati iz mest na širša in ožja območja, kar pomeni, da je tudi Slovenijo zajel pojav suburbanizacije. (Ravbar, 1995). Prikaz nekaterih poglobitvenih in tipičnih razvojnih gibal je na modelni ravni poskus opredelitve soodvisnosti med splošnimi družbenimi pogoji in vplivi temeljnih razvojnih gibal na odnose v pokrajinski stvarnosti, posebej še v naselbinski sliki Slovenije:

⁵ Podatki za leto 1996 so povzeti po Statističnih informacijah, št. 17/97, Statistični urad RS in niso povsem primerljivi s prehodnimi podatki, ki temelji na popisnih rezultatih.

ODSEV GLOBALNIH DRUŽBENIH SPREMENB NA GOSPODARSKI RAZVOJ S Poudarkom NA SPREMEMBE V NASELBINSKI SLIKI

ŠT	ČASOVNO OBDOBJE	SPLOŠNI DRUŽBENI POGOJI	TEMELJNA RAZVOJNA GIBALA	POGLAVITNE ZNAČILNOSTI V NASELBINSKI SLIKI POKRAJINE
1	1945 - 1967	<ul style="list-style-type: none"> ♦ elektrifikacija, ♦ mehanizacija, ♦ industrializacija; 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ urbanizacija; ♦ deagrarizacija, depopulacija; ♦ razširitev javnega prometa (predvsem cestni promet), ♦ pojav dnevne migracije; 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ razvoj mest, ♦ hierarhični razvoj mest ♦ diferenciacija naselij na "bivalne", "socialne" in "proizvodne" cone ♦ ločitev dela od bivanja; ♦ razmah večstanovanjske blokovne izgradnje;
2	1967 - 1976	<ul style="list-style-type: none"> ♦ masovna industrijska produkcija, ♦ "fordistična" paradigma industrijskega razvoja; ♦ relativna blaginja; 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ policentrizem; ♦ industrializacija podeželja; ♦ nadaljevanje urbanizacije, deagrarizacije in depopulacije; ♦ avtomobilizem - pojav masovne dnevne migracije; 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ močan razrast mest, koncentracija prebivalstva v mestih; ♦ radialni in/ali koncentrični in/ali linearni (longitudinalni) razvoj mest, ♦ mešanje rabe zemljišč, mešani načini gradnje bivališč - pojav stihijske gradnje bivališč in naselij; ♦ nastajanje počitniških naselij;
3	1976 - 1991	<ul style="list-style-type: none"> ♦ globalizacija svetovne trgovine; ♦ terciarizacija družbe; ♦ gospodarska in politična kriza, ♦ začetek komputericizacije, ♦ skrb za varstvo okolja 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ pojenjanje urbanizacije —začetek suburbanizacije, ♦ razmah avtomobilizma, ♦ razrast potrošnje in ♦ naraščanje porabe prostega časa (pojav rekreacije) 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ dekoncentrirni ali razpršeni razvoj naselij - nadaljevanje in razmah pojava stihijske gradnje naselij; ♦ povečana skrb za varstvo naravnih virov (kmetijska zemlja); ♦ degradacija okolja; ♦ beg pred onesnaženim okoljem, pred hrupnim prometom...; ♦ socialna diferenciacija;
4	1991 →	<ul style="list-style-type: none"> ♦ razmah komputericizacije, ♦ fleksibilna proizvodnja - "postfordistična"paradigma razvoja, ♦ centralizacija odločanja; ♦ razmah informacijske družbe oblikovanje postindustrijske družbe. 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ razmah suburbanizacije in zametki metropolitanizacije; ♦ nadaljevanje razmaha avtomobilizma; ♦ "ekologizacija" prostora ♦ informatika in telematika, ♦ ponovno odkritje javnega prometa in "pešačenje" 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ <i>decentralizacija dejavnosti in drobna specializacija,</i> ♦ <i>"plitva" hierarhizacija mest - zametki metropolitanizacije;</i> ♦ <i>nova paradigma omrežja naselij;</i> ♦ <i>liberalizacija (fleksibilizacija) prostora;</i> ♦ <i>prostorska diferenciacija dejavnosti;</i> ♦ <i>"sonaravnost - uravnotežena mesta",</i> ♦ <i>mesta kot središča za srečevanje in kulturno druženje ...</i> ♦ <i>integracija ekologije, ekonomije in rasti.</i>

Slovenija je ob dinamičnem razvoju zaposlovanja že v začetku osemdesetih let dosegla polno zaposlenost in raven srednje razvite industrijske države. Zaposlenost prebivalstva je do sredine druge polovice osemdesetih let naglo naraščala. Po letu 1987 sledimo gospodarski in družbeni krizi, pozneje povezani še s spremembo družbenega sistema, ki se odraža v zmanjševanju števila delovnih mest in povečani stopnji brezposlenosti. V zadnjem desetletju se je število delovnih mest zmanjšalo za četrtno (73 %), število brezposelnih pa povečalo za osemkrat. Spremembe so povzročile opazne strukturne spremembe v zaposlenosti aktivnega prebivalstva in naselbinski strukturi. Od prevlade primarnega sektorja, je v strukturi aktivnega prebivalstva prišlo najprej do prevlade sekundarnega sektorja, posebej v zadnjih letih pa že prevladuje delež terciarja in kvartarja oz. služnostnih dejavnosti. Danes kmetijstvo v strukturi BDP predstavlja le še 4,4 %, industrija 37,1 %, preostanek 60,7 % pa že predstavljajo služnostne dejavnosti (UMAR, 1999).

V povojnem obdobju se je ob starih industrijskih območjih oblikovalo več novih razvojnih — zaposlitvenih središč, ki so postopoma prevzemale funkcije novih razvojnih polov. Tradicionalnim zaposlitvenim središčem, kot so Ljubljana, Maribor, Celje, Kranj, Jesenice, Trbovlje in drugi, so se pridružili novi centri, zlasti: Novo mesto, Nova Gorica, Murska Sobota, Velenje in somestji Koper – Izola – Piran ter Krško – Brežice. Vsa našeta zaposlitvena središča so ogrodje policentričnega sistema, ki je še danes nosilec razvoja zaposlitvenih, gospodarskih in servisnih dejavnosti. Nova razvojna središča so pripomogla k socialnim in gospodarskim spremembam nekaterim, v preteklosti manj razvitim širšim območjem. Zlasti od leta 1970 dalje so se praviloma hitreje razvijalo regije, katerih raven razvitosti je bila dotlej podpovprečna, počasneje pa regije, katerih dosežena stopnja je bila nadpovprečna (Vrišer, 1988). To je omogočalo postopno zmanjševanje razlik glede življenjskih razlik in delovnih pogojev prebivalstva med posameznimi regijami. Po osamosvojitvi opažamo zopet centralizacijo zaposlenosti v osrednji in deloma v jugozahodni Sloveniji. Po podatkih registra organizacij in skupnosti (ROS) med leti 1993 do 1996, ko se je skupno število delovnih mest — predvsem zaradi nadpovprečnega padca v industriji in primarnem sektorju — zmanjševalo po povprečni letni stopnji –3 % in je bila ta stopnja od 3 do 6 krat višja v Zasavju, Notranjskem, Podravju ali na Dolenjskem kot v osrednji Sloveniji, Gorenjskem ali ob Obali.

Nosilno gospodarsko in zaposlitveno ogrodje je leta 1997 sestavljalo 99 zaposlitvenih centrov z več kot 1000 delovnimi mesti. V njih je bilo 84 % vseh delovnih mest v Republiki Sloveniji. V številu delovnih mest izrazito prevladuje metropolitansko območje Ljubljane, kjer je trikrat več delovnih mest kot v Mariboru⁶ Kranj in Celje sta na naslednjih mestih s približno prav toliko delovnimi mesti skupaj kot Maribor. Sicer pa prevladujejo ljubljansko-gorenjsko-kamniško bistriški zaposlitveni bazen (s 40 % vseh delovnih mest), ter podravski in celjsko-velenjski (vsak s po 10 % delovnih mest). Sledijo manjši zaposlitveni centri, ali skupine centrov: Novo mesto, Nova Gorica, Obalna mesta in Murska Sobota (vsak z okoli 4 % delovnimi mesti) ter koroško somestje industrijskih centrov (Slovenj Gradec – Dravograd – Ravne – Mežica), Zasavska mesta, Ptuj, Postojna (z okoli 2,5 % delovnih mest). Poleg tega je še niz manjših zaposlitvenih (industrijskih) krajev, ki imajo v povprečju eno ali dve industrijski panogi. Naselij, ki so imela več kot 100 delovnih mest je bilo 405, kar pa je pomenilo 95 % vseh delovnih mest v Republiki Sloveniji. Primerjavi med razporeditvijo poseljenosti in razporeditvijo delovnih mest torej kažeta na relativno močnejšo koncentracijo delovnih mest kot poseljenosti (Ravbar, 1997 b). Kljub močni koncentraciji delovnih mest v manj kot desetini mest in pretežno industrijskih naselij (glej priloženo karto), je zadnje

⁶ Razmerje v številu delovnih mest med Ljubljano in Mariborom je bilo pred desetletjem še 2:1.

obdobje ob negativnih težnjah pri možnostih zaposlovanja, vzpodbudilo tudi razpršitev delovnih mest, kar lahko v regionalnem razvoju ocenimo tudi kot pozitivne dekoncentracijske težnje. Delovna mesta se postopoma razporejajo vse bolj enakomerno, saj ima vsaj eno delovno mesto 4225 naselij ali 70 % slovenskih naselij, leta 1991 je bilo teh naselij 2902 ali 49 % (pred desetimi leti jih je bilo le 2206 ali dobra tretjina). To pomeni, da se je število naselij z najmanj enim delovnim mestom v najmanjših — pretežno podeželskih naselji v proučevanem obdobju podvojilo.

Razmestitev delovnih mest po naravno-geografskem ali politično-teritorialnem načelu je močno odvisna od stopnje njihove ekonomske in splošne razvitosti. Za manj razvita okolja velja, da koncentrirajo razvoj delovnih mest pretežno v enem (industrijskem) centru. Razvitejše regije pa imajo praviloma (spontano) razvitih večino naselij z raznovrstno strukturo delovnih mest, ki si sledijo v nizih - "preprogah". V Sloveniji se (kljub relativni neprimerljivosti našega urbanega sistema z evropskimi zaradi svoje majhnosti) na prelomu tisočletja že sluti spontano oblikovanje razvojnih osi. Določajo jih omrežja tistih mest, ki so med seboj povezana s trgom delovne sile, z ustrezno "mrežno" prometno ter "koridorsko" gospodarsko infrastrukturo in z ostalo komunikacijsko opremo v enotno gospodarsko-geografsko območje. Oblikovanje razvojnih osi pospešuje še desurbanizacija, ki že prerašča dejansko urbanizacijo (Ravbar, 1997b). Razbremenjevanje mestnih središč razumemo tudi kot "decentralizirano koncentracijo" prebivalstva, funkcij in produkcije v obmestjih in hkrati kot zametke pri oblikovanju omrežja mestnih regij v kontekstu evropskih metropolitanskih regij.

Več desetletna empirična proučevanja sprememb v ekonomsko geografski strukturi prebivalstva ter spremljanje naselebinskih in demografskih struktur na ravni lokalnih skupnosti so nas spodbudila k poskusu oblikovanja tipologije območij, temelječe na sintetičnem in kvantitativnem vrednotenju razvojnih indikatorjev. Vrednotenje, ki je temeljilo na odstopanjih od povprečnih vrednosti v R Sloveniji, je pokazalo, da se je oblikovalo več tipov s povsem specifičnimi razvojnimi problemi (gl. spodnjo preglednico).

Tipologija območij regionalnega razvoja na podlagi izbranih kazalcev

TIPOLOGIJA OBMOČIJ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
urbano – A. Izrazit	956,5	540,1	+1,1	- 2,3	33 %	65 %	564,6	12 %	49 %	65 %	18 %
– industrijski B. omiljeni	248,1	90,1	+0,7	- 3,6	51 %	46 %	363,2	7 %	13 %	11 %	15 %
mešani-prehodni	544,6	159,8	+0,2	- 4,5	48 %	48 %	293,5	6 %	28 %	19 %	40 %
podeželsko-agrarni	219,5	38,2	- 0,3	- 4,5	54 %	42 %	174,0	4 %	11 %	5 %	26 %
Slovenija	1969,7	828,2	+ 0,6	- 3,2	39 %	57 %	393,1	8 %	100 %	100 %	100 %

1 = število prebivalcev leta 1996 v 1000

2 = število delovnih mest leta 1996 v 1000

3 = letna stopnja rasti št. preb. 1961/96

4 = letna stopnja sprememb št. del. mest 1993/96

5 = delež delovnih mest v industriji leta 1996

6 = % del. mest v uslužnostnih dejavnostih

7 = štev delovnih mest / 1000 preb.

8 = delež preb. z visokošolsko izobrazbo leta 1991

9 = delež števila prebivalcev;

10 = delež števila delovnih mest

11 = delež površja

Analiza vrednotenja slovenskih občin, temelječa na socialno geografskih spremembah, na ekonomski strukturi prebivalstva ter fiziognomskih in funkcionalnih spremembah v pokrajini je pokazala, da prevladuje **urbano - industrijski** tip regionalnega razvoja, kjer na tretjini državnega teritorija prebiva tri petine prebivalstva. Tu je tudi tri četrtine vseh delovnih mest z dvotretjinsko prevlado delovnih mest v uslužnostnih dejavnostih. Znotraj urbano industrijskega tipa izstopata dve podskupini in sicer:

→ močno urbanizirana območja občin z metropolitanizacijskimi težnjami in

→ močno urbanizirana območja z aglomerativnimi težnjami ekonomske moči v mestih;

Razlika med njima je v tem, da v prvi podskupini izstopajo naselja z raznovrstno strukturo delovnih mest, ki si sledijo v nizih - "preprogah". Tu se že sluti spontano oblikovanje razvojnih osi, povezanih tudi z razmestitvijo delovnih mest pretežno v služnostnih dejavnostih. V drugem primeru pa je koncentracija delovnih mest še vedno osredotočena zgolj v mestih - regionalnih središčih - kjer število delovnih mest močno presega število aktivnega prebivalstva. V urbaniziranih območjih je ta stopnja za več kot polovico nižja in na podežlju še vedno zanemarljiva. Vsako izmed obeh območij zajema približno enak delež (okrog sedmine) državnega teritorija, s to razliko, da v prvi skupini prebiva skoraj trikrat več ljudi in prav toliko delovnih mest kot v drugi. Obe območji v vseh kazalcih regionalnega razvoja močno izstopata od ostalih razvojnih tipov. V zaledju nadpovprečno razvitih in močno urbaniziranih območij imajo tudi podeželska območja vsestransko ugoden gospodarski razvoj in relativno napredno tržno usmerjeno kmetijstvo. Zato je tudi delež prebivalstva, ki živi v naseljih z izrazitim izseljevanjem prebivalstva zanemarljiv.

Podrobnejše vrednotenje je še pokazalo, da tu še posebej izstopajo občine (A) z izrazito prevlado delovnih mest nad številom aktivnega prebivalstva. Sem sodijo Ljubljana, Maribor, Celje, Koper, Novo mesto, Velenje, Nova Gorica, Murska Sobota,... in (B) občine z izrazitejšim deležem dnevne delovne migracije v številu aktivnega prebivalstva, kot npr. obmestne občine v okolici Ljubljane, Maribora in Celja.

Mešani tip predstavlja prehodno stopnjo med urbanim in podeželskim tipom, je sicer najbolj razprostranjen. Gre za omiljena urbano - industrijska območja občin in prehodna območja s pretežno monostrukturno razvitim zaposlitvenim središčem. Zaznamuje ga še stabilen populacijski razvoj, četrtnina prebivalstva in petina delovnih mest ter uravnoteženo zaposlitveno razmerje med sekundarnim sektorjem in služnostnimi dejavnostmi, vendar z že nadpovprečnim zmanjševanjem delovnih mest v zadnjem obdobju.

Podeželsko-agrarni tip predstavlja četrtno ozemlja RS in le desetino prebivalstva. Označuje ga podeželsko agrarna struktura in hkrati gre za razvojno problematična območja občin kjer je že opazen primanjkljaj delovnih mest in nizka izobrazbena raven prebivalstva, ki sta trikrat nižji od urbano industrijskega. Zanj je še vedno značilna prevlada delovnih mest v industriji in pospešeno upadanje števila delovnih mest. sklenjena območja z izrazitim in dolgotrajnim izseljevanjem prebivalstva. V to skupino sodijo predvsem občine v obmejnih območjih.

Analiza razvojnih faktorjev, ki po našem mnenju sooblikujejo razvojne potenciale⁷ in istočasno omogočajo merjenje regionalnih disparitet je še pokazala, da ima visoko nadpovprečne razvojne potenciale le Ljubljana. V kategoriji nadpovprečnih mestnih središč so še obalna mesta (Koper, Izola in Piran), Nova Gorica, Celje, Maribor, Velenje, Kranj, Postojna, Sežana Logatec in ob določenih pogojih še Novo mesto, ter "sateliti" Ljubljane: Domžale, Kamnik in Škofja Loka. Zanje je značilna mešanica ugodne gospodarske, bodisi kvalifikacijske strukture nasproti nezadovoljivi infrastrukturni opremljenosti ali obratno

Analize različnih tipov problemskih območij so v Sloveniji smiselne zlasti zato, ker so pretekla obdobja zapustila obširno paleto območij z različnimi in specifičnimi regionalnimi problemi, ki jih lahko zajamemo le z izborom različnih kriterijev. Vendar pa ima oblikovanje

⁷ Za potrebe pričujočega prispevka smo izbrali nekaj faktorjev, ki po našem mnenju sooblikujejo razvojne potenciale in istočasno omogočajo merjenje regionalnih disparitet. V ta namen smo izbrali demografske in zaposlitvene razmere, kazalce gospodarske moči in njene strukture, infrastrukturne razmere ter izobrazbeno raven prebivalstva.

različnih tipov smisel le, če iz njih izhajajo tudi ukrepi prilagojeni manjšim zaokroženim območjem in specifičnim lastnostim regionalnega razvoja (npr. funkcijsko zaokroženim območjem mikroregionalne ravni, ne ozirajoč se na upravne meje npr. lokalnih skupnosti).

Analiza razmestitve delovnih mest na regionalni ravni⁸ teh pozitivnih premikov še ne odraža, saj v zadnjih desetih letih ni prišlo do zaznavnih sprememb. Če odmislimo zmanjšanje števila delovnih mest, ki v državi v proučevanem obdobju pada po povprečni letni stopnji — 2,0 %, se razlike v gostoti delovnih mest, izmerjeni s številom delovnih mest/1000 prebivalcev, še naprej ohranjajo v podobnih razmerjih. Tako je povprečna gostota delovnih mest v Osrednji Sloveniji še vedno 1,4 krat višja od tiste v Pomurju. Zaradi velike koncentracije delovnih mest v širši ljubljanski okolici, ki za 19 % presega delovno aktivno prebivalstvo, so podpovprečne gostote delovnih mest v Pomurju, Podravju, Posavju, Koroškem, Notranjskem, Zasavju in celo na Gorenjskem.

Še večje so razlike v razporeditvi delovnih mest, če opravimo primerjavo na ravni lokalnih skupnosti. Tako ima najvišjo gostoto delovnih mest mestna občina Murska Sobota (!) — 718,3 delovnih mest na 1000 prebivalcev in ta gostota je npr. dvajsetkrat višja od občine z najnižjo gostoto delovnih mest — Destnik-Trnovska vas. Nasploh podrobnejša primerjava razmestitve delovnih mest kaže na visoko stopnjo polarizacije delovnih mest v največjih mestih — regionalnih središčih ter še nekaterih zaposlitvenih središčih kot npr: Domžale, Ravne – Prevalje, Postojna, Sežana, Rogaška Slatina, Idrija, Bled, Metlika, Zreče, Kidričevo, Naklo, Cerklje, Žiri, Semič, Nazarje, Muta ... Občin z nadpovprečno gostoto delovnih mest je le 27 ali 18 %. Na drugi strani pa je dobra desetina (11 %) občin, pretežno v SV Sloveniji, ki ne dosegajo niti četrte od povprečne stopnje gostote delovnih mest. To sproža obsežno dnevno migracijo zaposlenih, ki močno presega tudi polurno izohrono potovanja na delo. Ta območja predstavljajo 6 % površja in v njih živi 4 % prebivalstva v Republike Slovenije.

Razmestitev delovnih mest po naravno-geografskem ali politično-teritorialnem načelu je močno odvisna od stopnje njihove ekonomske in splošne razvitosti. Za manj razvita okolja velja, da koncentrirajo razvoj delovnih mest pretežno v enem (industrijskem) centru. Razvitejše regije pa imajo praviloma (spontano) razvitih večino naselij z raznovrstno strukturo delovnih mest, ki si sledijo v nizih.

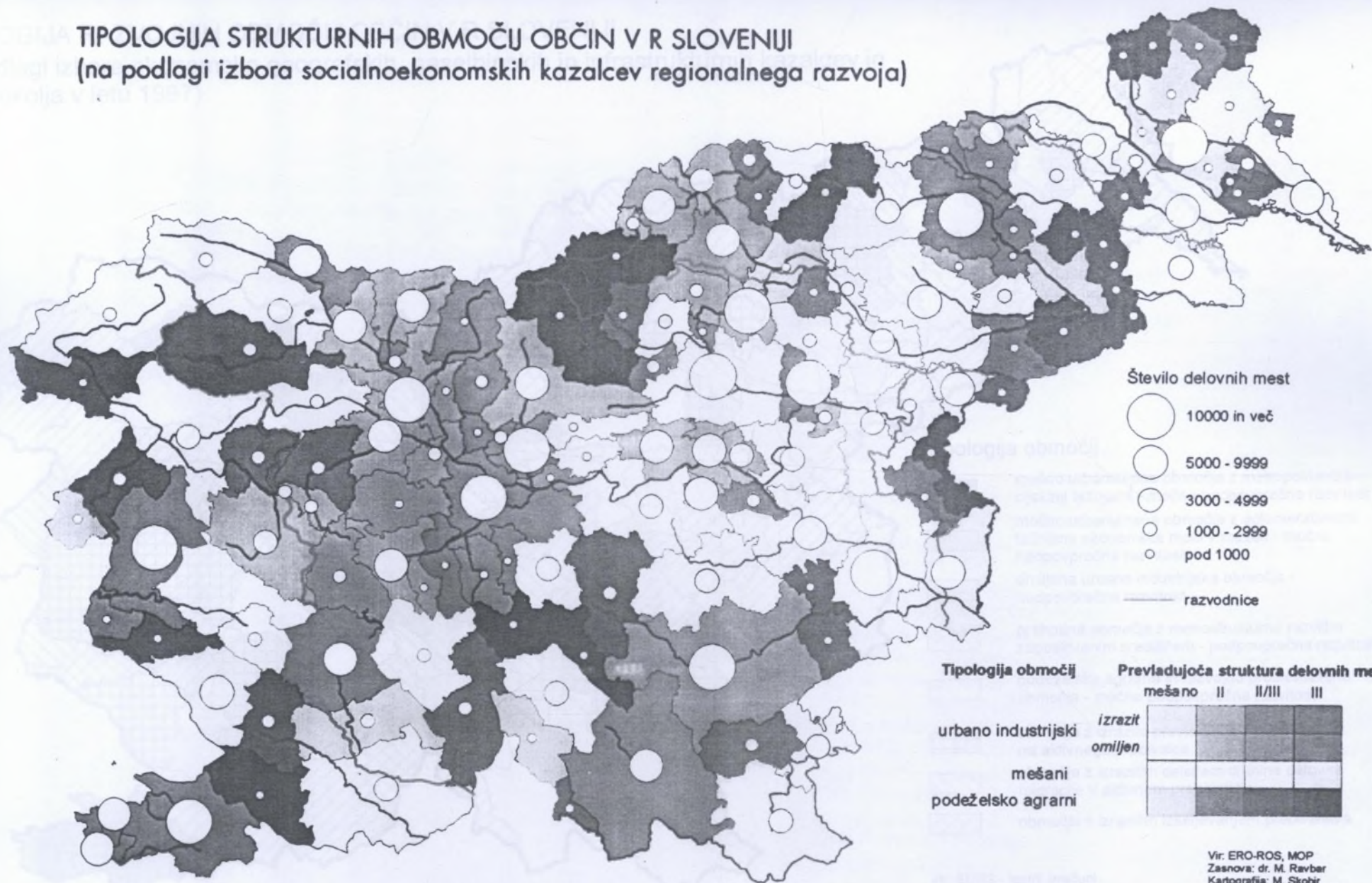
Razvrstitev delovnih mest v značilne skupine naselij glede na doseženo urbanizacijsko raven nam je pokazala troje in sicer:

1. Da je koncentracija delovnih mest še vedno osredotočena v mestih kjer število delovnih mest močno presega število aktivnega prebivalstva, v urbaniziranih območjih je ta stopnja za več kot polovico nižja in podeželju še vedno zanemarljiva.
2. Da je gospodarska recesija, prikazana s povprečno letno stopnjo sprememb v številu delovnih mest najbolj prizadela mesta, medtem ko ostala območja beležijo rast, kar si razlagamo s "prisilnim samozaposlovanjem" v krajih stalnega prebivališča tistih delavcev, ki so v mestu izgubili delo, z razvojem podjetništva in tudi zaradi napredujočih učinkov pojava "spillover" (pojava suburbanizacije tudi v razmestitvi delovnih mest), kot ene izmed urbanizacijskih razvojnih faz. Gornjo tezo potrjuje tudi delež delovnih mest pri samostojnih podjetnikih, ki je na podeželju prevladujoč. Po letu 1990 so delovna mesta (in

⁸ Regionalno raven (primerljivo tudi z NUTS 3) nam v pričujoči raziskavi pomenijo statistične regije kot jih uporablja SURS.

TIPOLOGIJA STRUKTURNIH OBMOČIJ OBČIN V R SLOVENIJI

(na podlagi izbora socialnoekonomskih kazalcev regionalnega razvoja)

Število delovnih mest

- 10000 in več
- 5000 - 9999
- 3000 - 4999
- 1000 - 2999
- pod 1000

— razvodnice

Tipologija območij

- urbano industrijski
- mešani
- podeželsko agrarni

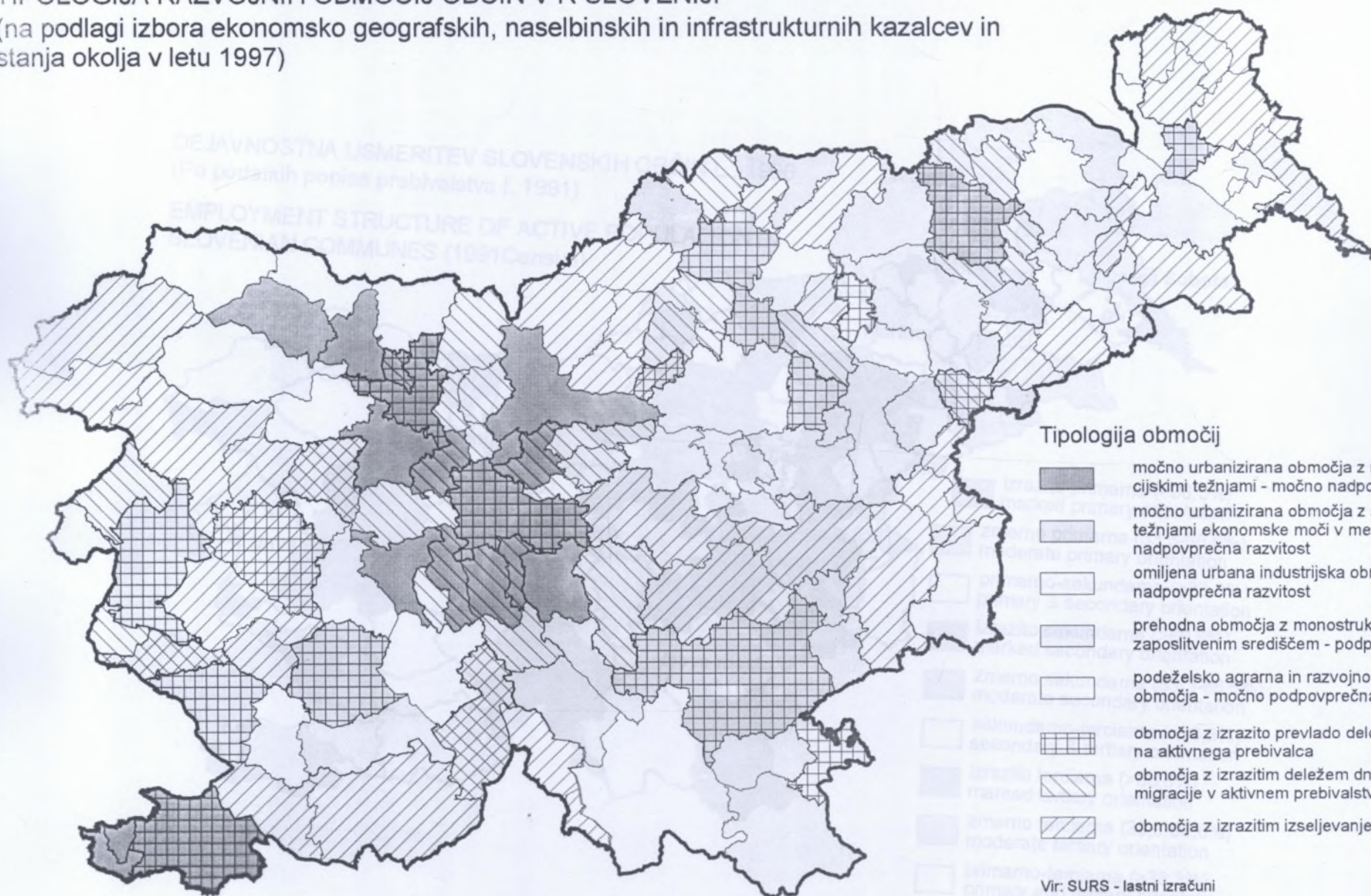
Prevladujoča struktura delovnih mest

	meša no	II	II/III	III
izrazit				
omiljen				
mešani				
podeželsko agrarni				

Vir: ERO-ROS, MOP
 Zasnova: dr. M. Ravbar
 Kartografija: M. Skobir
 Inštitut za geografijo, 1998

TIPOLOGIJA RAZVOJNIH OBMOČIJ OBČIN V R SLOVENIJI

(na podlagi izbora ekonomsko geografskih, naselbinskih in infrastrukturnih kazalcev in stanja okolja v letu 1997)

Tipologija območij

- močno urbanizirana območja z metropolitani-
zacijskimi težnjami - močno nadpovprečna razvitost
- močno urbanizirana območja z aglomerativnimi
težnjami ekonomske moči v mestih - močno
nadpovprečna razvitost
- omiljena urbana industrijska območja -
nadpovprečna razvitost
- prehodna območja z monostrukturno razvitim
zaposlitvenim središčem - podpovprečna razvitost
- podeželsko agrarna in razvojno problematična
območja - močno podpovprečna razvitost
- območja z izrazito prevlado delovnih mest
na aktivnega prebivalca
- območja z izrazitim deležem dnevne delovne
migracije v aktivnem prebivalstvu
- območja z izrazitim izseljevanjem prebivalstva

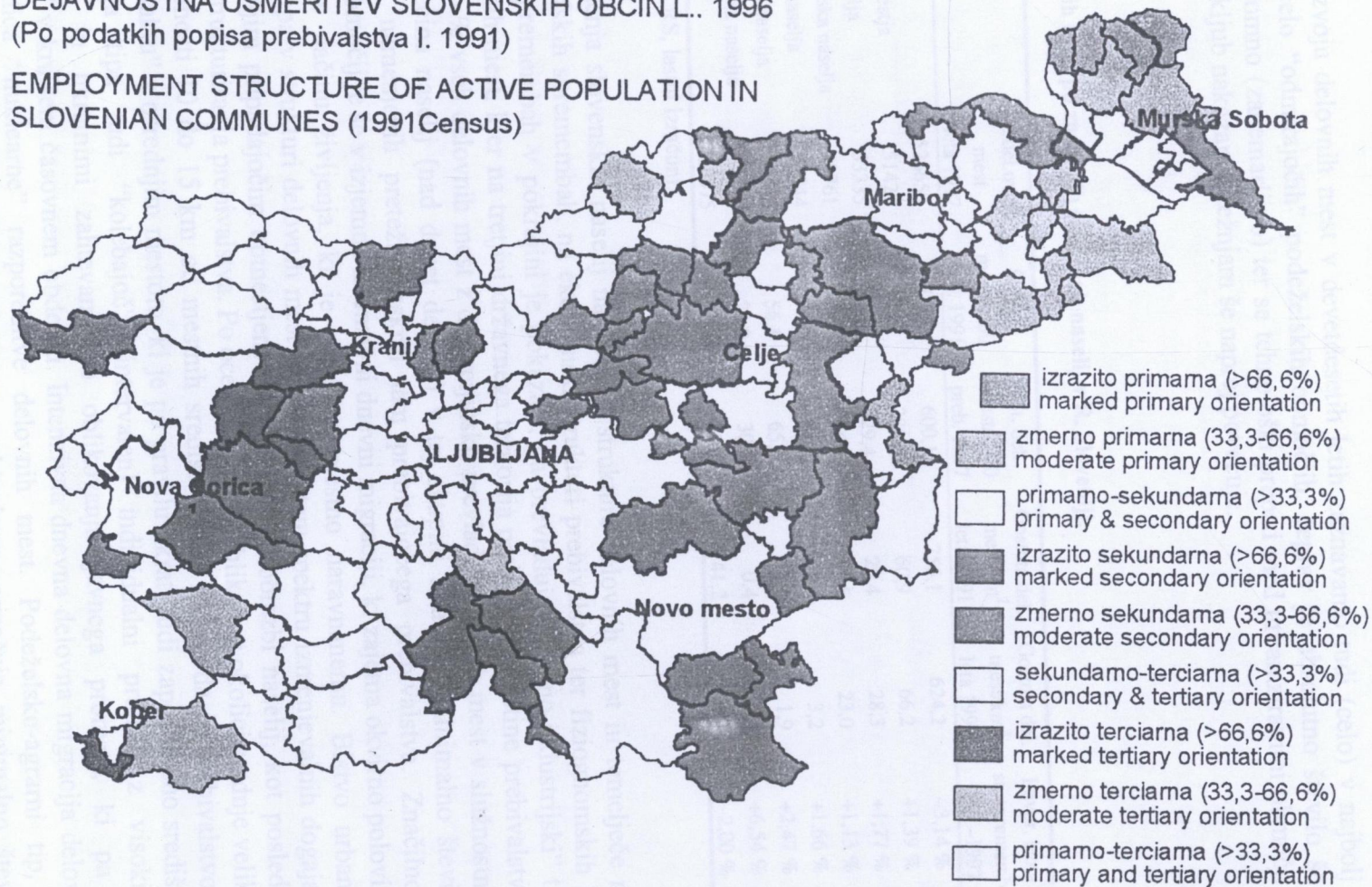
Vir: SURS - lastni izračuni

Avtor: dr. Marjan Ravbar
Kartografija: Matjaž Skobir

Inštitut za geografijo

DEJAVNOSTNA USMERITEV SLOVENSКИH OBČIN L.. 1996
(Po podatkih popisa prebivalstva I. 1991)

EMPLOYMENT STRUCTURE OF ACTIVE POPULATION IN
SLOVENIAN COMMUNES (1991 Census)

število prebivalstva) narasla predvsem v obmestjih, ki mejijo na mestna središča. Tu število delovnih mest že dosega sedmino vseh delovnih mest v republiki. To že nakazuje rastoče gospodarsko prepletanje med mesti in pripadajočimi urbaniziranimi obmestji, kakršno je opazno tudi v razvitejših državah. Tok prometa delojemalcev se s tem preusmerja od enostranske povezave v (z) mesto(m) na različne cilje, ki so (vse bolj enakomerno) razporejeni v mestni regiji in ki pogojujejo nasprotno prostorske tokove delodajalcev.

3. Napredek v razvoju delovnih mest v devetdesetih letih zaznavamo tudi (celo) v najbolj ogroženih in celo "odmirajočih" podeželskih območjih, čeprav je absolutno število še razmeroma skromno (zanemarljivo) ter se tehnološki prepad med urbaniziranimi območji in podeželjem kljub nakazanim težnjam še naprej povečuje.

Razmestitev delovnih mest po značilnih skupinah naselij v R. Sloveniji.

Tipologija naselij	Št. del.ovnih mest leta 1997	Št. del. mest/1000 preb. 1991	Št. del. Mest/1000 preb. 1997	Gostota del. mest/km ² leta 1991	Gostota del. mest/km ² leta 1997	Povpr. letna st. sprememb 1991–1997
Mesta	526650	726,9	600,1	756,1	624,2	-3,14 %
Suburbanizirana obmestja	51429	266,0	288,9	60,9	66,2	+1,39 %
Ostala obmestna naselja	53335	206,4	229,4	25,4	28,3	+1,77 %
Urbanizirana podeželska naselja	69761	230,7	246,8	21,5	23,0	+1,13 %
Stabilna podeželska naselja	14244	75,0	82,8	2,9	3,2	+1,66 %
Ogrožena podeželska naselja	11442	56,1	65,0	1,6	1,9	+2,47 %
Odmirajoča podeželska naselja	1514	21,0	30,8	0,4	0,5	+6,54 %
SKUPAJ	728375	417,8	370,1	41,2	36,5	-2,00 %

Vir: Statistični urad RS, lastni izračuni.

Analiza vrednotenja slovenskih naselij na podlagi strukture delovnih mest in temelječe na socialno geografskih spremembah, na ekonomski strukturi prebivalstva ter fiziognomskih in funkcionalnih spremembah v pokrajini je pokazala, da prevladuje "urbano-industrijski" tip strukture delovnih mest, kjer na tretjini državnega teritorija prebiva štiri petine prebivalstva. Tu pa je tudi 95 % vseh delovnih mest z dvotretjinsko prevlado delovnih mest v služnostnih dejavnostih. Večina naselij (nad devet desetih) v tej skupini ima vsaj minimalno število delovnih mest, namenjenih pretežno oskrbi tam prebivajočega prebivalstva. Značilnost urbaniziranih območij je še v izjemno intenzivni dnevni migraciji, ki zajema okvirno polovico zaposlenih in v načinu življenja, ki je identičen mestno naravnemu. Bistvo urbano-industrijskega tipa v strukturi delovnih mest je še v bogatem spektru izmenjevalnih dogajanj med mesti in njim pripadajočim obmestjem ter v fizični preobrazbi naselij, kot posledici socialnega prestrukturiranja prebivalstva. Po ocenah se ta tip oblikuje v okolici srednje velikih mest v oddaljenosti 10 do 15 km od mestnih središč. Glede na to, da je prebivalstvo v "dnevem kontaktu" z osrednjim mestom, ki je po pravilu hkrati tudi zaposlitveno središče, značilnost tega tipa tudi "kolebajoč" (intervalen) individualni promet z visokimi obremenitvami in hkratnimi zahtevami po oblikovanju javnega prometa, ki pa je "neuresničljiv" v krajšem časovnem obdobju. Intenzivna dnevna delovna migracija delovne sile je posledica "nuklearne" razporeditve delovnih mest. Podeželsko-agrarni tip, ki predstavlja dve tretjini ozemlja RS in petino prebivalstva, označuje minimalno število

delovnih mest (5 %), opazen primanjkljaj delovnih mest v aktivnem prebivalstvu kar zopet sproža intenzivno dnevno migracijo v zaposlitvena središča.

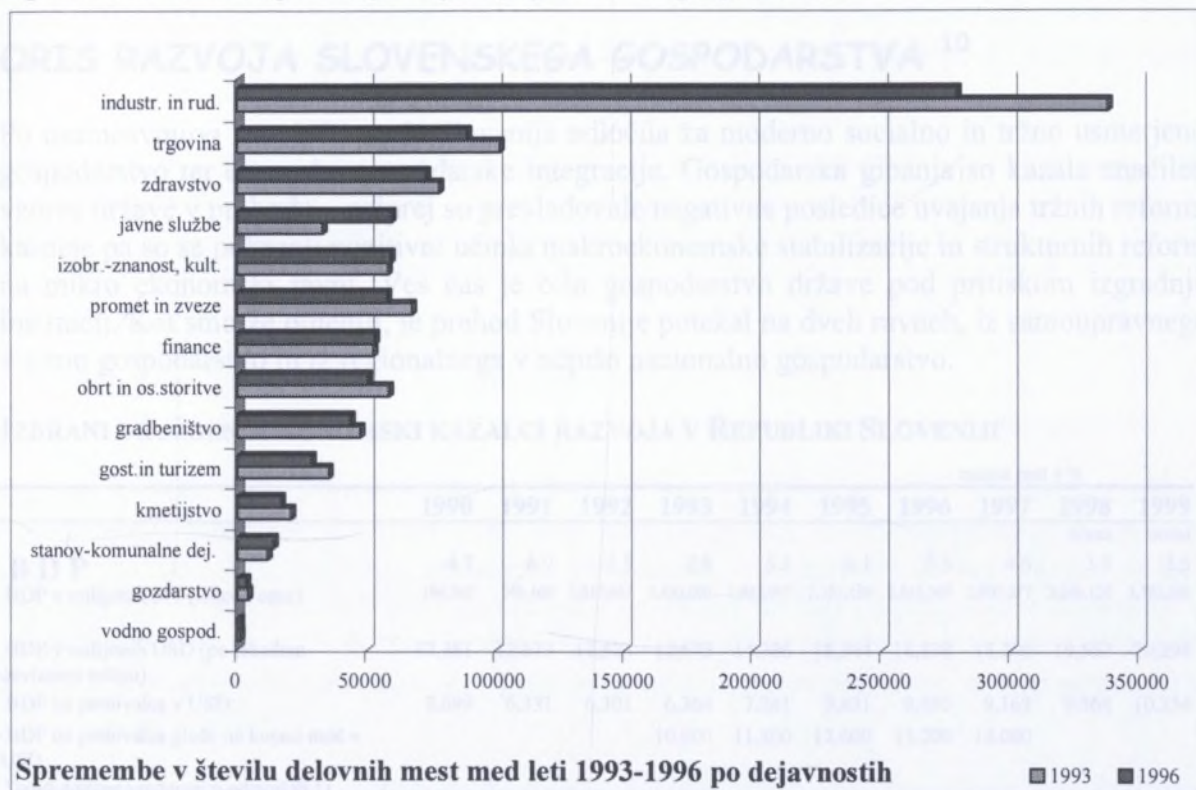
- V strukturi delovnih mest je opazen prehod od sekundarnega k terciarnemu sektorju in informatiki. Nove tehnologije se odmikajo od "količinske (fordistične)" proizvodnje in stremijo k fleksibilni (postfordistični), ki temelji na kakovosti, konkurenčnosti in povečani količini znanja. V teh pogojih so mesta, mestne regije in prostorski razvoj v stalni preobrazbi. Še v bližji preteklosti so posamezna območja med sabo izenačevali npr. z ustanavljanjem industrijskih centrov, ki so tedaj pomenili diferenciacijo v razvojni moči pokrajine (območja ali mesta). To je bil razvojni vzorec gospodarskega in prostorskega razvoja v 70-letih. Zaradi pretežno industrijskega razvoja smo tudi razlikovali prosperirajoča in stagnirajoča območja in znotraj njih razvijajoče se predvsem mestne regije. Med njimi in okolico je prihajalo do ekonomsko-socialne polarizacije, ki je privedla tudi do drobne segregacije med posameznimi območji v Sloveniji. Še nedavno tega so imela takšna mesta — industrijski centri, z njimi pa tudi celotne regije pomembno gospodarsko moč, v njih je bila opazna socialna in prostorska dinamika. Po letu 1990 nastajajo novi, disperzni zametki zaposlitvenih "jeder", stara se le postopno obnavljajo, deloma tudi selijo in ni več klasične delitve na zaposlitveni center in periferijo, ki je bolj ali manj le "dajalec" pretežno nekvalificirane delovne sile. Povečuje se vloga kvalitativnih momentov kot npr. izobrazba, kakovost življenja, ipd kot lokacijskih faktorjev.

Na socialno-ekonomskem področju igra odločujočo vlogo kvalifikacijska in izobrazbena struktura, s katero se povečujejo možnosti vključevanja v inovacijske gospodarske tokove, kajti "od znotraj" določena regionalna identiteta in sociokulturna kreativnost so brez dvoma najmočnejši argumenti. Z ustrezno izobrazbeno strukturo prebivalstva (in kapitala) se oblikuje ustvarjalno okolje, ki praviloma tvori prostorsko zaključeno skupnost, pri čemer so administrativne meje manj pomembne oz. ne predstavljajo nekega posebnega "razpoznavnega" kriterija, marveč so to homogenost v načinu ravnanja in zmožnost prilagajanja.

Obsežne spremembe v gospodarski in zaposlitveni strukturi imajo izredno kompleksen odsev tudi na ostala družbena dogajanja; to pa zahteva iskanje novih — kreativnejših poti in instrumentov za oblikovanje uravnoteženega regionalnega razvoja. Vztrajanje na obstoječih socialno-gospodarskih strukturah in zagovarjanju klasičnih politik regionalnega razvoja bo razvojni zaostanek nekaterih slovenskih mest le povečeval. Sodobne politike zahtevajo homogenizacijo bodisi urbano-industrijskega okolja, bodisi podeželja in so povezane z aktivnim iskanjem izhoda iz krize. Navezujejo se tiste grupe prebivalstva, ki še pomenijo aktivni in hkrati inovativni potencial. V tej povezavi je tudi državna pomoč uspešnejša, saj je namenjena (mlajšim) ljudem, ki streme za napredkom v lastnem okolju in čigar življenjska filozofija je "ekološko in socialno" naravnana.

V Sloveniji je prišlo po letu 1990 do sprememb v razporeditvi razvojnih potencialov. To se je pokazalo tudi v razporeditvi novo nastalih podjetij med regijami, saj je število registriranih (ali aktivnih) gospodarskih družb na 1.000 prebivalcev zelo različno. Število samostojnih podjetnikov ima sicer drugačen vzorec razporeditve, ki ponekod zmanjšuje razlike pri družbah, vendar ti dve skupini poslovnih enot pomenita različno razvojno, tehnološko in tržno naravnost teh enot, kar vpliva na njihovo ekonomsko prodornost in zlasti potencial rasti. Proces nastajanja novih enot je bil v pretežni meri spontan, saj so imele lokalne skupnosti premalo instrumentov, da bi lahko v večji meri zavestno vplivale nanj. Ta proces je sledil

različnim dejavnikom, nekateri so spodbujali nastajanje podjetij (boljše tržne možnosti, bližina meje, logistične prednosti, sodelovanje z večjimi podjetji), drugi so potiskali posameznike v samo zaposlovanje (razpad večjih podjetij, brezposelnost, neugodna gospodarska struktura), zato so se razlike med regijami povečale. Spremembe v strukturi zaposlenosti nazorno prikazujeta spodnji grafikon in preglednica:

Zaposlenost: Povprečne letne stopnje sprememb v številu delovnih mest v statističnih regijah v obdobju 1993-96

REGIJA	1 ⁹	SKUP	EKD1	EKD2	EKD3	EKD4	EKD5	EKD6	EKD7	EKD8	EKD9	EKD10	EKD11	EKD12	EKD13	EKD14
Dolenjska	392,3	-5,1	-8,0	+6,5	-10,0	+2,0	-5,3	-13,0	-10,9	-6,5	-3,5	-3,7	+4,8	+4,0	+5,1	+11,1
Gorenjska	432,3	-2,5	-3,5	-15,6	-6,2	-5,2	-2,5	-5,6	-2,4	-4,4	-4,6	+12,5	+3,4	-1,8	-2,4	+17,3
Goriška	404,6	-2,9	-6,8	-13,0	-12,0	-6,2	+0,2	-8,2	-2,2	-4,8	-2,0	-1,4	+11,6	+2,7	-3,2	+18,5
Koroška	358,1	-1,6	-3,9	-14,7	-1,8		-15,5	0,0	-4,2	-3,6	+3,3	+22,2	+3,1	+8,4	-0,1	+24,0
Notranjska	326,5	-7,1	-11,6	-7,1	-12,8		-5,7	-3,7	-11,8	-6,8	-4,9	-5,1	+1,3	+4,3	-9,6	+25,6
Obalno-kraš	431,4	-2,0	-3,7	-13,5	-35,2	-10,0	-0,2	-10,3	-1,0	-6,8	-3,4	+3,4	+9,3	+1,4	-7,4	+18,3
Osr. Slov.	543,5	-1,2	-6,2	+7,4	-17,9	-0,8	-0,9	-6,6	-3,8	-5,5	-6,7	+6,6	-1,5	+0,4	-0,6	+27,9
Podravska	331,3	-4,8	-9,5	-12,7	+7,6	+2,2	-7,8	9,3	-8,7	-10,0	-1,8	+14,9	-2,9	-4,6	-0,6	+11,8
Posavska	330,6	-3,5	-7,8	-7,2	-22,8		+3,0	-4,8	0,2	-2,0	-3,4	+0,9	+7,4	+2,4	-6,5	+24,5
Pomurska	323,8	-3,5	-5,0	-4,4	-8,4	-5,7	-2,5	-10,1	-5,3	-13,5	-7,4	+24,7	+5,4	+5,8	-2,8	+17,0
Savinjska	392,8	-4,4	-4,1	-5,9	-10,0	9,4	-1,4	-9,1	-2,5	-10,7	-7,1	+2,4	-10,3	+2,9	-8,0	+9,8
Zasavska	373,8	-7,3	-11,2	+1,4			+5,0	-12,7	-6,5	-7,1	-6,3	+0,8	+3,0	+3,3	+1,6	+8,8
R SLO	417,8	-3,0	-6,3	-6,4	-7,9	-3,8	-2,8	-5,0	-4,4	-6,9	-4,9	+6,8	+0,3	+0,6	-2,3	+21,8

Število delovnih mest je glede na skupno število prebivalcev koncentrirano v osrednji Sloveniji in deloma ob Obali in na Goriškem. Ostale statistične regije so prav zaradi naštetih koncentracij podpovprečno zastopane. Tudi upadanje števila delovnih mest je za resnejše

⁹ Število delovnih mest na 1000 prebivalcev leta 1996

analize (pre)kratkem obdobju bolj prizadelo Zasavje, Notranjsko, Dolenjsko, Podravje... kot ostale razvitejšje regije. Upad je opaznejši v primarnem in sekundarnem sektorju, medtem ko se je število delovnih mest v služnostnih dejavnostih v večjem delu regij povečalo.

ORIS RAZVOJA SLOVENSKEGA GOSPODARSTVA ¹⁰

Po osamosvojitvi leta 1991 se je Slovenija odločila za moderno socialno in tržno usmerjeno gospodarstvo ter evropske gospodarske integracije. Gospodarska gibanja so kazala značilen vzorec države v prehodu – najprej so prevladovali negativne posledice uvajanja tržnih reform, kasneje pa so se pokazali pozitivni učinki makroekonomske stabilizacije in strukturnih reform na mikro ekonomski ravni. Ves čas je bilo gospodarstvo države pod pritiskom izgradnje institucij. Kot smo že omenili, je prehod Slovenije potekal na dveh ravneh, iz samoupravnega v tržno gospodarstvo in iz regionalnega v odprto nacionalno gospodarstvo.

IZBRANI DRUŽBENOEKONOMSKI KAZALCI RAZVOJA V REPUBLIKI SLOVENIJI

	realna rast v %										
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	
BDP	-4.7	-8.9	-5.5	2.8	5.3	4.1	3.5	4.6	3.9	3.5	
BDP v milijonih SIT (tekoče cene)	196,762	349,408	1,017,965	1,435,095	1,852,997	2,221,459	2,555,369	2,907,277	3,249,120	3,592,000	
BDP v milijonih USD (po tekočem deviznem tečaju)	17,381	12,673	12,523	12,673	14,386	18,744	18,878	18,206	19,557	20,294	
BDP na prebivalca v USD	8,699	6,331	6,301	6,364	7,241	9,431	9,480	9,163	9,864	10,254	
BDP na prebivalca glede na kupno moč v USD				10,900	11,800	12,600	13,200	14,000			
Delež dodane vrednosti v odstotkih 1)											
Kmetijstvo, gozdarstvo, ribištvo (A+B)	5.6	5.8	5.9	5.2	4.6	4.6	4.5	4.3	4.5	4.4	
Industrija in gradbeništvo (C+D+E+F)	42.4	45.0	40.9	38.8	40.2	38.5	38.5	38.2	37.5	37.1	
- industrija (C+D+E)	37.6	40.8	36.6	34.1	35.4	33.4	32.8	32.5	32.0	31.6	
- gradbeništvo F	4.9	4.2	4.3	4.8	4.8	5.1	5.7	5.7	5.5	5.5	
Storitve (G...O)	53.7	51.4	55.0	58.0	57.3	59.2	59.5	59.8	60.3	60.7	

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
ZAPOSLENOST, PLAČE IN PRODUKTIVNOST										
Gospodarsko aktivno prebivalstvo	-3.9	-5.1	0.8	-1.8	0.0	-0.3	-0.6	0.3	0.2	0.6
Nezaposleni (letno povprečje, v tisočih)	45.0	75.0	121.5	119.8	125.2	121.5	119.8	125.2	126.1	122.9
Uradna stopnja brezposelnosti	4.7	8.2	14.0	13.9	14.4	14.0	13.9	14.4	14.5	14.1
Stopnja nezaposlenosti po ILO; v		7.3	7.4	7.3	7.4	7.4	7.3	7.4	7.9	8.0
Bruto plača na zaposlenega		-24.0	0.7	11.7	4.7	5.1	5.1	2.4	1.6	2.0
Produktivnost dela	-0.8	-3.8	-6.3	4.6	5.3	3.3	4.0	1.4	4.5	3.8

Povzeto po: UMAR, 2000

1) Črke v oklepajih se nanašajo na NACE Rev.1, razvrstitev gospodarskih dejavnosti.

Vir podatkov: SURS, Banka Slovenije, Ministrstvo za finance, ocene UMAR.

Na začetku devetdesetih se je začel proces dohitevanja razvitih tržnih gospodarstev. V gospodarstvu se je pokazal značilen tranzicijski vzorec, značilen tudi za druge postsocialistična tranzicijska gospodarstva. Bruto domači proizvod v Sloveniji je začel realno padati že v drugi polovici osemdesetih, kar je že nakazovalo gospodarsko in politično krizo v

¹⁰ ta del poglavja je prirejen po: Slovenija – predhodni državni program 2000 – 2002, ZMAR, november 1999.

bivši Jugoslaviji. Po letu 1988 se je padanje pospešilo in največji realni padec (za 8,9 odstotkov 1991 in 5,5 odstotkov 1992) je bil zabeležen takoj po odcepitvi Slovenije. Država je preživela vrsto udarcev: neposredno in posredno gospodarsko škodo zaradi agresije jugoslovanske armade na Slovenijo, zapiranje trgov v državah bivše Jugoslavije in vzhodne Evrope, vojno na Hrvaškem, ki je bila za Slovenijo najpomembnejši trgovski partner, prekinjene prometne in druge infrastrukturne povezave z jugom, gospodarsko blokado Zvezne republike Jugoslavije, zaplembo premoženja slovenskih podjetij v Srbiji, ter ukrepe EU in ZN, ki so veljali tudi za Slovenijo in vplivali na njen izvoz.

Čeprav je bila depresija zaradi prehoda globoka, pa je Slovenija ena od držav v prehodu, ki je krizo sorazmerno hitro premagala. Že leta 1993 je BDP začel naraščati in napovedal obdobje intenzivnega prestrukturiranja proizvodnje in nadomeščanja starih trgov z novimi. 4,5 odstotna gospodarska rast v letu 1994 je odražala nov preobrat pri izkoriščanju obstoječih zmožnosti ter ugodnega mednarodnega okolja. V naslednjih letih se je slovenska gospodarska rast ustalila pri 4 odstotkih. To je državi omogočilo, da je uspešno dosegla enega od ključnih ciljev Strategije gospodarskega razvoja iz leta 1995, to je zmanjšanje razvojnega razkoraka do držav EU. Leta 1997 je BDP dosegel raven iz leta 1986, ko se je gospodarska rast ustavila.

Prehod v tržno in nacionalno ekonomijo po letu 1990 je sprožil globoke strukturne spremembe, prehod od družbene k zasebni lastnini, premik k storitvenemu gospodarstvu, premik od velikih k majhnim podjetjem, preusmeritev s trgov bivše Jugoslavije na bolj zahtevne (glede cen in kakovosti) trge razvitih držav, ter prehod od ponudbene ekonomije h gospodarstvu, ki ga vodi povpraševanje. Kriza je različno vplivala na posamezne sektorje. Najbolj jo je občutila industrija, storitveni sektor pa je njene negativne učinke premagal v povprečju že leta 1992.

Podatki o strukturi BDP kažejo na konkretne spremembe v strukturi gospodarstva. Delež kmetijstva v dodani vrednosti je padel od okrog 6 odstotkov na začetku osemdesetih na 4,5 odstotka v letu 1998. Delež predelovalne industrije, ki je sredi osemdesetih še predstavljal 42 odstotkov, je padel na 27,3 odstotka v letu 1998, pri čemer je največji padec nastal v zadnjih letih bivše Jugoslavije. Trendi so bili enaki tudi v gradbeništvu, kjer je po osamosvojitvi Slovenije delež dodane vrednosti padel z več kot 9 odstotkov na nekaj več kot 4 odstotke. V obdobju sanacije je delež gradbeništva narasel na sedanjih 5,5 odstotka. V nasprotju s prej omenjenim se je delež storitev v zadnjih letih zelo povečal, od okrog 44 odstotkov v osemdesetih letih na več kot 60 odstotkov v letu 1998. To zvišanje je delno posledica hitre rasti negospodarskih storitvenih dejavnosti, povezanih z ustanavljanjem nove države in delno posledica institucionalnih sprememb v industrijskem sektorju. Številna velika industrijska podjetja so se razdelila na manjše enote in se otesla vzporednih storitvenih dejavnosti, iz katerih so nastala neodvisna storitvena podjetja.

Slovenija je s svojim majhnim in odprtim gospodarstvom občutljiva za zunanje gospodarsko okolje. V zadnjih nekaj letih je skupni trg EU precej nihal, vendar pa lahko trdimo, da je bilo mednarodno gospodarsko okolje ugodno razploženo do Slovenije. Podjetja so se lahko sorazmerno hitro preusmerila s trgov bivše Jugoslavije na trge držav članic EU, kamor gre zdaj 60 odstotkov slovenskega izvoza. V obdobju od 1993 do 1998 je bila povprečna letna rast izvoza blaga in storitev 5,9 odstotkov, delež izvoza v BDP leta 1998 pa 57 odstotkov. Odpiranje gospodarstva je bilo povezano s hitro rastjo uvoza (povprečno 11 odstotkov letno v zadnjih šestih letih). Za začetek tega obdobja je bil značilen zunanjetrgovinski presežek blaga in storitev (7 odstotkov BDP v letu 1992), ki pa se je spremenil v primanjkljaj (1,6 odstotka

BDP v letu 1995). Zaradi presežka v storitvah in nevrnjenih transferjih je bila do leta 1998 bilanca tekočih transakcij še uravnotežena, v letu 1999 pa pričakujemo primanjkljaj v višini 0,7 odstotka BDP.

Z vidika razvojnih možnosti je bila struktura domačega povpraševanja v zadnjih letih ugodna. V obdobju 1993-1998 je bila povprečna rast bruto akumulacije (12,2 odstotka) dvakrat večja od rasti končne porabe (5,3 odstotka). V tem obdobju je delež končne porabe v strukturi BDP padel za 3,3 odstotne točke, delež bruto investicij pa se je povečal za 5,1 odstotne točke (od 18,8 odstotka v letu 1993 na 23,9 odstotka v letu 1998). V letu 1999 se ta trend nadaljuje. Ocenjujemo, da bodo vlaganja v osnovna sredstva v letu 1999 za dve tretjini prerasla raven iz leta 1990. V istem obdobju je bila končna poraba gospodinjstev realno višja za skoraj četrtino (24,1 odstotka), javna poraba pa je realno narasla za 26,5 odstotkov.

V drugi polovici osemdesetih (1987) je Slovenija dosegla največjo stopnjo aktivnega prebivalstva in zaposlovanja doslej. Skoraj 72 odstotkov prebivalstva od 15 do 64 let (80,5 odstotka moških in 63,4 odstotka žensk) je bilo aktivnega, in le 1,6 odstotka je bilo brezposelnih. Prilagajanje slovenskega gospodarstva sistemskim spremembam od konca osemdesetih let, skupaj s preusmeritvijo na zahtevnejše evropske trge, ki je bilo posledica izgube jugoslovanskih trgov, je zelo zmanjšalo število zaposlenih in aktivnega prebivalstva. V začetnem obdobju prehoda, do leta 1993, se je število registrirane delovne sile zmanjšalo za 8 odstotkov (za okrog 80.000), število zaposlenih pa se je zmanjšalo za 21 odstotkov (193.000). Sprostitev delovne zakonodaje v tem obdobju je privedla do gospodarskih in tehnoloških viškov delovne sile, ki jo je bilo težko prezaposeliti, zlasti, če so bili delavci starejši ali nekvalificirani. Mnogi so se upokojili, tudi z nepopolno delovno dobo, zaradi česar je v Sloveniji sorazmerno veliko število mladih upokojencev. Število registriranih brezposelnih je naraslo s 15.000 v 1987 na 137.000 decembra 1993 (15,5 odstotka aktivnega prebivalstva). Od tedaj se je raven brezposelnosti ustalila na okrog 14 odstotkov aktivnega prebivalstva. Šele 1997 se je število brezposelnih in aktivnega prebivalstva ustalilo. Zaradi velikega števila upokojitev v zgodnjih devetdesetih in daljšega šolanja mladine je do 1996 število aktivnega prebivalstva padlo na 62,5 odstotka (67,2 odstotka moških in 57,6 odstotka žensk), v zadnjih dveh letih pa je spet začelo nekoliko naraščati.

V Sloveniji se je podobno kot v drugih državah v prehodu gospodarska aktivnost zmanjšala na začetku tranzicije. Od leta 1993 so se realne rasti BDP povečevale hitreje kot v EU, kar je prispevalo k zmanjševanju razvojnega zaostajanja Slovenije za državami članicami EU. Slovenski BDP na prebivalca po kupni moči je bil leta 1997 že 68 % povprečja v EU (v primerjavi s 65 % dve leti pred tem), kar je le nekoliko nižje od Grčije in Portugalske. Po scenariju Svetovne banke, ki ocenjuje, da bo rast BDP v Sloveniji dosegla 4,1 % in 2,0 % v EU, naj bi Slovenija premostila dohodkovno vrzel v primerjavi z EU v 21 letih.

Slovenske regije se po stopnji gospodarske in socialne razvitosti med seboj močno razlikujejo. Ker pa je upoštevanje regionalnih razlik pomembno pri doseganju gospodarske in socialne kohezije, je ta del širše obravnavan v poglavju 2.6.

Struktura slovenskega BDP se je med tranzicijo močno spremenila in postaja vse bolj podobna strukturi BDP v državah članicah EU. Delež industrije in kmetijstva v celotni dodani vrednosti se je do leta 1997 v Sloveniji zmanjšal na 38 % oz. 4 %, medtem ko se je delež storitev povečal na skoraj 60 % celotne dodane vrednosti.

Brezposelnost v Sloveniji je izrazito narasla v zgodnjih devetdesetih letih in dosegla najvišjo stopnjo leta 1993, ko smo zabeležili več kot 9-odstotno stopnjo brezposelnosti (kar je predstavljalo 15,5 % aktivnega prebivalstva). Stopnja brezposelnosti je od leta 1993 padla, tako da je bila leta 1997 pod 7 % v primerjavi s povprečjem 10 % v EU v istem obdobju. Kljub pozitivnim gibanjem pa ostaja brezposelnost eden izmed kritičnih problemov Slovenije v naslednjih letih. Poleg vztrajnosti je za brezposelnost v državi značilen: a) visok delež dolgotrajne brezposelnosti in b) velik delež brezposelnih brez izobrazbe.

V naslednjih odstavkih podrobneje predstavljamo štiri elemente konkurenčnosti Slovenije v primerjavi z državami članicami EU: a) raziskave in razvoj, b) gospodarska infrastruktura, c) okolje in d) človeški viri.

- *Raziskave in razvoj:* Za razliko od številnih drugih tranzicijskih gospodarstev je Slovenija na področju celotnih izdatkov za raziskave in razvoj v deležu BDP popolnoma primerljiva z državami članicami EU. Delež za Slovenijo je bil leta 1997 1,7 %. Delež v EU je bil leta 1995 v povprečju okrog 2 %, medtem ko je bil v štirih državah prejemnicah kohezijskih sredstev – Grčija, Portugalska, Španija in Irska – delež v povprečju manj kot 1 %. Za razliko od držav EU, kjer so sredstva namenjena za raziskave in razvoj bolj ali manj enakomerno razporejena med javni in zasebni sektor, pa v Sloveniji javna sredstva predstavljajo glavni delež v celotnih sredstvih. Druga značilnost za raziskovalno in razvojno dejavnost v Sloveniji je dejstvo, da je ta dejavnost močnejše razvita na področjih temeljnih raziskav, medtem ko so zmogljivosti za uporabne raziskave precej bolj omejene zaradi zniževanja izdatkov podjetij za ta namen in zaradi notranjega bega možganov. Znanstveniki zapuščajo raziskovalno in razvojno delo zaradi nizkih plač in odhajajo v zasebni sektor, kjer pa ne izkoristijo svojega znanja. Raziskovalna in razvojna dejavnost je povezana tudi z vprašanjem regij, saj je osnovna raziskovalna dejavnost v Sloveniji močno zgoščena v glavnih mestnih središčih. Enako velja za praktično naravnane raziskave, čeprav se del teh raziskav izvaja tudi v nekaterih večjih podjetjih v nemestnem okolju.
- *Gospodarska infrastruktura:* Razlike med gospodarsko infrastrukturo močno prispevajo k razlikam v konkurenčnosti med posameznimi državami.
- *Cestna in železniška infrastruktura:* Zanj je značilna gostota, ki je primerljiva z EU. Na področju kakovosti cestnega omrežja lahko ugotovimo dve nasprotujoči si tendenci. Pozitivno na področju gradnje avtocest, kjer je Slovenija primerljiva z EU. Zaradi velikih investicij v avtocestno omrežje le-te predstavljajo 15 % cestnega omrežja v Sloveniji (razmerje v EU je 16 %, medtem ko je za srednje- in vzhodnoevropske države v povprečju samo 3 %). Negativne tendence pa lahko opazimo v neavtocestnem omrežju. Večina teh cest je bila zgrajena že pred leti in so bile v zadnjih letih neprimerno vzdrževane, saj so bile tovrstne investicije skromne. Zaradi tega je to omrežje na splošno v slabem stanju in ga je treba izboljšati. Posodobiti je treba tudi železniško omrežje. V državi še vedno obstajajo tudi enotirne železnice, delež elektrificiranega omrežja je nižji kot v EU.
- *Telekomunikacije:* Pomembne so tako za neposredno podporo regionalnemu razvoju kot dopolnitev prometnih sistemov. Najsodobnejši prometni sistem lahko ublaži učinek razdalj med regijami le do neke mere, telekomunikacije pa lahko premostijo razdalje kot oviro pri razvoju številnih gospodarskih dejavnosti, še zlasti sodobnih storitev. V primerjavi s tranzicijskimi državami je telekomunikacijsko omrežje v Sloveniji, merjeno s telefonskimi priključki na 100 prebivalcev, dobro razvito, vendar manj, če ga primerjamo

s povprečjem v EU. Kar se tiče regijske pokritosti, je celotno število telefonskih priključkov enakomerno razporejeno po podeželskih in mestnih regijah, največja stopnja pa je dosežena v večjih mestih.

- Energija: Energija je pomemben element konkurenčnosti države, če je njena dobava zanesljiva in cena primerna. Slovenija trenutno v veliki meri pokriva potrebe po energiji iz uvoza, še posebej nafte in plina. Čeprav je energetska intenzivnost Slovenije precej nižja kot v drugih srednje- in vzhodnoevropskih državah, pa je precej višja kot v državah članicah EU (za okrog 65 %). Nizke cene energije in dediščina iz preteklosti so botrovale visoki porabi energije in prevelikem poudarjanju proizvodne strani na področju energetike.
- Okolje: Okoljska infrastruktura, ki vključuje zmogljivosti za zagotavljanje zadostnih količin čiste vode in odlaganje industrijskih in komunalnih odpadkov, je eden od ključnih dejavnikov za kakovost življenja v državi in s tem zdržnosti gospodarske rasti. Slovenija je bila v preteklih desetletjih manj izpostavljena uničevanju okolja kot druge države v prehodu. Za izboljšanje kakovosti življenja, zvišanje standardov zaščite okolja in pospešitev vključevanja Slovenije v EU so potrebne investicije v višini 2,7 milijard evrov oziroma 540 milijonov evrov na leto do leta 2005.
- Človeški viri: Konkurenčnost Slovenije ni odvisna samo od danosti gospodarske infrastrukture, ampak še bolj od usposobljenosti človeških virov. Učinkovit sistem izobraževanja in usposabljanja je torej pomemben za povečanje primerjalne prednosti države.
- Vključenost v izobraževanje in usposabljanje: Vključenost v izobraževanje in usposabljanje otrok v obvezno osnovno- in srednješolsko izobraževanje (daje mladim več možnosti pri iskanju zaposlitve in je priprava za nadaljnje izobraževanje) je podobno kot v državah EU, medtem ko so razlike pri visokošolskem izobraževanju večje. Stopnja vključenosti v visokošolsko izobraževanje je precej nižje; vpisanih je manj kot 30 % mladih med 19. in 24. letom, v nasprotju s skoraj 50 % ali več v večini držav EU. Stopnja vključenosti v visokošolsko izobraževanje se je v zadnjih letih povečala delno zaradi slabih možnosti zaposlitve in delno zaradi novih zahtev na trgu delovne sile.
- Izobrazbena struktura: To je še ena pomanjkljivost človeškega kapitala v Sloveniji. Za razliko od povprečja v državah OECD, kjer je 21 % prebivalcev med 25. in 64. letom doseglo visokošolsko izobrazbo, pa je ta delež v Sloveniji skoraj za polovico manjši – 12 %. Dodatni negativni dejavnik je dejstvo, da se je v devetdesetih letih 5 % vseh ljudi, ki imajo magisterij ali doktorat, odločilo za boljše delo v tujini.
- Stopnja izobrazbe delovno aktivnega prebivalstva med 25. in 64. letom starosti: To je ključni pokazatelj, ki kaže razpoložljivost usposobljene delovne sile. Slovenija se z 9,6 leti izobrazbe tega segmenta prebivalstva uvršča za bolj razvite države članice EU, vendar pred nekatere države EU, kot so Irska, Italija, Grčija in Španija ter pred vse tranzicijske države razen Madžarske.
- Usposabljanje ljudi, potem ko so končali formalno izobraževanje in se priključili delovni sili: Zaradi pomanjkanja zanesljivih podatkov je nemogoče ustrezno oceniti to vrsto izobraževanja. Delež podjetij in organizacij, ki nimajo organiziranega sistema

izobraževanja svojih zaposlenih se povečuje (leta 1996 jih je bilo 25 %), in manj kot 10 % teh podjetij in organizacij ima svoje izobraževalne centre. Ti delni podatki kažejo, da je dostopnost do vseživljenjskega izobraževanja manjša kot v večini držav članic EU.

- Sistem izobraževanja in usposabljanja v Sloveniji ima tudi svojo regionalno komponento: Število osnovnih in srednjih šol je bistveno manjše na podeželju kot v urbanih naseljih. Univerzitetne in visokošolske ustanove se nahajajo predvsem v Ljubljani in Mariboru, čeprav ponujajo določene izobraževalne programe tudi v nekaterih drugih slovenskih mestih. Prostorsko osredotočeno je tudi poklicno izobraževanje in izobraževanje odraslih, to zadnje predvsem na ljubljanskem in mariborskem območju.

Celotna analiza razvojnega zaostajanja Slovenije za EU je statične narave. Številne pokazatelje socialno-ekonomskega razvoja Slovenije primerja z ustreznimi pokazatelji za države članice EU v prerezu, medtem ko časovna dimenzija ni prikazana.

Velikost razvojnega zaostajanja Slovenije za EU-15, Avstrijo, Irsko in Finsko po nekaterih kazalcih, okrog leta 1997

Kazalec	Časovna razlika (leta)				Razlika v odstotkih (%)			
	EU15	AUT	IRL	FIN	EU15	AUT	IRL	FIN
BDP/ preb. (po kupni moči)	-18,6	-20,0	-6,1	-17,0	47,0	65,0	45,0	44,0
Pričakovana dolžina življenja ob rojstvu (ženske)	-10,8	-9,0	-1,3	13,0	2,4	2,4	0,1	2,2
Stopnja preživelih otrok	2,0	-1,3	2,7	-5,0	-0,0	0,1	-0,1	0,1
Telefonski priključki/ preb	-11,9	-11,8	-2,0	-17,0	41,0	35,0	13,0	53,0
Mednarodni klici/naročnika	3,0	-7,8	-11,0	3,7	-22,0	52,0	195,0	-17,0
Internet priključki/preb.	-1,8	-2,3	-1,4	-4,8	71,0	103,0	56,0	700,0
Avtomobili/ prebivalca	-5,6	-7,0	8,0	0,3	18,0	22,0	-26,0	-1,6
Izvoz na prebivalca	-4,0	-14,5	-11,0	-7,4	29,0	112,0	239,0	96,0
Uvoz na prebivalca	-2,1	-11,9	-10,0	-5,2	15,0	95,0	142,0	43,0
Emisije CO ² na prebivalca	9,0	26,3	19,1	28,7	-21,0	-12,0	-47,0	-43,0
BDP na zaposlenega	-16,9	-14,6	-8,6	-9,0	38,0	48,0	43,0	38,0

Vir: Sicherl, Pavle in Vahčič, Aleš. Model kazalcev, na katerih temelji SGRS, september 1999.

Da bi lahko še bolj celovito razumeli razvojno zaostajanje, je treba pogledati na zaostanek z razvojne perspektive oz. skozi časovni horizont. To poskuša doseči tabela 2.1, ki kaže velikost razvojnega zaostajanja Slovenije za EU-15, Avstrijo, Irsko in Finsko po nekaterih kazalcih okrog leta 1997. Zaostanek se meri na dva načina. Naprej v obliki časovnega zaostajanja (na primer: -18,6 let v prvi koloni, ki kaže BDP na prebivalca, pomeni, da bo Slovenija potrebovala 18,6 let, da doseže povprečje BDP na prebivalca v EU) in nato v obliki odstotkov (na primer: 47 % BDP na prebivalca v prvi koloni pomeni, da je BDP na prebivalca v EU-15 za 47 % višji kot v Sloveniji).

Regionalne razlike

Slovenija je začela sistematično usmerjati svoj razvoj v začetku sedemdesetih let na podlagi koncepta policentričnega razvoja¹¹. Težišče usmerjanja je temeljilo na principih "izenačevanja možnosti za življenje in delo prebivalstva" ki so stremeli k zmanjševanju razlik v stopnji gospodarske razvitosti med posameznimi območji. Poglavitni kriteriji za določanje manj razvitih območij so tedaj bili: narodni dohodek na prebivalca, delež kmečkega prebivalstva in odstotek zaposlenega prebivalstva. Pozneje so se kriteriji za določanje manj razvitih območij

¹¹ V podporo policentrični zasnovi razvoja je bil leta 1971 sprejet Zakon o pospeševanju razvoja manj razvitih območij v SR Sloveniji, leta 1973 pa še Resolucija o poglavitnih smotrih urejanja prostora v SRS.

dopolnjevali in sicer tako, da so že uveljavljenim kriterijem dodali še: rast prebivalstva, delež zajetja predšolskih otrok v vrtce, delež študentov, delež zajetja gospodinjestev s pitno vodo in delež magistralnih in regionalnih cest s sodobnim cestiščem. Kriteriji so tako zajemali gospodarsko razvitost, razvoj prebivalstva, družbeni standard in infrastrukturo. V obdobju 1986 do 1990 so bili kriteriji spet spremenjeni in sicer tako, da so temeljili na ekonomskih in demografskih kazalcih, ni pa bilo več tim. "infrastrukturnih" kriterijev.

Sprejetje Zakona o spodbujanju razvoja demografsko ogroženih območij v Sloveniji v letu 1990 je preneslo težišče regionalne politike od (gospodarsko) manj razvitih območij na območja z neugodnimi demografskimi gibanji. Kazalci za določanje teh območij so zožili le na demografske (indeks staranja in indeks rasti prebivalstva). Leta 1996 je bil oblikovan Sklad za regionalni razvoj in ohranitev poseljenosti podeželja. Sredstva za pospeševanje skladnega regionalnega razvoja, ki se v absolutnih in realnih vrednostih zmanjšujejo, usmerjajo še ostala ministrstva. Proračunska sredstva, ki pa niso direktno namenjena zgolj nerazvitim območjem, se namenjajo še za:

a) celostno urejanje podeželja in obnovo vasi;	e) za prestrukturiranje gospodarstva;
b) spodbujanje tehnološkega razvoja;	f) za zdravstveno in socialno varstvo;
c) spodbujanje podjetništva in malega gospodarstva;	g) za finančne izravnave med občinami;
d) za socialne transferje in aktivno politiko zaposlovanja;	h) za izgradnjo in delovanje omrežja osnovnih in srednjih šol.

Manj razvita območja so v prvem obdobju zajemala 18.9 % površine ter 18.2 % prebivalstva Slovenije. Pozneje se je število občin s statusom manj razvitega območja postopno zmanjševalo. Povečeval pa se je obseg geografsko zaključenih manj razvitih območij, kjer je število prebivalstva, kljub intervencijam, še naprej upadalo. Ker so bila vlaganja usmerjena pretežno v delovno intenzivne dejavnosti, velik del šolajoče mladine ni dobil ustrezne zaposlitve, zato se je odseljevanje prebivalstva nadaljevalo. Zlasti v območjih z omejenimi naravnimi možnostmi razvoja že prihaja do demografske izpraznjenosti. Ta območja so večinoma v hribovitih, kraških in/ali obmejnih območjih in na obrobju nekdanjih občinskih središč. Novejše raziskave ter rezultati kažejo, da je tradicionalni sistem pospeševanja skladnega regionalnega razvoja po letu 1990 premalo učinkovit, saj v tem času ne prihaja do izboljšanja regionalnih, ekonomskih ali demografskih razmer.

Sistem pospeševanja regionalnega razvoja pa je kljub kritičnim pripombam dal pozitivne rezultate: izboljšala se je opremljenost z gospodarsko in družbeno infrastrukturo, gospodarska struktura je postala bolj raznolika, zaposlenost je hitreje naraščala v manj razvitih območjih ... Delovnih mest za visoko izobraženo delovno silo ni bilo dovolj, zato so mladi po končanem šolanju odhajali na druga področja. Da bi se lotili problema zmanjševanja populacije, zlasti na oddaljenih in v goratih območjih, so oblasti nove samostojne Slovenije sprejele nov zakon o zaščiti demografsko ogroženih regij. Ker se je obseg sredstev, namenjenih za to področje, vseskozi zmanjševal, t.j. od 0,25 odstotka BDP leta 1991 na 0,04 odstotka BDP leta 1997 (oziroma na 0,08 odstotka, če upoštevamo tudi posojila Sklada za regionalni razvoj in ohranjanje podeželja), ne sme presenečati, da so bili rezultati razmeroma pičli.

Splošno znano je, da so trenutne razlike med posameznimi regijami v Sloveniji velike in da so se od samostojnosti povečale. To velja tudi za demografske in ekonomske indekse. Razlike so se povečale tudi glede na ekonomsko infrastrukturo, ki je na voljo posameznim regijam, še bolj pa glede na indekse delovnega trga in zaposlovanja.

Kar zadeva *demografske pogoje* so se le-ti poslabšali vsepovsod po Sloveniji. V zadnjih letih se je rodnost zmanjševala, življenjska doba pa zviševala, kar je povzročilo močno staranje populacije. Indeks staranja populacije po vsej Sloveniji je leta 1998 znašal 80 (v primerjavi s 50 leta 1981), značilne pa so zelo velike razlike med regijami, saj vrednosti segajo od 65 za Dolenjsko in Koroško do 99 za Obalno-kraško regijo. Na občinski ravni so razlike še večje in znašajo od pičlih 50 v nekaterih novih industrijskih mestih pa do več kot 150 v oddaljenih podeželskih regijah.

Poleg tega obstajajo tudi velike razlike v gostoti prebivalstva. Nekako 75 odstotkov vsega prebivalstva je zgoščeno na približno 1/3 državnega ozemlja; tu se gostota poseljenosti še povečuje in znaša okoli 216 oseb/km². Območja s stagnirajočo populacijo obsegajo 26 odstotkov ozemlja in 12 odstotkov prebivalstva s povprečno gostoto 45 oseb/km². Območja z veliko depopulacijo predstavljajo največji delež ozemlja države – 41 odstotkov – in 13 odstotkov prebivalstva, s katerimi povprečna gostota na teh območjih znaša 31 oseb/km². Največja depopulacijska območja so kmetijska in periferna območja s šibko ekonomsko strukturo, zlasti območja vzdolž meje s Hrvaško, Madžarsko in Italijo, in vključujejo Pomursko, Posavsko, Goriško in Kraško regijo. Glavni vzroki za tolikšno depopulacijo so bili nizka rodnost, pomanjkanje delovnih mest in odseljevanje.

Razlike med regijami so vidne tudi glede na *ekonomski potencial in uspešnost podjetniškega sektorja*. Bruto dodana vrednost na prebivalca kot ključno merilo ekonomske moči posamezne regije je leta 1997 za vso Slovenijo znašala 743.000 slovenskih tolarjev (indeks 100). To je znatno pod ustreznimi vrednostmi, ki jih dosega večina držav EU. Tabela 2.3 kaže, da je bila leta 1997 v Sloveniji le ena sama regija, katere bruto dodana vrednost na prebivalca je bila 50 odstotkov nad slovenskim povprečjem (Osrednja Slovenija). Štiri regije so bile nekako na ravni državnega povprečja – med 97 in 103 (Obalno-kraška, Goriška, Dolenjska in Gorenjska regija), medtem ko je preostalih sedem ostalo precej pod to ravni – med 53 in 90 (Pomurska, Posavska, Kraška, Koroška, Podravska, Zasavska in Savinjska regija). Podobne razlike so bile zabeležene tudi pri podatkih o dohodninski osnovi na prebivalca. Spet je na vrhu Osrednja Slovenija (121), na dnu pa so Pomurje, Zasavje, Podravje in Koroška (vse pod 90).

Indeksi ekonomske uspešnosti slovenskih regij

	Bruto dodana vrednost na prebivalca 1997 (indeks)	Dohodninska osnova na prebivalca 1997 (indeks)
Osrednja Slov.	150	121
Obalno-kraška	103	110
Gorenjska	97	101
Goriška	103	106
Savinjska	90	92
Dolenjska	102	94
Pomurska	53	78
Kraška	61	97
Podravje	72	84
Koroška	68	87
Posavska	55	85
Zasavska	83	96
SLOVENIJA	100	100

Vir: Pečar, 1998.

Iz tabele je razvidno, da so razlike v bruto dodani vrednosti na prebivalca kot merilu ekonomske moči posameznih regij (1 : 2,8) nekoliko manjše od razlik v dohodninski osnovi

na prebivalca kot merilu ekonomske moči posameznikov (1 : 1,6). Te razlike je mogoče razložiti z močnimi dnevnimi migracijami, ki na eni strani povečujejo bruto dodano vrednost regij, kjer so migranti zaposleni, na drugi strani pa povečujejo dohodninsko osnovo regij, kjer živijo.

Omenjeni statistični podatki o ekonomski moči slovenskih podjetij ter prebivalstva kažejo na naslednji dve ugotovitvi: (i) slovensko gospodarstvo kot celota je pod povprečjem EU, zato si je treba v vsej državi sistematično prizadevati za povečanje njegove ekonomske moči, (ii) da bi zmanjšali razhajanja v ekonomski moči posameznih regij v Sloveniji, bo treba poleg ukrepov na državni ravni sprejeti tudi ukrepe, ki bodo usmerjeni v specifične potrebe posameznih regij.

Da bi dopolnili zgornji prispevek o pomembnejših razlikah v ekonomskem potencialu slovenskih regij, smo v tabeli 2.4 zbrali več indeksov o ekonomski uspešnosti slovenskih regij. Tabela potrjuje močna ekonomska neskladja. Eno skrajnost predstavljajo regije, denimo Osrednjeslovenska, Obalno-kraška, Goriška in Dolenjska, ki so glede na vse tri ekonomske indekse razmeroma bogate. Omenjene regije so leta 1997 beležile neto dobiček v njihovi skupni ekonomski dejavnosti. Na drugem skrajnem koncu pa so Zasavska, Zasavska, Posavska, Podravska, Pomurska in Savinjska regija z razmeroma šibkimi indeksi ekonomskega uspeha in s skupno finančno izgubo v podjetniškem sektorju.

Izbrani indeksi v zvezi z ekonomsko uspešnostjo slovenskih regij

	Rentabilnost 1997 (indeks)	Profit- nost 1997 (indeks)	Produktivnost 1997 (indeks)	Dobiček 1997 (v mrd. SIT)	Izguba 1997 (v mrd. SIT)
Osrednja Slovenija	115	111	126	11,6	
Obalno-kraška	152	171	111	8,9	
Gorenjska	82	80	83		1,9
Goriška	107	125	91	2,4	
Savinjska	70	67	91		2,3
Dolenjska	132	87	126	6,3	
Pomurska	93	87	73		0,6
Kraška	106	92	69	1,0	
Podravska	71	86	81		18,2
Koroška	122	76	67		4,8
Posavska	49	72	75		2,1
Zasavska	47	75	62		4,3
SLOVENIJA	100	100	100	30,2	34,1

Vir: Pečar, 1998.

Razlike v moči in uspešnosti podjetniških sektorjev po posameznih slovenskih regijah se pojavljajo skupaj z znatnimi razlikami v njihovi *gospodarski infrastrukturi*. Omenili smo že, da večina potniškega kot tovornega prometa v Sloveniji poteka po cestah. Manj razvite in v splošnem bolj periferne slovenske regije imajo največkrat manj razvejano *cestno omrežje*, poleg tega imajo tudi razmeroma nizek standard. Kot kaže tabela 2.5, ima le ena slovenska regija (Obalno-kraška) cestno omrežje, ki je znatno nad slovenskim povprečjem, medtem ko imamo dve regiji (Kraška in Koroška), ki sta izjemno slabo oskrbljeni s cestno infrastrukturo. Gradnja vzhodno-zahodne in severno-južne avtoceste bo sicer okrepila slovensko cestno omrežje, a njune takojšnje pozitivne učinke bodo čutile zlasti tiste regije, ki so vzdolž obeh čezevropskih koridorjev.

Glede telekomunikacij so osrednje in ekonomsko močnejše regije bogatejše kot regije v drugih delih države. Tabela kaže, da so vzhodne in SV regije v splošnem slabše oskrbljene s telekomunikacijskimi zvezami.

Okoljska infrastruktura, ki obsega oskrbo z vodo, ravnanje z odpadnimi vodami ter ravnanje s trdnimi odpadki, je na mestnih območjih spet krepkejša kot na podeželskih. Dve regiji, Pomurska in Podravska, sta glede na dostop do organizirane preskrbe z vodo daleč pod slovenskim povprečjem.

Izbrani indeksi gospodarske infrastrukture za slovenske regije

	Gostota cestnega omrežja	Telefonski priključek na 100 gospodinjstev	Dostop do organizirane oskrbe z vodo
Osrednjeslovenska	+	++	+
Obalno-kraška	++	++	-
Gorenjska	+	+	+
Goriška	-	-	+
Savinjska	+	-	-
Dolenjska	-	+	-
Pomurska	-	--	--
Kraška	--	+	+
Podravska	-	-	--
Koroška	--	-	+
Posavska	+	-	+
Zasavska	+	--	+

+ nad slovenskim povprečjem; ++ znatno nad slovenskim povprečjem;

- pod slovenskim povprečjem; -- znatno pod slovenskim povprečjem;

Vir: Strategija za razvoj Pomurske regije, 1998.

Glede na razvoj človeškega kapitala Slovenija zaostaja za državami EU, zlasti v segmentu visokega izobraževanja. Oba pomembna indeksa na tem področju, stopnja udeležbe na univerzitetnem izobraževanju in odstotek odraslega prebivalstva, ki je dosegel univerzitetno diplomu, sta neugodna. Znotraj takšnega splošnega konteksta pa se ponovno pojavljajo razlike med posameznimi regijami. Iz tabele 2.6 je razvidno, da so regije z močnim ekonomskim potencialom prav tiste regije, ki so bile privlačne za nadpovprečen odstotek prebivalstva z višjo stopnjo izobrazbe. Osrednjeslovenska, Obalno-kraška in Gorenjska so denimo regije, ki dosegajo visoke vrednosti vseh treh indeksov, medtem ko sta Pomurska in Posavska regija daleč pod ustreznim slovenskim povprečjem.

V tem kontekstu je treba posebej omeniti Zasavje. Čeprav je regija glede na delež študentov v prebivalstvu med 20. in 24. letom starosti nad slovenskim povprečjem, pa je krepko pod tem povprečjem glede na sedanjo populacijo z visoko izobrazbo. To kaže na dejstvo, da se študenti po zaključku šolanja ne vračajo v domačo regijo.

Izbrani indeksi glede na razvoj človeškega kapitala v slovenskih regijah

	Študenti v skupini 20 – 24 let	Odstotek prebivalstva z visoko izobrazbo	Povprečno število let šolanja (15 in več let, 1991)
Osrednjeslovenska	117	149	108
Obalno-kraška	105	119	101
Gorenjska	107	96	100
Goriška	83	94	97
Savinjska	92	76	97
Dolenjska	94	72	93
Pomurska	71	57	95
Kraška	97	80	95
Podravska	92	88	100
Koroška	95	73	95
Posavska	85	61	92
Zasavska	106	69	96
SLOVENIJA	100	100	100

Vir: Pečar, 1998

Poleg vse večjih ekonomskih razlik je regionalni razvoj v Sloveniji v 90. letih prizadelo še eno neugodno dogajanje. Težave, s katerimi se je slovensko gospodarstvo ukvarjalo v dobi prehoda na tržno gospodarstvo, so se namreč odrazile tudi v naraščajoči *brezposelnosti*. V obdobju 1990-1997 so vse regije izgubile številna delovna mesta, največje izgube delovnih mest pa so beležile štiri regije: Podravska, Gorenjska, Kraška in Zasavska. Najtehtnejše izgube so bile v proizvodnji, kmetijstvu, gozdarstvu in gradbeništvu, v nekaterih regijah pa celo v tržnem sektorju. Zaradi takšnih trendov se je struktura aktivnega prebivalstva spremenila v prid sektorja storitev.

Iz tabele je razvidno, da je stopnja brezposelnosti aktivnega prebivalstva nad slovenskim povprečjem v Podravske, Zasavske, Pomurske in Savinjske regiji, znatno pod tem povprečjem pa v Osrednjeslovenski, Obalno-kraški, Dolenjski in Goriški regiji. Stopnja brezposelnosti bi bila v nekaterih regijah še višja, če se ne bi del prebivalstva izselil bodisi v tujino ali pa v druge slovenske regije.

Razpoložljivi podatki kažejo, da so Pomurska, Podravska in Posavska regija območja z največjim deležem izseljencev v svojem aktivnem prebivalstvu. Kar zadeva migracijske tokove znotraj države so Zasavska, Koroška in Goriška regija največje neto »izvoznice«, medtem ko sta Osrednjeslovenska in Obalno-kraška regija glavni neto »uvoznici«.

Razlike v stopnjah zaposlovanja mladih so podobne razlikam v splošni brezposelnosti, saj so znašale 1 : 2,5. Delež mladih brezposelnih je med letoma 1996 in 1998 sicer upadal, vendar v regijah, ki beležijo najmanjše deleže, pomeni približno četrtnino vseh brezposelnih. Stanje je najbolj zaskrbljujoče v Pomurski regiji, kjer je ustrezní delež znašal 35 odstotkov.

Z vidika strukturne brezposelnosti je stanje najbolj neugodno v Dolenjski in Pomurski regiji, kjer ima skoraj 60 odstotkov vseh brezposelnih le nižjo stopnjo izobrazbe, zaradi česar imajo slabše možnosti za zaposlitev. Ustrezní delež za Osrednjeslovensko, Kraško, Obalno-kraško in Goriško regijo je bil pod 45 odstotki.

Brezposelnost v slovenskih statističnih regijah, I-VI 1998

	St. brezposelnih v celotni delovni sili (v %)	St. mladih (19-24 let) brezposelnih v vsem preb. (v %)	% brezpos. mladih v skupni brezposelnosti	Nekvalificirani in polkvalificirani v sk. brezposelnosti (v %)
Osrednjeslovenska	7,3	7,7	23,0	43,2
Obalno-kraška	7,0	8,6	26,2	44,6
Gorenjska	8,0	7,8	22,5	46,1
Goriška	6,0	7,6	28,7	44,8
Savinjska	11,3	14,2	28,8	48,7
Dolenjska	7,3	7,2	22,9	59,7
Pomurska	12,5	19,0	35,0	56,7
Kraška	8,2	9,7	26,7	42,9
Podravska	14,1	17,0	25,3	45,4
Koroška	8,4	10,5	28,5	47,0
Posavska	11,2	14,3	29,0	48,1
Zasavska	12,1	16,7	29,4	48,2
SLOVENIJA	9,5	11,4	26,4	47,2

Vir: Pečar, 1998.

Bistvena šibka točka ekonomskega in družbenega razvoja slovenskih regij se skriva v dejstvu, da je *potrebna institucionalna struktura bodisi slabo razvita ali pa sploh ne obstaja*. Kar zadeva socialni kapital, t.j., povezavo med podjetji na regionalni ravni, zanesljivih statističnih podatkov nimamo na voljo. Vendar pa na podlagi delnih podatkov in informacij, ki smo jih dobili, lahko ocenimo, da je stanje občutno boljše v večjih mestnih skupnostih, ki so tudi v ekonomskem pogledu bolj razvite, kot pa v oddaljenejših podeželskih regijah, ki imajo običajno tudi nižji ekonomski potencial (glej tabelo 2.8). V tabeli so različni podatki, ki bi lahko podali vsaj grobo sliko o stanju socialnega kapitala v posameznih slovenskih regijah. Zanimivo je dejstvo, da Pomurska in Zasavska regija veljata za edini območji, ki sta v kategoriji »Poslovne informacije oz. razvojni centri« uvrščeni bistveno nad slovensko povprečje. Sodeč po informacijah, ki so nam na voljo, sta omenjeni dve območji edini regiji, ki imata izdelane programe regionalnega razvoja.

Indeksi socialnega kapitala za slovenske regije

	Sodelovanje gospodarstva z UNI in RR ustanovami	Podjetja (indeks rasti; 1997/96)	Razvojni centri	Svetovalna podjetja
Osrednjeslovenska	++	104,1	+	++
Obalno-kraška	+	102,5	+	+
Gorenjska	+	103,1	+	+
Goriška	-	98,8	+	-
Savinjska	-	101,7	+	+
Dolenjska	+	101,3	-	-
Pomurska	-	97,3	++	-
Kraška	-	97,3	-	--
Podravska	+	102,1	+	+
Koroška	-	102,1	+	+
Posavska	-	103,7	+	-
Zasavska	-	100,6	++	-
SLOVENIJA		102,6		

+ nad slovenskim povprečjem; ++ znatno nad slovenskim povprečjem;

- pod slovenskim povprečjem; -- znatno pod slovenskim povprečjem;

Vir: Strategija za razvoj Pomurske regije, 1998 in Pečar, 1998.

Na ustvarjanje socialnega kapitala na regionalni ravni sta močno vplivala naslednja dva organizacijska vzorca lokalne skupnosti v Sloveniji. Prvič, reforma ozemelske delitev ostaja

nedokončana. V tem trenutku obstajata le dve ravni uprave, državna in občinska, med njima pa ni vmesne, regionalne ravni teritorialne uprave (12 regij predstavlja namreč le statistične kategorije). V sedanji politični razpravi o regionalni politiki v Sloveniji se razhajajo mnenja tako o številu regij kot o njihovih funkcijah. Zdi se, da je takšno pomanjkanje teritorialne uprave na regionalni ravni bistven zaviralni element pri ustvarjanju razvojnih koalicij, ki bi vodile in usmerjale razvojna prizadevanja na tem področju.

Drugič, Slovenija ima v skladu z Zakonom o lokalni samoupravi, ki je bil sprejet leta 1993, trenutno 192 občin, ki so praviloma manjšega obsega in razmeroma šibke po svoji ekonomski moči. Takšna ozemeljska razdrobljenost ni najboljša osnova za učinkovito politiko na regionalni ravni, saj so lokalne skupnosti za ukvarjanje s problemi, ki jih zadevajo tako finančno kot kadrovske, slabo usposobljene. Poleg tega so odnosi s sosedskimi lokalnimi skupnostmi pogosto obremenjeni s problemi, povezanimi z delitvijo sredstev nekdanjih skupnosti, ki so jih včasih sestavljale.

Poleg slabe preskrbljenosti s socialnim kapitalom so se slovenske regije soočile tudi z neustrezno institucionalno strukturo javne uprave, ki se ukvarja z regionalnim razvojem. Kot smo že omenili, ima Slovenija še vedno dvostopenjski sistem oblasti, ki ga sestavlja osrednja vlada in samoupravne lokalne skupnosti. Pobude za regionalni razvoj, ki jih dajejo resorna ministristva, zvečine oblikujejo organi osrednje oblasti, medtem ko so občine v prvi vrsti pristojne za njihovo izvajanje.

Številni instrumenti, ki so jih slovenske osrednje oblasti uvedle zato, da bi zmanjšale razlike med regijami, so v zadnjih letih obsegali: (i) kapitalski transferi iz proračuna prek Sklada za regionalni razvoj in ohranjanje podeželja, zlasti v obliki ugodnih posojil in poroštev za bančna posojila (skupni znesek je leta 1997 predstavljal 0,04 odstotka BDP), (ii) transferi z organov osrednje oblasti (leta 1998 so znašali 3 milijarde slovenskih tolarjev) in Ekološkega sklada ter s programa Phare in drugih virov za investicije v lokalno infrastrukturo, (iii) transferi iz državnega proračuna za tako imenovano »finančno izravnavo«; če lokalna skupnost ne razpolaga z zadostnimi lastnimi sredstvi, s katerimi bi pokrila stroške za določene storitve (tako imenovane »zagotovljene odhodke«), razliko zagotovi država; leta 1998 je znesek dosegel 29 milijard slovenskih tolarjev, (iv) pomoč iz državnega proračuna (predvidoma 5 milijard slovenskih tolarjev leta 1998 in 4 milijarde slovenskih tolarjev leta 1999) in podpora Phare za območja, ki jih je leta 1998 prizadel potres, ter (v) ukrepi politike aktivnega zaposlovanja, ki vključujejo tudi dva projekta, financirana prek Phara.

Analiza učinkovitosti teh instrumentov kaže, da regionalna politika v Sloveniji ni dala pričakovanih rezultatov. To pa nikakor ni presenetljivo, če upoštevamo dejstvo, da so se programi oblikovali in izvajali zlasti prek resornih politik, pri čemer je vsako ministristvo določilo svoje regionalne prednostne naloge in tudi svoja lastna merila za ugotavljanje problemov. Na tem področju zato obstaja nesporna potreba po koordinaciji vladne politike na višji ravni, s pomočjo katere naj bi se lotili razlik med regijami s programi, ki se medsebojno dopolnjujejo, ne pa da si konkurirajo. Problem koordiniranja politike pa ni omejen izključno na odnos med ministristvi na državni ravni, temveč se nadaljuje tudi na razmerje med ministristvi in organi oblasti na lokalni ravni. Posledica tega problema je pomanjkanje investicijskih spodbud, neoptimalno dodeljevanje produkcijskih in finančnih virov, nizka učinkovitost vlaganj ter – nenazadnje – stopnja gospodarske rasti, ki krepko zaostaja za potencialom države.

Sklep: V prvih letih po osamosvojitvi je prišlo do velike centralizacije sredstev in odločanja na ravni države, ker so bile v ospredju naloge oblikovanja politične in upravne strukture države. Regionalni razvoj je bil potisnjen v ozadje, delež sredstev za regionalne razvojne spodbude v bruto domačem proizvodu se je močno zmanjšal. Prehod v tržno gospodarstvo je različno vplival na položaj posameznih regij. Sprememba ekonomskega sistema in privatizacija sta najbolj prizadeli velika podjetja slovenske industrije, nasprotno pa so politične spremembe ugodno vplivale na rast malih podjetij in na rast storitev državne uprave in finančnega sektorja. Dolgoročne tendence deindustrializacije so se močno pospešile in ponekod dobile nekontrolirane razsežnosti. Zaradi različne izhodiščne gospodarske strukture so bile posamezne regije različno prizadete (poslabšanje relativnega položaja podravske, zasavske in koroške regije, izboljšanje položaja osrednje slovenske, obalno kraške, goriške in dolenske regije).

Regionalne razlike analizirane na ravni statističnih regij so velike in na nekaterih pomembnih segmentih še naraščajo¹²:

- demografske razmere se poslabšujejo v celotni Sloveniji, razlike med regijami pa so velike tako glede rasti, intenzivnosti staranja in gostote prebivalstva,
- izkoriščenost človeških potencialov je zelo različna: ob splošni močni rasti brezposelnosti znašajo regionalne razlike v stopnji brezposelnosti 1:2,4, v stopnji brezposelnosti mladih pa celo 1:2,5. Stopnje brezposelnosti v nekaterih regijah bi bile še višje, če ne bi že v preteklosti del prebivalstva emigriral, bodisi v tujino, bodisi v druge regije v Sloveniji. Velike razlike so tudi v izobrazbeni strukturi prebivalstva (v deležu prebivalstva z visoko in višjo izobrazbo kar 1: 2,6),
- v strukturi aktivnega prebivalstva povsod upada delež primarnega in sekundarnega sektorja, narašča pa delež terciarnih dejavnosti; primarni sektor je močan le še v pomurski, posavski in dolenski regiji. V vseh regijah je prišlo do izgube delovnih mest, zlasti pa v podravske, zasavske, kraške in gorenjske regiji. Izgube so največje v industriji, kmetijstvu in gozdarstvu, gradbeništvu, v nekaterih regijah pa tudi v trgovini in gostinstvu; v vseh regijah pa je prišlo do povečanja števila delovnih mest v javnem sektorju;
- regionalna gospodarska struktura, ki jo določa razmestitev delovnih mest je močno odvisna od stopnje razvitosti. Prevladuje urbano industrijski tip regionalnega razvoja, kjer na tretjini teritorija prebivajo tri petine prebivalstva. Tu je tudi tri četrtine vseh delovnih mest z dvotretjinsko prevlado delovnih mest v storitvenih dejavnostih. Podeželsko-agrarni tip, ki predstavlja desetino slovenskega prebivalstva in četrtino ozemlja RS, označuje opazen primanjkljaj delovnih mest in nizka izobrazbena raven prebivalstva, ki sta trikrat nižji od urbano industrijskega. Za manj razvita okolja velja, da koncentrirajo razvoj delovnih mest pretežno v enem (industrijskem) centru. Razvitejšje regije pa imajo praviloma (spontano) razvitih večino naselij z delovnimi mesti. Tradicionalnim, manj razvitim območjem se v zadnjih letih pridružujejo še industrijska območja s strukturnimi problemi in visoko brezposelnostjo,
- razlike v bruto dodani vrednosti gospodarskih družb na prebivalca med regijami se gibljejo v razponu od minus 45 do plus 45% povprečja Slovenije; zaradi obsežnih dnevnih delovnih migracij so regionalne razlike v življenjski ravni prebivalstva znatno manjše (+20% slovenskega povprečja),
- regionalne razlike v opremljenosti s prometno infrastrukturo se povečujejo, v telekomunikacijah pa zmanjšujejo; podjetniška infrastruktura je porazdeljena zelo

¹² Program prenove regionalne politike 1999 do 2002. MEOR, 1998, str. 3.

neenakomerno; mreža šol je zelo rigidna; visoko šolstvo je koncentrirano predvsem v Ljubljani in Mariboru (posamezne fakultete so še v petih drugih mestih), močna je težnja po ustanovitvi tretje univerze na obalnem področju. Tudi raziskovalne institucije so koncentrirane v Ljubljani in deloma v Mariboru,

- analize obremenjenosti okolja (onesnaženost vode, zraka in tal) kaže, da so najmanj onesnažene dolnjska, goriška, kraška, obalno kraška in pomurska regija, zelo pa so onesnažene zasavska in savinjska, pa tudi osrednja slovenska in koroška regija,
- tudi gospodarsko razvitejše regije (osrednja slovenska, obalno kraška in gorenjska) zaostajajo v primerjavi s podobnimi regijami v evropskih državah in imajo probleme pri izkoriščanju svojih razvojnih potencialov,
- regionalne razlike se v bistvenih kazalcih povečujejo in so tako velike, da zahtevajo posebno državno skrb za bolj enakomeren regionalni razvoj, ker se bodo sicer te razlike zaradi delovanja tržnih zakonitosti še povečevale, kar lahko privede do hudih ekonomskih, socialnih in političnih problemov,
- zmanjševanje sredstev MEOR za neposredno regionalno politiko, ki so se po osamosvojitvi zmanjšala za 3-krat (od 0.25 % BDP leta 1991 na 0.082% BDP leta 1997) in preozka opredelitev problemskih območij (osredotočenje le na demografsko ogrožena območja) sta pomembna razloga, da so se regionalne disparitete po letu 1990 ponovno začele povečevati. Poleg tega pa kažejo ocene vplivov trga in ekonomske politike na drugih področjih, da so bila v zadnjem desetletju bolj razvita območja v ugodnejšem položaju.

Ne glede na ozemeljsko majhnost in skromno število prebivalstva je Slovenija geografsko, socialno in historično zelo pestra država. Zato ne preseneča, da so bile tudi regionalne razlike znatne. Po l. 1945 jih je družbenoekonomski razvoj v prvih dveh desetletjih še povečeval s centralistično naravnostjo upravljanja. V sedemdesetih in osemdesetih letih pa so se začele razlike postopoma zmanjševati, pri čemer sta imeli največ zaslug politika skladnejšega regionalnega razvoja in policentrična naravnost upravljanja, ki so ju oblasti izvajale med l. 1970-1985. Zaradi družbene in gospodarske krize v drugi polovici osemdesetih letih, sprememb družbenega reda in z njimi povezanih tranzicijskih gibanj v devetdesetih letih so se regionalne razlike začele znova večati.

Poleg tradicionalnih razlik med bolj in manj razvitimi so se pojavile nove oblike regionalnih disparitet. Med njimi vzbujajo posebno skrb krizne razmere v starih, tradicionalnih industrijskih in rudarskih območjih, kjer so se razmere zaradi zastarelih proizvodnih programov, opuščanja nekaterih dejavnosti in organizacijske in duhovne okostenelosti naglo poslabšale. Če je v prvem razdobju vzbujalo skrb zaostajanje manj razvitih območij za najbolj razvitimi, so sedaj razmere bolj kritične: prizadeta so nekatera "jedra" (core) slovenske družbe: Maribor, Koroška, Zasavje, Celje, Spodnje Podravje, kjer je veliko prebivalstva in so pomembne gospodarske zmogljivosti. Skrb vzbujata tudi depopulacija in s tem povezana gospodarska letargija številnih neatraktivnih obmejnih in hribovskih predelov. Medtem ko je primeru starih industrijskih območij mogoče zaradi izgrajene infrastrukture in izučene delovne sile v doglednem času najti rešitve, so v drugem primeru možnosti za sanacijo znatno težje ali celo brezupne., saj ni ne sredstev ne ljudi, ki bili voljni odpreti nove razvojne možnosti na teh območjih. Posebej je treba opozoriti na ponovno večanje razlik med večjimi mesti na eni strani in odmaknjenimi podeželskimi predeli. V tem primeru zlasti naraščajo socialne neenakosti.

Značilno je tudi, da so regionalne razlike močno povezane s prevladujočo dejavnostno orientacijo: najbolj ugodne so razmere v občinah s terciarno oziroma terciarno-sekundarno usmerjenostjo, najslabše pa v območjih s prevlado kmetijskih dejavnosti. Pomembno vlogo pri doseženi stopnji razvitosti ima geografski položaj: prometno odmaknjeni predeli, vstran od glavnih družbenogospodarskih tokov, so znatno na slabšem. Nemajhen pomen pri uspešnem regionalnem razvoju je mogoče pripisati (vendar težko ovrednotiti) odprtosti, komunikativnosti, sprejemljivosti za inovacije in povezanosti z zunanjim svetom.

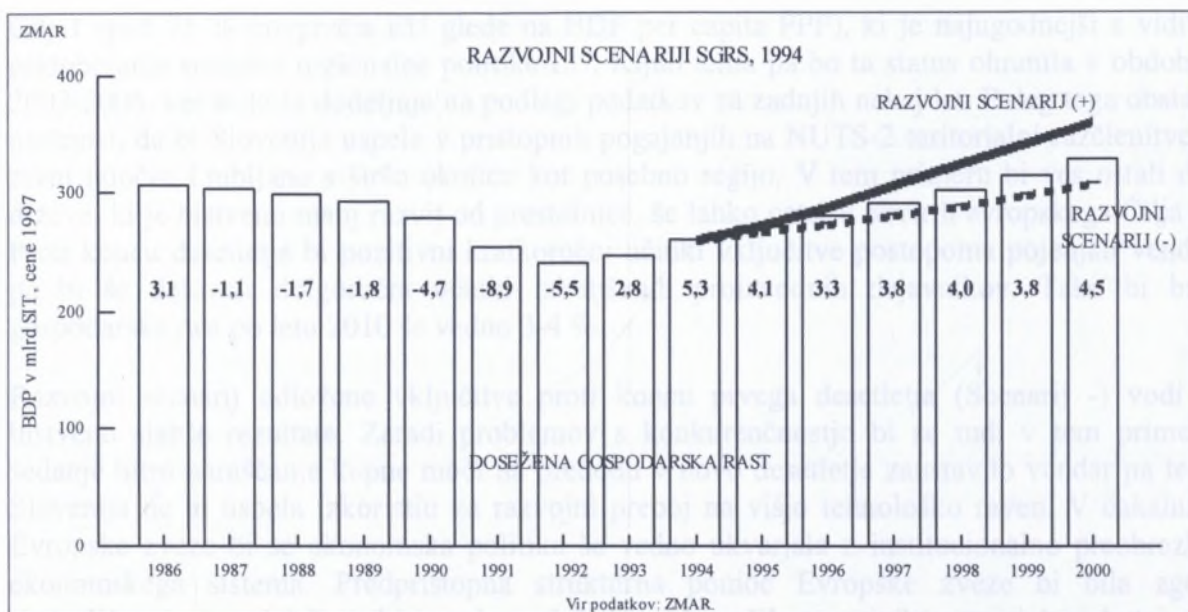
Z vključitvijo Slovenije v Evropsko unijo se bodo problemi regionalnega razvoja znatno zaostri. Enotno tržišče, prost pretok kapitala in delovne sile itd. bodo slabše razvita ali drugače prizadeta območja izpostavili močnim pritiskom.

POVZETEK SCENARIJEV PRIHODNJEGA GOSPODARSKEGA RAZVOJA SLOVENIJE¹³

Strategija gospodarskega razvoja 1995 je postavila temelje za tri strateške dokumente: (i) Strategijo ekonomskih odnosov Slovenije s tujino: Od pridruženega do polnopravnega članstva v Evropski uniji (1996), (ii) Strategijo povečevanja konkurenčne sposobnosti slovenske industrije (1996) in (iii) Strategijo Republike Slovenije za vključitev v Evropsko unijo (1998). Poleg teh dokumentov so bili sestavljeni še dokumenti o politiki in državni programi za vrsto sektorjev in področij. V zadnjih letih je Slovenija uspešno stabilizirala svoje gospodarstvo, dosegla konkreten uspeh na številnih področjih strukturnih reform, po načrtu gre tudi izvajanje državnega programa za prevzem pravnega reda EU. Pozitivna posledica tega razvoja je potreba, da se sistematično začnejo reševati vprašanja, ki so neposredno ali posredno povezana z regionalnim razvojem in torej z gospodarsko in socialno kohezijo. V tem okviru je vlada začela pripravljati novo strategijo gospodarskega razvoja.

Strategija je opredelila še štiri ključne cilje: i) hitrejšo gospodarsko rast in dohitevanje razvitih evropskih držav, (ii) večjo konkurenčnost slovenskega gospodarstva, (iii) vključitev v evropske integracije, (iv) nenehno vzdrževanje gospodarske rasti z okoljevarstvenega, socialnega in etničnega stališča. SGRS 1 je bila pripravljena za obdobje do leta 2000. Vsebovala je 2 razvojna scenarija in sicer Scenarij (+), ki predpostavlja ugodno mednarodno ekonomsko okolje, ki bi vzpodbudno vplivalo na slovensko gospodarstvo in omogočilo hitro vključitev v EU. Predpostavljalo se je tudi uspešno prilagajanje slovenskega ekonomskega sistema in uspešno prestrukturiranje slovenskega gospodarstva. Stopnje rasti po tem scenariju bi bila gospodarska rast med 5 in 6 %. Scenarij (-) pa je predpostavljal neugodno mednarodno ekonomsko okolje, počasne reforme v Vzhodni Evropi ter počasne ekonomske reforme ter počasno prestrukturiranje slovenskega podjetniškega sektorja, kar bi se posledično pokazalo v nižji gospodarski rasti (2-3 %).

¹³ Ta del temelji na Strmšnik, Tavčar et al.: Strategija gospodarskega razvoja Slovenije - razvojni scenariji. Ljubljana: UMAR, 1999.

Doseženi rezultati v preteklih letih, tekoča gospodarska gibanja in kratkoročne napovedi kažejo, da se sedanji gospodarski razvoj odvija v polju med obema scenarijema SGRS. Medtem ko je bil Scenarij (+) preveč optimističen, predvsem zaradi precenjevanja sposobnosti slovenske ekonomske politike (počasnost reform in odsotnost koordinacije politik) ter zaradi počasnejšega procesa širitve EU kot je bilo predvideno. Dosežena gospodarska rast je v veliki meri posledica ugodnega mednarodnega ekonomskega okolja. Deloma je manjša gospodarska rast tudi posledica premajhne razvojnosti slovenske ekonomske politike, kar je deloma tudi posledica neobveznosti SGRS 1, ki bi jo sicer morali upoštevati sektorski razvojni dokumenti, vendar pa ti praviloma ne upoštevajo postavljenih izhodišč v SGRS 1 in predvsem predstavljajo "dolgoročno" rezervacijo javnofinančnih sredstev. V tem pogledu je ostala SGRS 1 ekonomskopolitično neuporabljen instrument.

V okviru dela na SGRS 2 je UMAR izdelal nova dolgoročna razvojna scenarija. Za Slovenijo sta odprti obe opciji:

- hitra vključitev v začetku leta 2003, ki je delovna predpostavka pristopnih pogajanj in Nacionalnega programa za prevzem pravnega reda EU do leta 2002 (Scenarij (+)),
- odložena vključitev proti koncu prihodnjega desetletja (Scenarij (-)).

Z vidika gospodarstva in dolgoročnega prostorskega razvoja Slovenije je najbolj interesantna projekcija gospodarske rasti in vprašanje strukture BDP. Glede ciljne gospodarske rasti je Scenarij hitre vključitve v EU (Scenarij +) dokaj zahteven. 4 do 5-odstotna letna realna rast bruto domačega proizvoda iz predpristopnega obdobja naj bi po vključitvi prešla v 5 do 6-odstotno gospodarsko rast. To bi bilo rezultat pozitivnih ekonomskih učinkov vključitve in pričakovanih velikih finančnih vlaganj v razvoj gospodarske in družbene infrastrukture, podjetništvo, tehnološki razvoj ter človeški dejavnik. V veliki meri bi bila ta vlaganja financirana s sredstvi strukturne pomoči Sloveniji, saj Scenarij (+) predpostavlja, da bo sedanja raven gospodarske razvitosti Slovenije omogočala pridobitev precejšnjih prilivov iz proračuna EU. Koliko bo teh sredstev je v veliki meri odvisno od statusa Slovenije, oziroma delov Slovenije (NUTS 2, NUTS 3 raven) v okviru regionalne politike EU. Zelo verjetno Slovenija ne bo mogla po vključitvi ostalih držav kandidatka za članstvo v EU kot celota biti

Cilj 1 (pod 75 % povprečja EU glede na BDP per capita PPP), ki je najugodnejši z vidika pridobivanja sredstev regionalne politike EU. Kljub temu pa bo ta status ohranila v obdobju 2003-2006, ker se le-ta dodeljuje na podlagi podatkov za zadnjih nekaj let. Poleg tega obstaja možnost, da bi Slovenija uspela v pristopnih pogajanjih na NUTS-2 teritorialni razčlenitveni ravni izločiti Ljubljano s širšo okolico kot posebno regijo. V tem primeru bi ves ostali del države, ki je bistveno manj razvit od prestolnice, še lahko ostal v okvirih evropskega Cilja 1. Proti koncu desetletja bi pozitivni kratkoročni učinki vključitve postopoma pojenjali vendar pa bi še delovali dolgoročni učinki izboljšanih proizvodnih dejavnikov. Tako bi bila gospodarska rast po letu 2010 še vedno 3-4 %.

Razvojni scenarij odložene vključitve proti koncu prvega desetletja (Scenarij -) vodi v bistveno slabše rezultate. Zaradi problemov s konkurenčnostjo bi se tudi v tem primeru sedanje hitro naraščanje kupne moči na prehodu v novo desetletje zaustavilo vendar pa tega Slovenija ne bi uspela izkoristiti za razvojni preboj na višjo tehnološko raven. V čakalnici Evropske zveze bi se ekonomska politika še vedno ukvarjala z institucionalno preobrazbo ekonomskega sistema. Predpristopna strukturna pomoč Evropske zveze bi bila zgolj simbolična in še zdaleč ne bi uspela mobilizirati domačih razvojnih potencialov, kot je to predvideno v primeru uresničevanja Scenarija (+). Tako bi znašala gospodarska rast 3-4 % po letu 2020 pa še manj. Kolikor bi prišlo do odlaganja razširitve Evropske zveze pa bo izpolnjevanje pred pristopnih nalog garancija za uresničevanje Scenarija (-), ki je glede gospodarske rasti in izvajanja reform tudi zelo zahteven. Slovenija s tem ne bi izpadla iz igre za članstvo, bi pa bilo le-to odloženo in s tem tudi pričakovane koristi od vključitve v notranji evropski trg in strukturno politiko Evropske zveze. Poleg pravnih in institucionalnih prilagajanj je v pripravah na članstvo treba nameniti pozornost tudi splošni ekonomski politiki. Stabilno makroekonomsko okolje je namreč nujno, če želimo zagotoviti ugodne razmere za uvedbo strukturnih ukrepov. Tudi gospodarstvo deluje učinkoviteje v stabilnem makroekonomskem okolju, saj lahko gospodarski subjekti na osnovi boljše informiranosti sprejemajo dolgoročne ekonomske odločitve. Makroekonomska stabilnost je torej bistvena za doseganje Kopenhagenskih ekonomskih kriterijev za vstop v Evropsko zvezo. Tudi sama ekonomska politika je sestavni del *acquis*, še posebej na področju koordiniranja njenih politik v ekonomski in monetarni uniji (EMU). Tudi na tem področju oba razvojna scenarija predpostavljata »evropsko skladno« ekonomsko politiko, kot je bila zapisana v dokumentu »Skupna ocena prednostnih nalog "srednjeročne ekonomske politike", ki sta ga Evropska komisija in Slovenija podpisali v letu 1998.

Izbrani makroekonomski kazalci so prikazani v naslednji preglednici:

	realne stopnje rasti v %										
SCENARIJ (+)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
BDP	3.75	4.0	4.5	5.5	6.0	5.5	5.5	5.0	5.0	5.0	4.5
Zaposlenost	0.8	1.0	1.5	1.5	2.0	1.5	1.5	1.0	1.0	1.0	0.5
Stopnja registrirane brezposelnosti	13.4	13.0	12.1	11.2	9.8	8.8	7.6	6.9	6.0	5.2	5.1
Produktivnost	3.0	3.0	3.0	4.0	4.0	4.0	4.0	4.0	4.0	4.0	4.0
SCENARIJ (-)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
BDP	3.75	4.0	3.5	3	3	3	3	3	3.5	3.5	3.5
Zaposlenost	0.8	1.0	0.5	0	0	0	0	0	0.5	0.5	0.5
Stopnja registrirane brezposelnosti	13.4	13.0	13.0	13.4	13.8	14.0	14.2	14.4	14.0	13.7	13.6
Produktivnost	3.0	3.0	3.0	3.0	3.0	3.0	3.0	3.0	3.0	3.0	3.0

Vir podatkov: ocene ZMAR.

Razvojna scenarija sta oblikovana na temelju predpostavk o gibanju mednarodnega ekonomskega okolja in ocene možnosti domačega prilagajanja. Kot temeljni razločitveni

dejavnik med obema razvojnima različicama je bila izbrana hitrost vključitve Slovenije v Evropsko zvezo. To je aktualen in najširše razpoznaven rizični dejavnik, ki lahko bistveno vpliva na obnašanje gospodarskih subjektov ter na takšno ali drugačno ravnanje ekonomske politike. Datum vključitve je za ta namen primeren tudi zato, ker nanj domača ekonomska politika dejansko nima neposrednega vpliva. Ali se bo Evropska zveza hitro oziroma počasi širila na vzhod je predvsem odvisno od njene lastne sposobnosti prilagajanja novo nastalim razmeram v Evropi ter od ekonomsko političnih interesov držav članic. Uresničitev nalog iz Pristopne strategije in Državnega programa za prevzem pravne ureditve EU je pogoj, ki ga bo potrebno izpolniti v primeru uresničevanja scenarija hitre vključitve, ne more pa biti osnovni razločitveni dejavnik različnih scenarijev.

Poskus sintetičnega prikaza možnih vplivov obeh scenarijev na oblikovanje nekaterih prostorskih struktur Slovenije ter iz njih izhajajoča opozorila in izražene potrebe po podrobnejši proučitvi posameznih problemov

SCENARIJ (+)		SCENARIJ (-)	
<i>značilna pojavnost</i>	<i>problemi in možne opcije razvoja</i>	<i>značilna pojavnost</i>	<i>problemi in možne opcije razvoja</i>
osrednja lega	razvoj urbanih omrežij urbano zgoščevanje, zgoščevanje v prometu, visoka mobilnost in prevlada osebnega prometa visoki ekološki stroški zaradi prometa in infrastrukture	perifernost in odmaknjenost	nezadosten dostop do evropskih infrastrukturnih omrežij nizka gostota prometne mreže, ki znižuje gospodarsko učinkovitost infrastrukture;
Visoka stopnja integriranosti v evropski ekonomsko- tržno konkurenčni model	urbano zgoščevanje ter razraščanje urbanih struktur; prestrukturiranje industrije; povečani pritiski na naravno in kulturno dediščino; degradacija pokrajine zaradi učinkov kmetijstva in urbanizacije; onesnaževanje okolja; izgubljanje biološke pestrosti v pokrajini;	nizka stopnja integriranosti	slaba povezanost nacionalnega urbanega sistema; deindustrializacija z izgubljanjem tradicionalnih sektorjev; visoka brezposelnost; neskladen regionalni razvoj; gospodarsko-socialna šibkost regij; slaba opremljenost s tehnično in informacijsko infrastrukture; ekološki problemi na območjih visoke koncentracije gospodarskih dejavnosti; nepovezanost naravnih okolij na nacionalnem nivoju; problemi pri upravljanju z naravno in kulturno dediščino; vplivi enotne agrarne politike na zniževanje ekonomske aktivnosti; pritiski turizma na naravno in kulturno dediščino; onesnaževanje okolja vseh vrst; konfliktna raba naravnih virov (tla in vode);

močne teritorialne povezave	ustrezne povezave transnacionalnih urbanih sistemov ustrezne povezave z evropskimi komunikacijskimi omrežji pomankljiva povezanost transnacionalnih naravnih okolij onesnaževanje okolja preko nacionalnih meja	šibke teritorialne povezave	slaba povezanost urbanih sistemov neusklajenost med različnimi oblikami transporta
Potenciali za skladen in uravnotežen razvoj	urbana zgotistev prometne zgotistev,	omejitve, ki izhajajo iz gospodarskega razvoja (ranljivost naravnih virov)	problemi pri upravljanju z naravno in kulturno dediščino

NEKATERI PROSTORSKI UČINKI GOSPODARSKEGA RAZVOJA

Sodobni gospodarski, regionalni, naselbinski in demografski razvoj Slovenije se v temeljih ne razlikuje od strukturnih sprememb v Srednji Evropi. Markantna je gospodarska krepitev mest in širitev njihovih sub- in peri-urbaniziranih vplivnih območij, povezanih s koncentracijo delovnih mest v služnostnih dejavnostih (Messerli/Perlik, 1997). Podobne procese opazujemo tudi v Sloveniji, čeprav so "aglomerativne in metropolitanijske" sposobnosti mest občutno manjše in slovenska mesta v evropski hierarhiji mest ne igrajo pomembnejše vloge. Pa vendarle ljubljanska, mariborska in tudi ostale mestne regije (celjska, somestje obalnih mest, ...) stopajo v ospredje kot generatorji prostorskega in regionalnega razvoja. Poglavitna posebnost je tudi v zapoznelem, zato pa nadpovprečno hitrem poteku strukturnih sprememb. Spremembe v gospodarski zgradbi so bile posledica delovanja številnih, kompleksnih in nasprotujočih si procesov (urbanizacija, deagrarizacija, depopulacija, zemljiško-posesstne razmere, intenzifikacija in diverzifikacija podeželja, pomanjkanje inovativnosti in razvojnih spodbud na podeželju, ...) ter so tudi na regionalnih in lokalnih ravneh raznolike. Kmetijstvo na slovenskem podeželju že nekaj časa nima odločilne vloge v gospodarskem razvoju. Podeželski razvoj je bolj in bolj odvisen od bližnjega urbanega - zaposlitvenega jedra. Celoten migracijski cikel (podeželje — mesto — urbanizirano podeželje), za katerega so današnje visoko razvite evropske države potrebovale obdobje treh generacij, se je v Sloveniji zgodil v obdobju ene generacije. Preostale agrarne strukture na podeželju zato predstavljajo "žarišče" regionalnih disparitet. Pogosto so povezane s skromnimi naravnimi viri, razdrobljeno posesstno strukturo, opuščanjem obdelovanja kmetijskih zemljišč, itd. Tudi strokovni pogledi za preseganje razmer si niso enotni brez da bi na to mesto stopala ustrezna nadomestna raba prostora. V zadnjem obdobju so se strukturno zaostalim in ter depopulacijskim podeželskim in obmejnim območjem pridružila še območja s staro industrijsko sestavo, visoko brezposelnostjo in s pokrajinsko degradacijskimi procesi.

Gospodarski razvoj ima brez dvoma določene in pomembne vplive na rabo zemljišč v kvantitativnem, kvalitativnem in prostorskem pogledu. Pri tem moramo razlikovati dve posledični ravni: (1) učinke na rabo zemljišč v kvantitativnem, kvalitativnem in cenovnem pogledu in (2) učinke na prostorsko relevantne strukture Slovenije (predvsem na organizacijo dejavnosti v prostoru).

Glede prve ravni je pričakovati nadaljnje gospodarsko slabljenje industrije na račun višje

delovne produktivnosti v drugih – npr. služnostnih dejavnostih. To pomeni postopno zmanjševanje zemljišč (ali kvečjemu ohranjanje sedanje ravni) za industrijske dejavnosti. Verjetni razvoj seveda ne bo avtomatično enak za vse branže, ki bodo seveda nekatere zahtevale dodatne površine. Nadaljnja terciarizacija gospodarstva bo seveda pomenila premike v načinih namenske rabe površin od industrijskih nasproti služnostnim. Pričakovati je še prerazporeditve in preobrazbo rabe zemljišč znotraj samih industrijskih dejavnosti, ki bodo potekale v smeri oblikovanja tako imenovanih tehnoloških parkov. To za prostorsko planiranje pomeni večjo fleksibilnost pri njenih odločitvah in zahtevo po opuščanju pogosto dolgotrajnih birokratskih postopkov. Proizvodne površine se bodo na ta način intenzivirale in bodo ustvarjale večjo dodano vrednost na km² površine, kar bo neposredno vplivalo na ceno zemljišča. Produktijski faktorji nekega obrata bodo tako v medsebojni odvisnosti med vloženim delom, ceno kapitala in ceno zemljišča. Čim večja bo ustvarjena vrednost na eno delovno mesto, tem nižji bo relativni pomen zemljišča kot produktijskega faktorja v razmerju do cene dela. To pomeni, da bo cena za proizvodne površine v primerjavi s stroški za druge produktijske dejavnike postajala vse manj pomembna in bo izgubljala na pomenu. Še vedno pa bo odločujoča za tim. »površinsko« intenzivne in strukturno – dohodkovno slabotne branže, ki se bodo prisiljene v naslednjih letih tem tržnim zakonitostim prilagajati. Kolikor bolj bo ustvarjena vrednost naraščala v posameznih branžah, toliko bolj bo relativni pomen cene prostora (proizvodnih zemljišč) na delovno mesto nižji.

S tem, ko postajala cena zemljišč vse manj pomembna, pa pridobiva na pomenu kvaliteta zemljišča in predvsem njen položaj v splošni razvitosti okolja. Ne zahajajoč v podrobnosti pri ugotavljanju razlik med služnostnimi dejavnostmi in različnostjo prostorskih potreb proizvodnih dejavnosti, velja generalno izhodišče tudi za slovensko gospodarstvo, da je pričakovati povečano povpraševanje po dodatnih zemljiščih v prvi vrsti v »središčnih« območjih in gospodarsko razvitejših okoljih. To pa so v Sloveniji nastajajoče mestne regije in poglavitni prometno – tehnični koridorji (prometni križ), kar z drugimi besedami pomeni, da imajo mala mesta in industrijski kraji, ki leže izven prometno – tehničnih koridorjev in periferna (obmejna) območja bistveno otežene razvojne možnosti. Zato postaja vse bolj aktualno vprašanje prihodnje rabe tal v najatraktivnejši mestnih regijah in, kako gospodarski razvoj le-teh vpliva na preostale prostorske strukture Slovenije.

Implementacijo policentričnega prostorskega (regionalnega) razvoja – decentralizirana koncentracija – podpira tudi uravnotežen gospodarski razvoj. Tudi tu stopajo v ospredje naslednji strateški cilji:

- Krepitev mest;
- Razširitev, vendar omejitev urbanih aglomeracij – zgoščanje navznoter;
- krepitev podeželskih območij
- Skrbna raba naravnih virov in varstvo naravnega okolja in
- Povezovanje Slovenije z Evropo (podrobnosti gl. v Ravbar, 2000, str. 7-9)

V Sloveniji imamo štiri mestne aglomeracije z več kot 100 000 prebivalci (Ljubljanska, Mariborska, Celjska in Gorenjska). Izrazito izstopa ljubljanska s skoraj pol milijona prebivalci in več kot 200 000 delovnimi mesti zelo heterogene in nadpovprečno izobražene sestave. V teh pogledih ljubljanska mestna aglomeracija dobiva funkcije mednarodnega pomena, čigar središčni in gospodarski pomen se povečuje. Preostale tri mestne regije skupaj z obalnimi mesti, Novo Gorico, Novim mestom in Mursko Soboto predstavljajo tako imenovano omrežje mest nacionalnega pomena in hkrati ogrodje policentričnega sistema.

Njihova gospodarska moč temelji na regionalno dominantnih gospodarskih dejavnostih. Vse omenjene aglomeracije so tudi sestavni del omrežja slovenskih mest in povezane z osrednjo metropolitansko regijo (dograjeni prometni križ bo nacionalno povezanost še okrepil). Pozicija teh mest je zaradi lege ob prometnih koridorjih prav tako ugodna.

Položaj in razvoj preostalih regionalnih središč (25)¹⁴ je z gospodarskega vidika zaradi številnih razlogov vprašljiv. V mnogih ozirih so lahko le razbremenilna središča za razširitev in nove investicije. V teh okvirih imajo prednost tista regionalna središča, ki so bližje velikim aglomeracijam, če ne celo njihov sestavni del (npr. Kamnik-Domžale, Medvode, Vrhnika, Grosuplje, Škofja Loka in celo Kranj v ljubljanski metropolitanski regiji ali Ptuj v mariborski). Predvsem »bližnja« regionalna središča so običajno atraktivnejša za uveljavitev bivalne funkcije kot pa za same gospodarske investicije in nastajanje novih obratov. V sodobnosti vse bolj pridobivajo na pomenu kvalitativni lokacijski dejavniki, povezani z osrednjo lego, ter so tudi kvantitativno ugodne površine šele v drugem planu. Zato je pričakovati, da bodo regionalna središča (predvsem tista v neposredni bližini aglomeracij) prevzemala funkcijo razbremenilnih središč za mestne regije v središčnih in legah ob prometnih koridorjih.

V mestnih regijah in zgoščenih območjih prihaja istočasno do prostorske decentralizacije proizvodnih kapacitet ob istočasni prostorski centralizaciji finančnih in drugih "kontrolnih" funkcij. Aglomeracijske tendence se ne odražajo le na področju modernih tehnologij, marveč tudi na področju novih "fleksibilnih" proizvodenj. Zato se v Sloveniji kot možne strategije regionalnega razvoja tudi na področju zaposlovanja ponujajo naslednje "tipologije": (A) v starih industrijskih središčih najbrž pridejo v poštev "neo-fordistični" razvojni vzgibi, ki naj na starih "fordističnih" tradicijah iščejo nove proizvode in tehnologije. (B) za vrsto majhnih in srednje velikih središč, čigar proizvodnja še vedno temelji na industrijski produkciji, se ponuja nova paradigma "fleksibilne specializacije".

Za oblikovanje prostorske politike je na nacionalni ravni ključno vprašanje, povezano z oblikovanjem takšnega razvojnega modela, ki bo ob upoštevanju načel tržnega gospodarstva, lastninskega pluralizma ter pokrajinske raznolikosti Slovenije ter pogojev okolja omogočal učinkovito izrabo razvojnih potencialov in naravnih virov po posameznih pokrajinskih tipih. Pri oblikovanju ogrodja urbanega omrežja se običajno naslonimo na funkcijsko klasifikacijo naselij kot podlago za določanje hierarhije naselij in na ta način oblikovanje omrežij materialne in družbene infrastrukture. Empirično opredeljeni značilni pragovi obsega in kvalitete ponudbe javnega sektorja storitev nam ob upoštevanju dosedanjih razmerij in ob poznavanju podatkov o spontani gravitaciji omogočajo določitev — razmejitev posameznih hierarhičnih stopenj in njihove karakteristične opremljenosti z dejavnostmi javnega sektorja.

Urbana — posebej regionalna središča — ki ne vzpodbujajo kooperacije s svojim podeželjem (vplivnim območjem), tvegajo da izgubijo možnosti oblikovanja (mestne) regije, vključno s svojimi posebnostmi, ker s svojim omejenim (populacijskim-izobrazbenim in ekonomskim) potencialom ne morejo tekmovati z večjimi mestnimi aglomeracijami. Po drugi strani pa je potrebno da — v lastnem interesu — ustvarjajo

14 Takšna središča oz. somestja so lahko: Velenje, Žalec, Šmarje pri Jelšah, Sežana, Ilirska Bistrica, Ajdovščina, Jesenice – Radovljica – Bled, Škofja Loka, Idrija, Postojna, Domžale – Kamnik, Hrastnik – Trbovlje – Zagorje, Kočevje – Ribnica, Slovenj Gradec – Dravograd – Ravne na Koroškem, Slovenska Bistrica, Ljutomer, Ptuj, Tolmin, Metlika – Črnomelj, Brežice – Krško.

kooperativne strukture in vzpostavljajo principe regionalne odgovornosti. Razvoj slovenskih mest gre lahko v dve različni smeri:

1. Ena je **monofunkcionalna** varianta mestnega razvoja (v obliki delitve: mesto za zagotavljanje delovnih mest za lastno in okoliško prebivalstvo: npr. v industriji, služnostnih dejavnostih, ... ali kraj kot prebivališče, ki je usmerjen v izkoriščanje rekreacijskih potencialov. Monofunkcionalna specializacija vsebuje nevarnosti, ki ne pospešujejo inovacij, oziroma jih celo preprečuje. V takšnem primeru je "propad" mesta (z njegovim vplivnim območjem vred) neizogiben. Rešitev za to je nenehnem dograjevanju "mrežnih" odnosov s "sorodnimi" mesti, povezanih s svojim podeželjem, ki jo v sodobnosti podpira tudi množična dostopnost do informacij s pomočjo komunikacijskih sredstev. Ker se gradijo odnosi znotraj (urbanega) mestnega sistema na priznavanju in razširjanju inovacij, so možnosti majhnih in srednje velikih mest omejene. Zagovarjanje tega procesa je poleg tega z dvojnega vidika tvegano:

- pri strateško izbrani dejavnosti se nikoli ne ve ali bo le-ta tudi v prihodnosti uspešna,
- monostrukturno oblikovanje mestne regije je prav za majhna (in tudi za srednjevelika mesta) lahko obremenjujoče.

2. Nasprotna strategija — prevelikemu številu bolj ali manj enakovrednih mest je **specializacija** njihovih gospodarskih dejavnosti (na podlagi obstoječih prednosti ali na podlagi zunanjih impulzov). Zato je druga možnost, da se **diverzifikacija** in **mnogoličnost** mestne regije izkoristi kot prednost in **inovativni** lokacijski element — faktor in da se na novo oceni **multifunkcionalnost** usmeritve. To pomeni, model relativno avtonomnega mestnega razvoja, saj so slovenska mesta relativno oddaljena (300 do 400 km) od velikih velemestnih sistemov (Dunaj, mesta v Padski nižini, Muenchen, Zagreb(!?), ...). Takšna mesta kljub temu predstavljajo središča aktivnega in dinamičnega regionalnega/lokalnega omrežja. Model izraža specializacijo mest, ki se orientirajo na podlagi naravno-geografskih (področnih) danosti (npr. turistične atraktivnosti). Dejstvo, da se mesta povsod po svetu specializirajo, je odvisen od njihove naravne lege. Ta pa je v Sloveniji gorska, hribovita, obalna, kraška, vinorodna, ... To pogojuje, da se iščejo skupne slabosti in prednosti manjših in srednje velikih mest. Iz tega sledi, da imajo slovenska mesta poleg svojih topografskih posebnosti prav tako lastnosti "raziskovalnega" laboratorija, v katerem spoznavamo regionalno ekonomske in regionalno politične lastnosti hitreje in jasneje kot drugod.

Regionalna politika mora prav zato posebno pozornost posvečati mestom, kajti kaže, da se razvojne razlike v 90-ih letih zastrujejo in so tradicionalni mehanizmi v času kriznega gospodarskega položaja moteni in se izključujejo. Kar spet dodatno krepi dinamiko mestnega razvoja v prid osrednji ljubljanski mestni regiji na breme odročnejšim mestom — predvsem tistim, ki ne leže ob "prometnem križu". Pomen oblikovanja regionalnih "nalog" je velik in bistven. Po eni strani akceptira trend različnega razvoja, ki nastaja z naraščajočo konkurenco gospodarskih lokacij. To je trend, ki zavrača postulat absolutno istega razvoja, kakršen je bil v preteklosti podan s konceptom centralnih krajev (policentričnega razvoja) v regionalnem razvoju. Odkar se je dostopnost izboljšala in so informacije postale hitreje in bolj dostopne, so se bistvene možnosti razlikovanja med mesti in podeželjem razblinile. Delitev na gospodarska "žarišča" (industrija, storitve ...) je postala manj pomembna zaradi "razširitve" naseljevanja v pogojih suburbanizacije in periurbanizacije. Razlike pa nastajajo zaradi

ustvarjanja profitov in to je razvidno iz razseljevanja ljudi in iz strukturnih sprememb pri razvoju delovnih mest. Inovacijska dinamika še vedno izhaja iz mest. Zato je za oceno regionalnega razvoja potrebno opraviti tipizacijo slovenskih mest. Ocena mora vsebovati celotna aglomeracijska območja (vključno z novonastalimi /deli/ občin(ami) v urbanem zaledju), ker je tudi v Sloveniji suburbanizacija pomemben proces naselitvenega in gospodarskega razvoja. Gostota gradenj pri tem ni indikator.

(Nehote) tudi vedno bolj tekmujejo med seboj in za veliko število mest pomeni, da izgubljajo svojo nekdanjo pomembnost. Nerealno je pričakovati, da se bodo težnje spremenile. Zato bi bilo popolno ohranjanje obstoječega mestnega sistema po današnjih družbenih potrebah predrago. Z naraščanjem (razvojem) transporta (prometnih tokov) pada funkcionalno potrebno število mest. To se kompenzira le deloma na podlagi večjega družbenega bogastva, ki stopnjuje povpraševanje po novih potrošnih dobrinah in storitvah. Le delno kompenzacijo nudi tudi večja družbena razvejanost, ki zahteva nove dejavnosti, npr. na področju znanosti in razvoja.

POTENCIALI IN RAZVOJNE POTREBE SLOVENSKEGA GOSPODARSTVA

Edina doslej opravljena empirična raziskava o prostorskih potencialih slovenskih mest (Pogačnik, 1996) je pokazala, da je v slovenskih mestih dovolj prostih lokacij za bodoči urbani razvoj. Pogačnik še trdi, da so proste površine za industrijo in prometne terminale predimenzionirane (1680 ha) ter da primanjkuje le površin za mestoslužne dejavnosti kot so šolstvo, zdravstvo, šport in rekreacija (skupaj 754 ha). Povsem na mestu je tudi njegovo priporočilo, da se mesta ne bi smela več teritorialno širiti, pač pa je potrebno težiti k prenovi, zgostitvam, zarobitvam in vsesplošni reurbanizaciji, skratka prenovi degradiranih urbanih površin.

V mestih in njihovi neposredni okolici opazamo velikansko porabo zemljišč. Nekatere sporadične meritve teritorialnega razrasta nekaterih mest (ugotovljene s pomočjo fotointerpretacije) potrjujejo gornjo trditev. Tako je npr. v Novem mestu leta 1961 na 319 ha prebivalo dobrih 10.000 prebivalcev. Tu je bilo istočasno tudi manj kot 10.000 delovnih mest. Leta 1975 je na 575 ha bilo že skoraj 17.000 delovnih mest ter okoli 15.000 prebivalcev in leta 1991 na 890 ha okoli 22.500 prebivalcev in okoli 19.000 delovnih mest. V poltretjem desetletju so se bruto zazidane površine mesta potrojile, število prebivalstva in novih delovnih mest pa le podvojilo. Podatki zgovorno pričajo, da se je Novo mesto - z vso bližnjo okolico - v zadnjih dvajsetih letih razvijalo anarhično. Podobne težnje opazamo v večini slovenskih mestih z neposrednimi zaledji vred. Največji delež naselbinskih površin sicer zavzemajo stanovanjske površine. V mestih odpade okoli 2/3 pozidanih površin na stanovanjsko gradnjo (z izjemo Novega mesta in Murske Sobote, kjer je teh površin le 1/2). Ta primer nazorno priča, da se v politiki urejanja prostora se v zadnjih letih zanemarja razvojna politika na račun politike urejanja. V strokovno-planerski praksi še ugotavljamo, da niti zakonodajna, niti prostorsko-planerska plat ne sledita družbenim in političnim spremembam. Država nima prostorske politike niti izvedbene strategije. Tako se državni "prostorski" plan dopolnjuje le na sektorskih področjih (npr. infrastruktura), občinski plani pa se niti dopolnjujejo, niti spoštujejo. (Srednjeročni) plani namenske rabe izkazujejo zazidljiva - stavbna zemljišča v obsegu, ki močno presegajo srednjeročne potrebe in s tem legalno dopuščajo razpršeno gradnjo tudi proizvodnih obratov. Struktura in razvoj naselij sta torej zrcalo v družbi

prevladujočega mnenja o individualni rabi prostora. Širitev naselij vodi vedno bolj k ustvarjanju konfliktov z drugimi zahtevami po prostoru. V okolici mest pomeni tudi izgubo kakovosti življenja. Podcenjuje se problematika porabe omejenih resursov (npr. zemlja) in negospodarnega razvoja naselij, itd....

Po Pogačnikovi študiji je na razpolago 1680 ha novih ali šestina doslej zazidanih površin za proizvodne – industrijske, obrtne, servisne in prometne površine. Med mesti s »ponudbo« prostih površin prednjačijo Ljubljana, Sežana, Maribor, Trbovlje, Domžale, Kranj, Celje, Krško, Murska Sobota, Postojna, Ptuj, Velenje, Novo mesto, Kozina/Hrpelje, Ljutomer, Koper, Škofja Loka, Ribnica, Šempeter/N. Gorici, Brežice, Nova Gorica, Črnomelj, Ajdovščina, Slovenj Gradec, Radovljica/Lesce, Laško, Izola, Zagorje/Savi. Vrstni red lokacijskih potencialov ni v sozvočju s stopnjo pomembnosti v omrežju naselij niti z gravitacijsko pomembnostjo vplivnih območij slovenskih mest. Pogačnik še ugotavlja, da imajo Sežana, Domžale, Trbovlje, Kozina, Ljutomer bistveno prevelike površine glede na svojo velikost in funkcijo v urbanem sistemu. Koper, Nova Gorica in Slovenj Gradec pa bistveno premajhne razpoložljive površine glede na svojo velikost in vlogo v slovenskem prostoru. Sicer pa ugotavljanje razlik med posameznimi mesti ni smiselno, saj so razlike med posameznimi mesti velike in po Pogačnikovem mnenju bolj odraz različnega stanja prostorske dokumentacije kot pa dejanskih razvojnih potreb in stanja okolja.

Pogačnik v zaključku raziskave ugotavlja, da je v Sloveniji dovolj prostih zazidljivih površin in da med nestanovanjskimi površinami prevladujejo industrijske površine, ki naj se jih v bodoče razparcelira za prestrukturiranje: proizvodno obrt, servise komunalne dejavnosti. Nekatero površino – ali vsaj dele teh con – pa se lahko nameni tudi za povsem drugačne dejavnosti npr. za znanstveno tehnološke parke, inštitute, nakupovalne centre in celo za bivanje. Poglavitni problemi pa so (in še bodo) razdrobljenost posesti in nerešena lastniška razmerja, skratka nedodelana zemljiška politika.

Približno istočasno je tudi po naročilu MOP-UPP nastajala študija o degradiranih urbanih površinah (DUO). Koželj (1998), ki je degradirane površine razvrstil med: industrijska, rudarska, vojaška in stanovanjska območja ter tim. sive cone in predmestja, je podrobno analiziral 33 slovenskih mest in industrijskih krajev. Analiza je pokazala, da je kar v devetih mestih več kot petina degradiranih urbanih površin, v polovici pa več kot deset procentov in le Ptuj, Sežana, Ajdovščina, Kočevje, Kranj, Murska Sobota, Tržič, Novo mesto, Koper ter Domžale imajo po Koželju le nekaj procentni delež DUO. Med temi degradiranimi površinami pri večini primerov prevladujejo industrijske površine, z izjemo Ribnice, Ilirske Bistrice, Ajdovščine in Pivke, kjer gre za vojaška območja. Podrobnosti pa so naslednje:

Ime kraja	skupna površina naselja v ha	delež DUO	strukturna razmerja med DUO v %		
			industrijske površine	rudarska območja	vojaška območja
Ljubljana	4863,54	10,6	32,5	5,2	5
Maribor	2410,27	14,2	6	12,6	0
Velenje	1566,29	23,9	7,4	70	0
Celje	1134,89	18,9	59,6	4,8	1,4
Kranj	900,56	6,4	39,9	25,8	4,6
Koper	875,78	2,2	70,8	0	0
Novo mesto	826,94	2,5	55,2	0	0
Ptuj	757,08	9,6	10,8	0	0

Nova Gorica	722,94	11	62,4	11,1	0
Trbovlje-Hrastnik	682,8	30,8	20,8	38,9	0
Domžale	639,81	1,4	45,6	0	0
Jesenice	624,61	12,7	61	17,7	0
Murska Sobota	482,43	4	85,3	0	0
Kočevje	369,66	7,1	35,7	0	0
Ravne	365,56	23,4	76,6	0	0
Krško	340,7	20,5	71,2	0	0
Postojna	324,81	24,4	6,9	0	57
Izola	318,16	24,8	70,1	29,9	0
Vrhnika	314,76	10,1	70,7	0	29,3
Ribnica	294,56	19,2	0	0	81,6
Zagorje	293,81	37	17,4	53,1	0
Kidričevo	283,84	48,6	77,2	0	1,4
Kamnik	283,75	18,8	79,9	0	0
Ruše	247,44	14,1	86,4	0	0
Črnomelj	243,85	21,6	42,7	38,1	19,2
Sežana	235,57	9,5	70,5	19,9	0
Gornja Radgona	232,74	17,2	84	11	1,4
Idrija	230,76	13	27,8	43,8	0
Ilirska Bistrica	228,9	16,2	25,1	12,2	40
Črna	208,64	11,2	53,1	0	0
Slovenske Konjice	173,58	15,5	69,3	5,8	0
Tržič	157,12	2,9	58,1	35,7	0
Pivka	129,17	12,3	7,4	0	20,4
Mežica	102,42	14,7	33,6	0	0
Ajdovščina	32,27	9,5	39,5	0	36,1

Vir podatkov: Koželj, 1998

Splošno sporočilo obeh citiranih raziskav je, da je v proučevanih urbanih območjih še dovolj prostih površin ob relativno velikem deležu degradiranih površin, ki so potrebne prenove na kar opozarjata oba avtorja.

Leta 1998 je Urad za gospodarsko promocijo in tuje investicije pri MEOR-ju izvedel med nekaterimi slovenskimi občinami anketo, čigar namen je bil, da ob pomoči lokalnih skupnosti vlada pripravi spekter ukrepov za ofenzivnejše vključevanje tujih investitorjev v slovensko gospodarstvo. Povzetek ugotovitev iz anket in razgovorov s predstavniki anketiranih con - poslovnih lokacij kaže, da lokalna okolja pričakujejo od države:

1. Pomoč pri določanju ciljne skupine vlagateljev
2. Tehnično pomoč in sofinanciranje priprave promocijskega materiala
3. Izvajanje promocijskih in prodajnih aktivnosti v tujini
4. Informacije o potrebah potencialnih vlagateljev (povratne informacije)
5. Informacije o sprejemljivih višinah cen
6. Sodelovanje pri zniževanju cen (sofinanciranje)
7. Pripravo ugodnih finančnih konstrukcij in kreditnih linij za investitorje
8. Sofinanciranje pri urejanju infrastrukture
9. Stimulacije pri odpiranju delovnih mest
10. Sofinanciranje razvoja in raziskav
11. Davčne olajšave pri investiranju in poslovanju

12. Carinske olajšave
13. Omogočanje lastnih virov, da lokalne skupnosti same vlagajo v proizvodne cone
14. Uskladitev ponudb državnih skladov in usmerjanje v potrebe poslovnih con
15. Pripravo predlogov strateških podjetij, ki bi vlagala na določena območja
16. Omogočiti sofinanciranje vlaganj - investicij
17. Dovoliti pospešeno amortizacijo za vlagatelje v cone
18. Pomoč pri organizaciji hitrega carinjenja
19. Pomoč pri izgradnji logistike za hiter pretok blaga
20. Sodelovati pri oblikovanju ponudbe delovne sile na tem območju
21. Usposabljanje kadrov za vodenje, organiziranje in trženje con
22. Vzpodbujati, sofinancirati in koordinirati trženjske aktivnosti
23. Vzpodbujanje in sofinanciranje razvoja poslovnih storitev na območju con
24. Finančno vzpodbujanje prenosa znanj in tehnologij iz tujine
25. Skrajšati vse administrativne postopke na območju con
26. Informacijsko in organizacijsko povezati cone v Sloveniji
27. Prenos dobrih praks in izkušenj iz tujine
28. Poenostavitev in pospešitev postopkov v fazi prostorskega načrtovanja
29. Poenostavitev in pospešitev pridobivanja gradbenih dovoljenj
30. Pospešitev izdajanja dovoljenj za obratovanje

Med vsemi tridesetimi pomanjkljivostmi so le trije pogoji direktno v domeni prostorskega planiranja in vsi so povezani z hitrejšim razreševanjem prostorske dokumentacije, povezane z ažurnejšim izdajanjem ustreznih dovoljenj. Sicer pa iz omenjene ekspertize povzemamo še nekaj poučnih odgovorov:

1. BREŽICE

- pomoč države pri finančnih vzpodbudah, v perspektivi organiziranje ekonomske cone
- pomoč lokalne skupnosti pri izgradnji infrastrukture
- občinska proračunska sredstva za pospešitev razvoja trgovsko poslovnega centra
- odobritev ugodnih kreditov iz Sklada RS za razvoj malega gospodarstva in Sklada za pospeševanje razvoja obmejnih in demografsko ogroženih področij in Phare programov
- poenostavitev postopkov za pridobivanje dovoljenj
- hitrejši administrativni postopki
- sodelovanje občine pri pridobivanju novih zemljišč in sofinanciranje cene
- pomoč pri promocijskih aktivnostih
- pomoč pri oblikovanju ciljne skupine in podatkovne baze o potrebah okolja
- trženje cone
- organiziranje bančnih storitev in zavarovalniških storitev
- direktna povezava gospodarske cone z bodočo avtocesto
- izgradnja čistilne naprave
- urbanizacija širšega območja cone
- pritegniti 2-3 večje firme (domače ali tuje)
- stabilnejša meddržavna politika (Hrvaška)
- organiziranje brezcarinske cone - ekonomske cone
- več aktivnosti s strani občine in države

2. JESENICE

- pomoč države pri ustanavljanju ekonomske cone
- pomoč pri promociji in marketingu cone
- vlaganje lokalne skupnosti v odkupe zemljišč in komunalno infrastrukturo
- poenostavitev postopkov
- hitrejša administrativno reševanje dovoljenj
- možnost pridobivanja opuščanih zemljišč ŽJ po primerni ceni
- sodelovanje s SŽ za ustanovitev novih obrtnih con (opuščena zemljišča ŽJ)
- stimulacija države pri povečanju obsega primerne porabe
- možnost prodaje zemljišča z istočasno pridobitvijo lokacijskega dovoljenja

- izboljšanje povezav in medsebojna koordinacija vseh aktivnosti na nivoju lokalne skupnosti regije oz. države
- organiziranje vodenja cone npr.: pri razvojni agenciji Jesenice
- izgradnja inkubatorja z vsemi potrebnimi poslovnimi storitvami za podjetnike
- usmerjena proizvodnja v coni, ki ne onesnažuje okolja
- v cono vpeljevati dejavnosti, ki so povezane s turističnim razvojem občine in Zg.savske doline
- sodelovanje občine v turistične razvojne perspektive

3. KOPER

- prožnejša politika države pri obravnavanju vlog za uporabnike ekonomskih con
- skrajšanje administrativnih postopkov pri poslovanju podjetij in obravnavanju prošenj za uveljavitev olajšav
- ugodnejši pogoji kreditiranja za uporabnike ekonomske cone
- poenostavitev postopkov in hitreje administriranje (eno gradbeno dovoljenje)
- sodelovanje občine pri pridobivanju novih zemljišč
- sofinanciranje promocije
- sodelovanje pri obiskih delegacij
- sodelovanje pri integraciji ekonomske cone in okolja
- vključevanje okolja v nudenje storitev uporabnikom cone (pravna podpora, podpora pri zaposlovanju, nudenje stanovanjskih objektov, prenočišč, itd)
- boljše transportne povezave s tujimi trgi, organizacija storitev, ki jih podjetja uporabljajo izven ekonomske cone (Zavod za zaposlovanje, notarske pisarne, najem stanovanj, najem prevoznih sredstev...)

4. LENDA VA

- sofinanciranje skupne infrastrukture
- pomoč države pri iskanju vlagateljev
- pomoč države pri organiziranju cone in podpornih aktivnosti
- pomoč pri promociji
- vlaganje lokalne skupnosti v infrastrukturo
- dvig privlačnosti cone z načrtno gradnjo avtocest
- sodelovanje države (Sklad kmetijskih zemljišč) kot partnerja pri pridobivanju novih zemljišč
- sofinanciranje države in občine pri čistilni napravi in prometnicah in znižanju cen zemljišča
- možnost skupnega koriščenja obstoječe komunalne opreme (parovod, plinovod, sežigalnica)
- pri ponudbi novih lokacij določiti namen (dejavnost) uporabe
- sodelovanje med conami doma in v tujini
- vključitev razvojnih programov okolja, regije in prekomejnega sodelovanja
- oblikovanje skupne ponudbe lokacije
- organiziranje ene kontaktne točke
- sodelovanje s finančnimi institucijami, ki bi vzpodbudile vlaganja in omogočile lažjo dostopnost vlagateljem
- ponudba kvalificirane delovne sile

5. SEŽANA

- pomoč države pri prijavih na mednarodne razpise
- ugodna dolgoročna posojila za vlaganje v infrastrukturo
- zagotovitev občinskih proračunskih sredstev
- pridobitev tujih virov
- poenostavitev postopkov pridobitve dovoljenj in skrajšanje časa
- pridobivaje le-teh
- organiziranje usposobljene občinske službe, ki bi izvajala vse potrebne aktivnosti pri pridobivanju novih zemljišč
- zagotoviti večje sodelovanje komunalnih služb
- cene zemljišča se naj določijo z občinskim predpisom
- organizacija trženjskim aktivnostim in promocije
- organiziranje ustrezno vodenje cone
- povezovanje s tujimi partnerji
- proizvodnja ekološko usmerjena, ne preveč delovno intenzivnih dejavnosti
- ureditev zemljišč
- vzpostavitev povezave z italijanskimi partnerji

6. ZAGORJE OB SAVI

- subvencije pri prezaposlovanju
- odpis terjatev iz naslova plačila stavbnih zemljišč v času investicij podjetnikov v conah
- olajšave pri plačevanju sorazmernega deleža stroškov v minulih komunalnih vlaganjih
- poenostavitev pridobitve soglasij izvajalcev za gradbeno dokumentacijo
- problematika denacionalizacije in dolgotrajnost postopkov
- povezava con z avtocestami

7. ŽALEC

- sodelovanje države pri promociji cone
- sovlaganje države pri izgradnji infrastrukture
- aktivna vloga lokalne skupnosti pri realizaciji cone do faze odprodaje komunalno urejenih zemljišč končnim uporabnikom- podjetnikom
- ugodno kreditiranje - predvsem dobra finančna podpora končnim investitorjem (podjetnikom)
- koordinirano delo upravnih služb države pri prostorskem planiranju in pridobivanju dovoljenj
- problem počasnih postopkov denacionalizacije
- sovlaganje države v komunalno opremljanje zemljišč v primeru, ko je cona širšega pomena, in na ta način zagotoviti nižjo ceno zemljišča za investitorja
- odkup zemljišča s strani občine "v paketu" - vsa zemljišča naenkrat
- poenostavitev zakonskih postopkov, ki slovenske lokacije dražijo v primerjavi z evropskimi in jih zaradi faktorja časa kot pogosto ključnega faktorja pri sprejemanju investicijskih odločitev pogosto naredijo nezanimive!

Urad za promocijo je pripravil še primerljivost planerskih in projektnih pristopov med Slovenijo in soseščino v EU. Ta je po njihovem mnenju pokazala naslednje razlike:

TUJINA	SLOVENIJA
Strateško planiranje	Bistveno slabše
Razpoložljiv prostor za cone	Podobne omejitve
Cena zemljišč	višja
Regionalno planiranje	Ne obstaja
Odnos države do con	Ni definiran
Funkcija v podpornem okolju	Velike rezerve
Organiziranost con	Premalo učinkovito
Vodenje poslovnih con	Premalo učinkovito
Trženje con in skupen nastop	Ni organiziran
Tuji investitorji	Majhen interes
Splošno stanje	Velike rezerve

STANJE IN PROSTORSKE POTREBE SLOVENSKEGA GOSPODARSTVA s pomočjo anketiranja občin o obstoječih in predvidenih gospodarskih, komunalnih in infrastrukturnih površinah

V okviru raziskave je bilo izpeljano obsežno anketiranje slovenskih občin s pomočjo katerih smo želeli pridobiti aktualne prostorske potrebe slovenskega gospodarstva. V anketni vprašalnik so bila vključena tudi vprašanja o obstoječih in načrtovanih gospodarskih, komunalnih in infrastrukturnih površinah v vseh občinah, o lastništvu teh zemljišč, o prostih površinah in tistih, ki so že rezervirane za določenega investitorja, o evidentiranih pobudah investitorjev ter o ustreznosti infrastrukturne in komunalne opremljenosti obravnavanih zemljišč. Anketiranci so bili v dveh vprašanjih zaproseni tudi za kratek komentar o načrtovanih posegih.

Ankete so bile poslana na vse slovenske občine, vrnjene pa smo dobili 103 izpolnjene anketne vprašalnike ali le dobro polovico (gl. priloženo karto). Omenjena vprašanja so predstavljala le manjši del zelo obsežnega vprašalnika, za katerega izpolnitev je anketiranec potreboval precej časa. To je zagotovo negativno vplivalo na pripravljenost anketirancev za sodelovanje

oziroma na natančnost njihovih odgovorov. Ob upoštevanju obsega vprašalnika je bil delež vrnjenih vprašalnikov razmeroma zelo visok (53 %), žal pa je iz omenjenih razlogov zanesljivost ali uporabnost odgovorov manjša. Tudi v vrnjenih anketnih vprašalnikih so številna vprašanja ostala brez odgovora. V nekaterih primerih je šlo za to, da pojava, na katerega se je nanašalo vprašanje (npr. evidentiranih pobud investitorjev za različne gospodarske dejavnosti), sploh ni bilo, žal pa so anketiranci to izrecno navedli le v nekaj primerih, drugod pa je o tem mogoče le sklepati. Pogosti so tudi pomanjkljivi ali nejasni odgovori, ki jih zaradi tega ni bilo mogoče vključiti v obdelavo. Na rezultate ankete je v precejšnji meri vplivalo tudi stanje prostorske dokumentacije v določeni občini, kar je treba upoštevati pri analiziranju njenih ugotovitev. To še posebej velja za novo nastale lokalne skupnosti.

Poleg že omenjenih dejavnikov je na uporabnost rezultatov negativno vplivalo tudi to, da nismo dobili izpolnjenih anketnih vprašalnikov iz nekaterih z gospodarskega vidika ključnih občin (npr. Ljubljana, Kranj, Novo mesto itd.). Če seznam občin, ki so izpolnile ankete, primerjamo s seznamom mest, za katera je Pogačnik (1996) ugotovil največ novih površin za urbani razvoj, vidimo, da številna po tem kriteriju najvišje uvrščena mesta z našo anketo niso zajeta (Ljubljana, Sežana, Kranj, Krško, Velenje, Novo mesto...) ali pa zaradi različnih razlogov (npr. želje po spoštovanju interesov potencialnih investitorjev) anketiranci niso navedli vseh zelenih informacij o njih (npr. Domžale).

V anketni vprašalnik so bila vključena naslednja vprašanja:

52. Obstoječe, že zazidane gospodarske, komunalne, infrastrukturne (nestanovanjske) površine. *[Anketiranci so v tabelo vnašali naslednje podatke o ustreznih površinah: naselje, soseska, opis dejavnosti in površina v ha; površine naj bi tudi označili na priloženi karti. Enako velja tudi za vprašanja 53, 57 in 58.]*
53. Načrtovane gospodarske, komunalne, infrastrukturne (nestanovanjske) površine - že sprejete s planskimi in/ali izvedbenimi dokumenti določene.
54. Ustreznost infrastrukturne in komunalne opremljenosti zemljišč za zgoraj naštetе gospodarske dejavnosti. *[Anketiranci so obkrožali ustrezne vrednosti v priloženi tabeli za različne vrste infrastrukturne oziroma komunalne opremljenosti.]*
55. Prosimo, da podate kratek komentar o načrtovanih posegih.
56. Lastništvo zemljišč? Prosimo, da podate kratek komentar glede možnosti pridobivanja stavbnega zemljišča.
57. Proste površine, ki so v občinskih planskih in/ali izvedbenih dokumentih že rezervirane za zaenkrat še neznanega investitorja.
58. Zaznane (evidentirane) pobude investitorjev za različne gospodarske dejavnosti. Kateri večji - pomembnejši investitorji se zanimajo za pridobitev ustreznih površin in kje.
59. Ustreznost infrastrukturne in komunalne opremljenosti zemljišč za zgoraj naštetе gospodarske dejavnosti.
60. Prosimo, da podate kratek komentar načrtovanega posega.

Pri površinah iz vprašanj 52, 53, 57 in 58 naj bi anketiranci navajali le tiste, ki so bile večje od enega hektara. Manj obsežne površine torej v odgovorih niso zajete. Navedbe o izključno stanovanjskih površinah, ki jih je bilo sicer le manjše število (zlasti pri vprašanjih 57 in 58), smo v skladu s cilji naloge izločili.

Dobljene odgovore smo zaradi možnosti nadaljnje obdelave razvrstili v več skupin. Pri oblikovanju ustreznih skupin dejavnosti oziroma kategorij se je pojavil problem, ki je izviral iz dejstva, da je šlo za odprti tip vprašanj. Prednost tovrstnih vprašanj je bila, da anketiranci pri odgovorih niso bili omejeni z manjšim številom že vnaprej pripravljenih odgovorov, ki v posameznih primerih ne bi bili najbolj ustrezni, slabost pa ta, da so anketiranci marsikdaj dajali zelo ohlapne odgovore, ki so se lahko nanašali na zelo raznolike dejavnosti (npr. "obrt", ki je lahko proizvodna ali pa gre za razne osebne storitve...) ali pa so navedli le ime določene lokacije ali pa konkretnega podjetja, za katero se v številnih primerih ni dalo ugotoviti, s katero dejavnostjo se ukvarja. Marsikdaj pa zaradi premalo natančne opredelitve namembnosti določene površine ni bila mogoča uvrstitev v nobeno kategorijo.

Pri obdelavi odgovorov smo si prizadevali, da število kategorij ne bi bilo preveliko, da bi s tem ohranili zadostno preglednost rezultatov. Pri razvrščanju dejavnosti v posamezne skupine oziroma oblikovanju kategorij smo morali poleg vsebinskega vidika oziroma najbolj smiselne klasifikacije upoštevati tudi naravo odgovorov na anketna vprašanja oziroma se prilagajati navedbam iz odgovorov, ki so bile marsikdaj dvoumne ali pa so združevale precej različne dejavnosti. Zaradi tega kategorije, ki smo jih oblikovali, z vsebinskega vidika niso zmeraj idealne, kljub temu pa omogočajo dovolj dober vpogled v strukturo obravnavanih površin v slovenskih občinah. Dobljene odgovore smo tako razvrstili v naslednje kategorije:

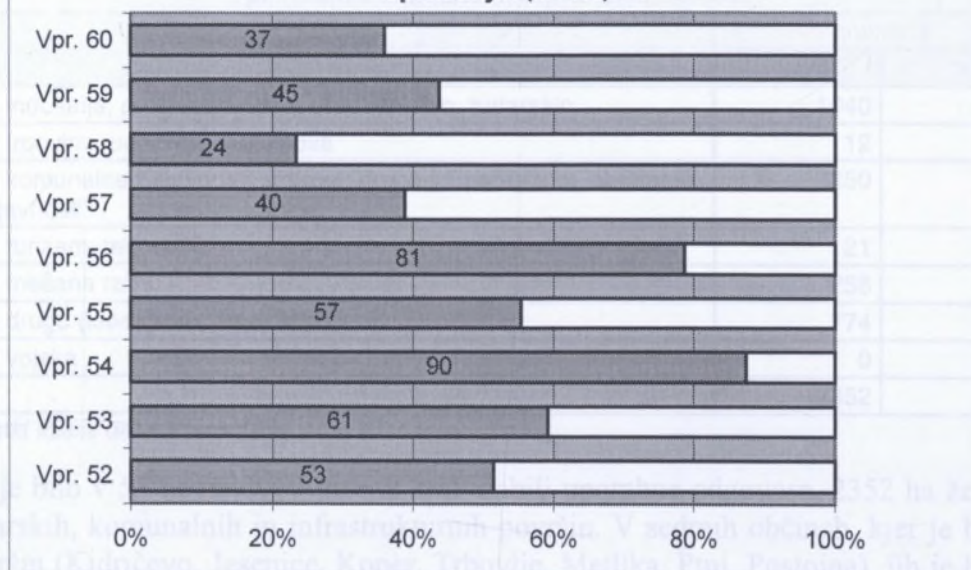
- 1 - industrija, proizvodna obrt, gradbeništvo, rudarstvo, kamnolomi;
- 2 - trgovina, poslovne dejavnosti;
- 3 - komunalne dejavnosti, promet, druga infrastruktura, centralne dejavnosti
- 4 - turizem, rekreacija;
- 5 - mešana raba;
- 6 - drugo (kmetijstvo, neuvrščeno...);
- 7 – vojaške površine.

Posebej bi opozorili na kategorijo mešane rabe, saj so na številnih območjih prisotne kombinacije zelo raznovrstnih gospodarskih in negospodarskih dejavnosti (npr. obrt in stanovanjska raba ali pa industrija, obrt in trgovina ipd.). V kategorijo »drugo« smo uvrstili tako nekatere dejavnosti, ki vsebinsko ne sodijo v druge kategorije, kot tudi tiste, ki jih zaradi nejasnega odgovora ni bilo mogoče uvrstiti drugam. Med tovrstnimi navedbami lahko omenimo tako splošne oznake (npr. »obrt«), kot preveč konkretne navedbe (le ime podjetja, za katerega ni bilo mogoče ugotoviti njegove dejavnosti). V posebno kategorijo smo uvrstili površine, ki jih uporablja vojska oziroma so v njeni lasti. Razlog za to ni le svojevrstnost tovrstne rabe zemljišča, temveč tudi dejstvo, da so v bližnji preteklosti tovrstne opuščene površine v številnih slovenskih mestih služile kot vir zemljišč za različne vrste gospodarske rabe, podobno rezervo pa v nekaterih primerih predstavljajo še danes. Res pa so bile te površine po rezultatih ankete razmeroma zelo malo obsežne.

Zaradi značaja odgovorov je verjetno v posameznih primerih prišlo tudi do ne najbolj posrečenega uvrščanja posameznih površin v določeno kategorijo, v splošnem pa so dobljeni rezultati vendarle dovolj zanesljivi in ilustrativni, kljub temu, da se nanašajo le na del občin.

V nadaljevanju na kratko predstavljamo ugotovitve ankete, predstavljeni podatki pa se praviloma nanašajo le na del izmed 103 prejetih anket. Pri analizi odgovorov na vsako izmed vprašanj so namreč zajeti le veljavni oziroma popolni odgovori, tiste, pri katerih se pojavljajo določene nejasnosti, pa smo bili prisiljeni izločiti. Za lažje vrednotenje dobljenih rezultatov navajamo podatke o številu uporabnih odgovorov po posameznih vprašanjih (gl. grafikon).

Število in delež uporabnih odgovorov po posameznih vprašanjih (n = 103)

Zaradi vsega navedenega je treba dobljene rezultate razumeti le kot približen odraz trenutnega stanja na obravnavanem področju. Domnevati je sicer mogoče, da je situacija v Sloveniji na splošno dokaj skladna s podobo, kakršno je dala anketa, zanesljivo pa prihaja tudi do določenih odstopanj, katerih velikosti pa na osnovi razpoložljivih podatkov ni mogoče oceniti. Navedbe za večino posameznih občin so razmeroma natančne in verodostojne, zaradi omenjenih problemov (nepopolnost, nenatančnost ali dvoumnost odgovorov, problemi pri uvrščanju odgovorov v ustrezne kategorije) pa jih kljub temu na nivoju posameznih občin ni mogoče uporabljati z absolutno zanesljivostjo, zato v nadaljevanju navajamo le posamezne tovrstne primere. Na nivoju Slovenije so rezultati uporabni predvsem za orientacijo in vpogled v temeljne značilnosti stanja na tem področju.

Obstoječe, že zazidane gospodarske, komunalne, infrastrukturne (nestanovanjske) površine: S prvim iz sklopa vprašanj, ki so se nanašala na obravnavano tematiko, smo želeli izvedeti, kakšen je obseg obstoječih, že zazidanih gospodarskih, komunalnih, infrastrukturnih (nestanovanjskih) površin ter kakšnim dejavnostim so namenjene. Upoštevati je bilo mogoče le 53 anketnih vprašalnikov, saj izpolnjeni vprašalniki ostalih 50 občin niso vsebovali odgovora na to vprašanje ali pa so bili odgovori nepopolni, zato jih ni bilo mogoče vključiti v obdelavo. Deloma je neodgovorom botrovalo dejstvo, da v številnih občinah ni bilo pomembnejših ustreznih površin, deloma je šlo za manjšo pripravljenost anketirancev za

odgovarjanje na razmeroma zahtevno vprašanje, v katero bi bilo treba vložiti precej truda in časa, v nekaterih primerih pa so bili odgovori sicer navedeni, vendar jih zaradi njihove pomanjkljivosti ali dvoumnosti nismo mogli uporabiti. V slednjem primeru je šlo npr. za to, da so anketiranci navedli lokacijo in dejavnost, ne pa tudi njene površine, zato nismo mogli priti do ustreznih števil o velikosti površin, ali pa je bila dejavnost zelo nejasno opredeljena.

Obstoječe, že zazidane gospodarske, komunalne in infrastrukturne (nestanovanjske) površine v anketiranih slovenskih občinah.		
	površina	
	ha	%
1 - industrija, proizvodna obrt, gradbeništvo, rudarstvo...	1040	44
2 - trgovina, poslovne dejavnosti	12	1
3 - komunalne dejavnosti, promet, druga infrastruktura, centralne dejavnosti	250	11
4 - turizem, rekreacija	21	1
5 - mešana raba	255	11
6 - drugo (kmetijstvo, neuvrščeno...)	774	33
7 - vojska	0	0
Σ	2352	100

Vir: podatki lastne ankete (n = 103).

Skupaj je bilo v 53 občinah, iz katerih smo dobili uporabne odgovore, 2352 ha že zazidanih gospodarskih, komunalnih in infrastrukturnih površin. V sedmih občinah, kjer je bilo največ teh površin (Kidričevo, Jesenice, Koper, Trbovlje, Metlika, Ptuj, Postojna), jih je bilo skupaj kar 1371 ha (58 %). V dvajset občinah z manj kot 10 ha tovrstnih površin pa je njihova skupna površina le 87 ha. Praviloma imajo seveda večje občine bolj obsežne površine. Če bi rezultate, do katerih smo prišli s pomočjo odgovorov iz dobljenih anket, posplošili, bi lahko zaključili, da je največji del nestanovanjskih oziroma gospodarskih površin namenjenih dejavnostim, združenim v 1. kategoriji (industriji, proizvodni obrti, gradbeništvo...). Omeniti pa je treba, da je takšen rezultat v veliki meri posledica obstoja izrazito nadpovprečno obsežnih površin, ki jih najdemo le v manjšem številu občin. V petih občinah, kjer je tovrstni rabi namenjenih več kot 50 ha, je namreč skupaj kar 605 ha teh površin. Žal na osnovi dobljenih podatkov ni mogoče ocenjevati stanja za celotno Slovenijo, že obstoječi podatki pa opozarjajo na velike razlike po posameznih območjih.

Načrtovane gospodarske, komunalne, infrastrukturne (nestanovanjske) površine (določene s planskimi in/ali izvedbenimi dokumenti): Veljavnih odgovorov na vprašanje o načrtovanih gospodarskih, komunalnih in infrastrukturnih površinah je bilo 61. Omeniti je treba, da je precejšen del anket ostal neizpolnjen zaradi tega, ker ustrezna prostorska dokumentacija še ni pripravljena. Izmed 61 občin, ki smo jih lahko upoštevali, je bilo več kot 50 ha teh površin v osmih občinah (Koper, Ljubno ob Savinji, Dravograd, Ljutomer, Metlika, Postojna, Lukovica, Odranci), njihova skupna površina pa je 787 ha, kar znaša več kot polovico vseh upoštevanih površin (1546 ha). Vendar se je velik del omenjenih občin znašel v tej skupini zaradi obsežnih površin, namenjenih turizmu ali kmetijstvu. Najmočnejša kategorija je "drugo", to pa predvsem zaradi množice odgovorov, ki jih zaradi njihove premajhne jasnosti ni bilo mogoče uvrstiti drugam, kot druga najmočnejša pa sledi kategorija 1 (industrija, proizvodna obrt...). V 10 občinah (Ljutomer, Ptuj, Šentjur pri Celju, Postojna, Slovenske Konjice, Trebnje, Beltinci, Mirna Peč, Trzin, Nazarje) je tovrstni rabi namenjenih

več kot 10 ha. Pri tem gre zlasti za površine, namenjene industriji, ki se ji pogosto pridruži (proizvodna) obrt. Pomembna so tudi območja, kjer je načrtovana raznovrstna mešana raba.

Načrtovane gospodarske, komunalne, infrastrukturne (nestanovanjske) površine (določene s planskimi in/ali izvedbenimi dokumenti) v anketiranih slovenskih občinah.		
	površina	
	ha	%
1 - industrija, proizvodna obrt, gradbeništvo, rudarstvo...	320	21
2 - trgovina, poslovne dejavnosti	88	6
3 - komunalne dejavnosti, promet, druga infrastruktura, centralne dejavnosti	181	12
4 - turizem, rekreacija	153	10
5 - mešana raba	300	19
6 - drugo (kmetijstvo, neuvrščeno...)	491	32
7 - vojska	13	1
Σ	1546	100

Vir: podatki lastne ankete (n = 103).

Ugotovitve se v nekaterih pogledih dokaj dobro ujemajo z raziskavo o prostorskih potencialih slovenskih mest iz l. 1996 (Pogačnik, 1996). Podobno kot v primeru omenjene raziskave namreč tudi rezultati naše ankete opozarjajo na določeno neskladje med obsegom površin, ki so v posameznih občinah oziroma naseljih predvidene za posamezne dejavnosti, in njihovo vlogo v nasebinskem sistemu, čeprav zaradi odsotnosti odgovorov iz številnih ključnih občin ni mogoča zanesljivejša interpretacija dobljenih rezultatov.

Ustreznost infrastrukturne in komunalne opremljenosti zemljišč za zgoraj naštete gospodarske dejavnosti: V posebnem vprašanju smo anketirance spraševali o ustreznosti infrastrukturne in komunalne opremljenosti za že omenjene gospodarske dejavnosti. Pri tem je bila najvišja ocena, ki so jo anketiranci lahko izbrali, 1 (zelo ustrezno), sledili sta oceni 2 (ustrezno) in 3 (neustrezno), kot četrta možnost pa je bila navedena 4 (ni pojava). Izmed 103 prejetih izpolnjenih vprašalnikov je bilo 12 takih, kjer so odgovori na to vprašanje manjkali. Dobili smo torej 91 mnenj o ustreznosti infrastrukturne in komunalne opremljenosti zemljišč.

Anketiranci so najbolj ocenili opremljenost s telekomunikacijami (povprečna ocena 1.74), potem pa z elektriko (1.91), cestnim omrežjem (1.92) in vodo (1.97); v drugi skupini z bistveno nižjimi ocenami pa je bila najslabše ocenjena ustreznost plinovodnega omrežja (3.06), sledijo pa železniško omrežje (2.95), čistilne naprave (2.73) in kanalizacija (2.47). Če bi smeli soditi po dobljenih odgovorih, je opremljenost s cestnim, električnim in vodovodnim omrežjem vsaj v gospodarsko zanimivejših območjih Slovenije večinoma dokaj zadovoljiva, še bolj pa to velja za telekomunikacije, saj je v bližnji preteklosti tudi mobilna telefonija prispevala k odpravi nekaterih pomanjkljivosti na tem področju. Tovrsten rezultat je pričakovan, podobno pa velja za slabe ocene ustreznosti plinovodnega in železniškega omrežja, ki pokrivata le del Slovenije, ter slabe ocene opremljenosti s čistilnimi napravami in kanalizacijo.

Dobljeni odgovori opozarjajo tudi na precejšen pomen subjektivne presoje anketirancev pri ocenjevanju ustreznosti opremljenosti, saj so dobile najvišje ocene lokacije v tako različnih

(in različno opremljenih) občinah, kot so Semič, Prebold, Celje, Ptuj, Trzin, Osilnica, Nazarje, Selnica ob Dravi, Logatec ali Naklo, če naštejemo le najbolj ocenjene.

Komentar o načrtovanih posegih: Anketirance smo zaprosili tudi za kratek komentar o načrtovanih posegih. Kar 46 anketirancev ni podalo nikakršnega komentarja. Pri odgovorih ostalih 57 anketirancev je šlo predvsem za dodatno pojasnitev (časovna dinamika, potrebni posegi, v posameznih primerih omemba nekaterih problemov, s katerimi se soočajo) konkretnih predvidenih posegov, česar ni mogoče posploševati, zaradi razmeroma skromnega števila uporabnih odgovorov pa tudi ni mogoče poiskati nekaterih skupnih imenovalcev ali pa izpostaviti posameznih ugotovitev. Iz navedenih razlogov smo se bili prisiljeni izogniti nadaljnji analizi dobljenih komentarjev.

Komentar o možnosti pridobivanja stavbnega zemljišča oziroma o lastništvu zemljišč: Z vprašanjem 56 smo od anketirancev želeli dobiti njihov komentar o možnostih pridobivanja stavbnega zemljišča oziroma o lastništvu zemljišč. 22 anketirancev komentarja s tem v zvezi ni dalo. Dobili smo torej 81 odgovorov, ki jih je težko povzeti v nekaj stavkih, saj so bili zelo raznovrstni, marsikdaj pa tudi precej nejasni. Po svoji številčnosti izstopajo omembe težav, ki so posledica dejstva, da so ustrezna zemljišča v zasebni lasti, lastniki pa zanje zahtevajo ceno, ki je po mnenju anketirancev pretirana. Imamo tudi nekaj nasprotnih primerov, kjer anketiranci menijo, da so zelo ugodne možnosti za pridobivanje zemljišč, vendar gre pri tem večinoma za območja v občinah, ki so manj zanimive za investitorje, pogosto pa tudi za neustrezno opremljena območja. Težave so povezane tudi z razdrobljenostjo posesti, z denacionalizacijo, s prekvalifikacijo namembnosti zemljišč, z zapletenostjo in dolgotrajnostjo administrativnih postopkov, z nekooperativnostjo države in drugim, a pri tem gre le za posamične navedbe. Očitno je problematika tudi na tem področju tako pestra, da bi si s pomočjo anket o njej lahko ustvarili bolj natančno podobo le ob uporabi vprašalnika, ki bi se tej tematiki bolj podrobno posvetil, kar pa v okviru našega že tako obsežnega vprašalnika ni bilo izvedljivo. Ne glede na to je mogoče zaključiti, da sodijo problemi, povezani z lastništvom zemljišč, med bolj pereča vprašanja, s katerimi se soočajo v postopkih pridobivanja stavbnega zemljišča.

Za konec za ilustracijo navajamo še nekaj značilnih odgovorov oziroma komentarjev:

- Zaradi tradicionalne navezanosti ljudi na zemljo so težave s pridobivanjem stavbnih zemljišč.
- Zemljišča so v privatni lasti, zato so velike težave pri pridobivanju lastništva.
- Lastniki stavbnih zemljišč niso zainteresirani za prodajo.
- Pridobivanje zemljišč je zelo oteženo, ker ga lastniki niso voljni prodati ali pa zahtevajo visoko ceno.
- Lastnik določenih con je država (MORS, MNZ), ki pa zemljišč, ki jih za svoje dejavnosti več ne potrebuje, ne želi prodati in urediti ali pa pretirava s ceno.
- Pridobivanje stavbnih zemljišč je dolgotrajen in vse preveč zapleten postopek.
- Prekvalifikacija kmetijskega v nezazidano stavbno zemljišče je velik problem.
- Zemljišča se težko pridobivajo, ker so naselja v večini obkrožena z zemljišči 1. kategorije kmetijskih zemljišč.
- Problemi pri pridobivanju ustreznega zemljišča (ponujena so zaščitena, zelena draga).
- Ureditev lastništva ovirata denacionalizacija in sklad kmetijskih zemljišč.
- Ugoden nakup zemljišč.

Proste površine, ki so v občinskih planskih in/ali izvedbenih dokumentih že rezervirane za zaenkrat še neznanega investitorja: Na vprašanje o prostih površinah, ki so v občinskih planskih in/ali izvedbenih dokumentih že rezervirane, vendar za zaenkrat še neznanega investitorja, smo dobili le 40 odgovorov. Čeprav je bilo navedb, ki bi pojasnjevale neodgovore, zelo malo, bi lahko domnevali, da so razlogi zanje podobni kot za neodgovore v naši anketi nasploh (odsotnost pojava oziroma ustreznih površin, relativna "zahtevnost" vprašanja ...).

Proste površine v anketiranih slovenskih občinah, ki so v občinskih planskih in/ali izvedbenih dokumentih že rezervirane za zaenkrat še neznanega investitorja.		
	površina	
	ha	%
1 - industrija, proizvodna obrt, gradbeništvo, rudarstvo...	330	38
2 - trgovina, poslovne dejavnosti	60	7
3 - komunalne dejavnosti, promet, druga infrastruktura, centralne dejavnosti	103	12
4 - turizem, rekreacija	68	8
5 - mešana raba	73	8
6 - drugo (kmetijstvo, neuvrščeno...)	237	27
7 - vojska	8	1
Σ	879	100

Vir: podatki lastne ankete (n = 103).

Šest občin, in sicer Koper, Ljutomer, Murska Sobota, Lukovica, Ljubno ob Savinji in Metlika, ima največ tovrstnih površin (50 ha ali več), njihova vsota pa znaša kar 546 ha, kar je kar 62 % vseh tovrstnih, v anketi ugotovljenih površin. Med njimi prednjači Koper na prvem mestu. Na splošno ponovno prevladuje kategorija 1 (tu ima - med prejetimi uporabnimi odgovori - največ površin rezerviranih občina Ljutomer), pred skupino "drugo", ki pa nam zaradi svoje raznolikosti ne pove veliko o značaju dejavnosti, za katere so rezervirane omenjene površine. Delež površin, namenjenih turizmu in rekreaciji, mešani rabi ter trgovini in poslovnim dejavnostim je razmeroma skromen in vsakič ostaja pod 10 %, po pričakovanju pa je najmanj »vojaških« površin.

Zaznane (evidentirane) pobude investitorjev za različne gospodarske dejavnosti: V naslednjem vprašanju naj bi anketiranci navedli, kateri večji oziroma pomembnejši investitorji se zanimajo za pridobitev ustreznih površin in kje. Seveda je bilo ugotovljenih manj tovrstnih površin kot tistih, ki so sicer rezervirane, a investitor zanje še ni znan.

Zaznane (evidentirane) pobude investitorjev za različne gospodarske dejavnosti v anketiranih slovenskih občinah		
	površina	
	ha	%
1 - industrija, proizvodna obrt, gradbeništvo, rudarstvo...	55	19
2 - trgovina, poslovne dejavnosti	8	3
3 - komunalne dejavnosti, promet, druga infrastruktura, centralne dejavnosti	7	2
4 - turizem, rekreacija	89	30
5 - mešana raba	34	11
6 - drugo (kmetijstvo, neuvrščeno...)	105	35
Σ	298	100

Vir: podatki lastne ankete (n = 103).

Na to vprašanje smo dobili le 24 veljavnih odgovorov oziroma navedb. Razlog za tako skromno število gre najbrž iskati v tem, da so investitorji, ki bi se zanimali za obsežnejše površine (nad 1 ha), razmeroma maloštevilni, deloma pa anketiranci zaradi različnih razlogov niso želeli ali mogli odgovoriti. Skupen obseg ugotovljenih površin je razmeroma skromen - le 298 ha. Po anketi je 10 ali več ha obravnavanih površin le v občinah Kranjska Gora, Brežice, Trebnje, Vransko, Jesenice, Loški Potok, Celje, Trzin in Ptuj. Največ površin zavzema kategorija "drugo" (35 %), na drugem mestu sta tokrat turizem in rekreacija, in sicer predvsem po zaslugi enega samega predvidenega posega na površini 66 ha (v občini Kranjska Gora). Več anketirancev je opozorilo, da sicer zanimanje je, vendar gre le za povpraševanje drobnih investitorjev po površinah, ki so manjše od 1 ha in zato niso prišle v poštev. Povprečna velikost navajanih površin je bila le 8 ha, če pa izločimo največjo (66 ha) pa le dobrih 6 ha.

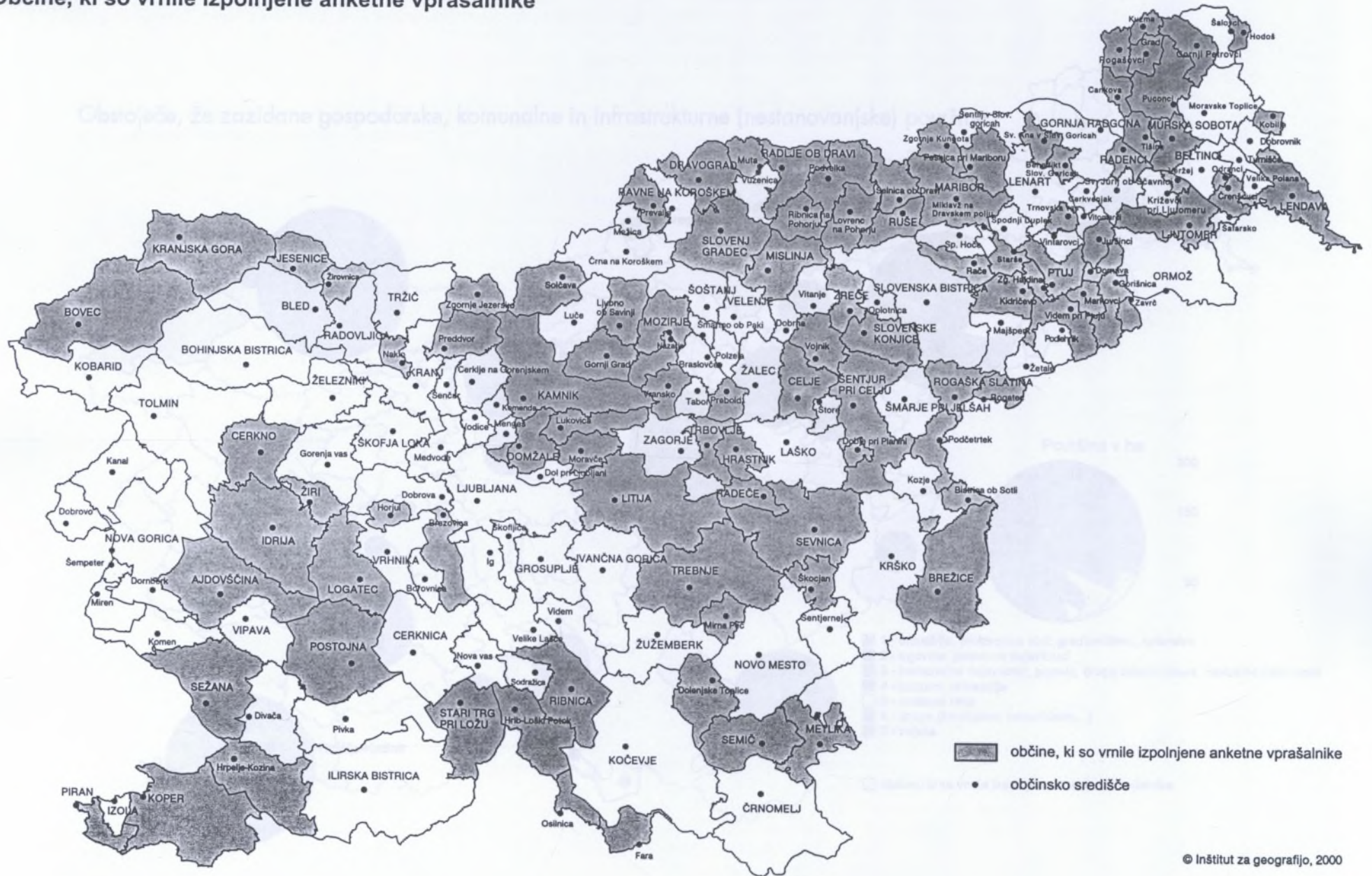
Ustreznost infrastrukturne in komunalne opremljenosti zemljišč za zgoraj naštetih gospodarske dejavnosti: V posebnem vprašanju smo spraševali anketirance za mnenje o ustreznosti infrastrukturne in komunalne opremljenosti zemljišč za zgoraj omenjene gospodarske dejavnosti. Kar 58 anketirancev zaradi različnih razlogov na to vprašanje ni odgovorilo. Uporabnih je bilo torej 45 odgovorov. Najvišjo oceno (1.75) je spet dobila opremljenost s telekomunikacijami, sledi opremljenost s cestami (1.86) ter z elektriko in vodo (oboje 1.96). Oceno nad 2 imajo opremljenost s plinom (le 3.17), s čistilno napravo (2.73), z železnico (2.73) in s kanalizacijo (2.51). Podobno kot pri prejšnjem vprašanju o ustreznosti (vprašanje št. 54) so tudi tokrat odgovori bolj ali manj v skladu s pričakovanji in bi, kljub majhnemu številu uporabnih odgovorov, iz njih verjetno lahko dobili dovolj zanesljivo predstavo o "povprečnih" slovenskih razmerah. Pri tem pa seveda ni mogoče prezreti velikih regionalnih in lokalnih razlik.

Najbolj ugodne ocene so dobile lokacije v zelo različnih občinah (Kamnik, Trzin, Ptuj, Naklo, Selnica ob Dravi, Postojna, Metlika...), podobno pa velja tudi za najslabše ocenjene površine. Ponovno je treba opozoriti na dejstvo, da je pri odločitvi za določeno oceno pomemben vpliv povsem subjektivne presoje anketirancev. Ne glede na to ostaja dejstvo, da je v velikem delu Slovenije opremljenost s slabše ocenjenimi infrastrukturnimi in komunalnimi objekti oziroma omrežji (železniško in plinsko omrežje, čistilne naprave...) res precej nezadovoljiva.

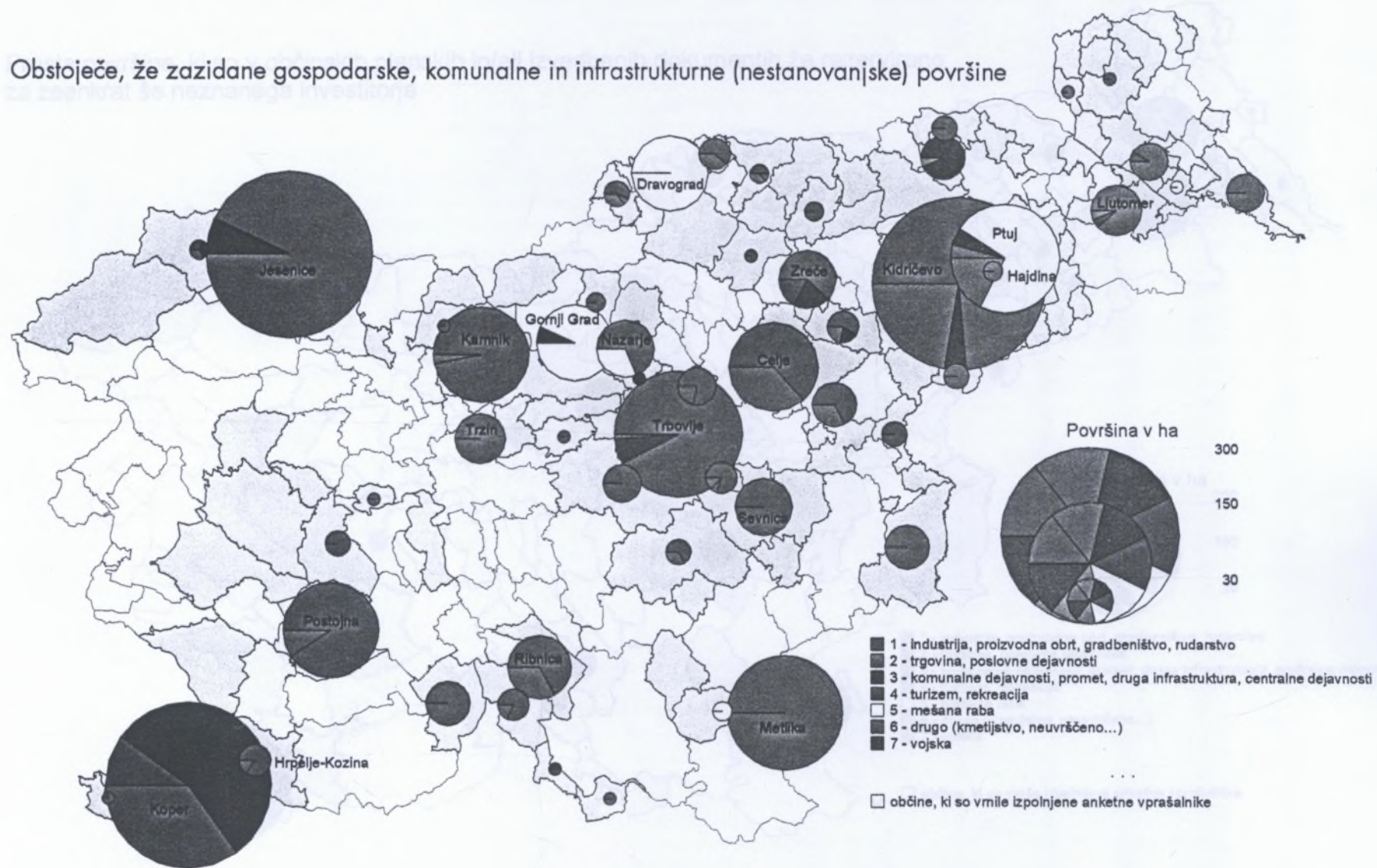
Komentar načrtovanega posega: Anketiranci naj bi podali tudi kratek komentar načrtovanega posega, vendar kar 66 anketirancev tega ni storilo, manjšina (37) pa sicer je, vendar se dobljeni komentarji med sabo tako razlikujejo, da jih ni mogoče posplošiti ali povzeti, zaradi majhnega števila odgovorov pa bi bilo to tudi vsebinsko neustrezno. Večinoma gre le za zelo skopa dodatna pojasnila v zvezi s posegi, navedenimi v vprašanju št. 58, ki se nanašajo izključno na konkretni primer.

Prikaz obstoječih in predvidenih posegov na občinski karti: Anketiranci so bili tudi naprošeni, da so na priloženi karti občine v merilu 1 : 50.000 označili površine, ki so jih poprej omenjali v vprašalniku. Žal smo dobili le 57 kart; od tega v nekaj primerih ni šlo za občinske karte, ki smo jih poslali, temveč za fotokopije načrtov različnih predvidenih posegov ali pa obstoječih objektov. Deloma so bile na kartah dokaj točno označene površine, ki so ali pa naj bi bile namenjene določeni dejavnosti, večinoma pa je šlo le za točkovne oznake. Zaradi izrazito premajhnega števila na ta način dobljenih podatkov njihova podrobnejša obdelava ni bila smiselna.

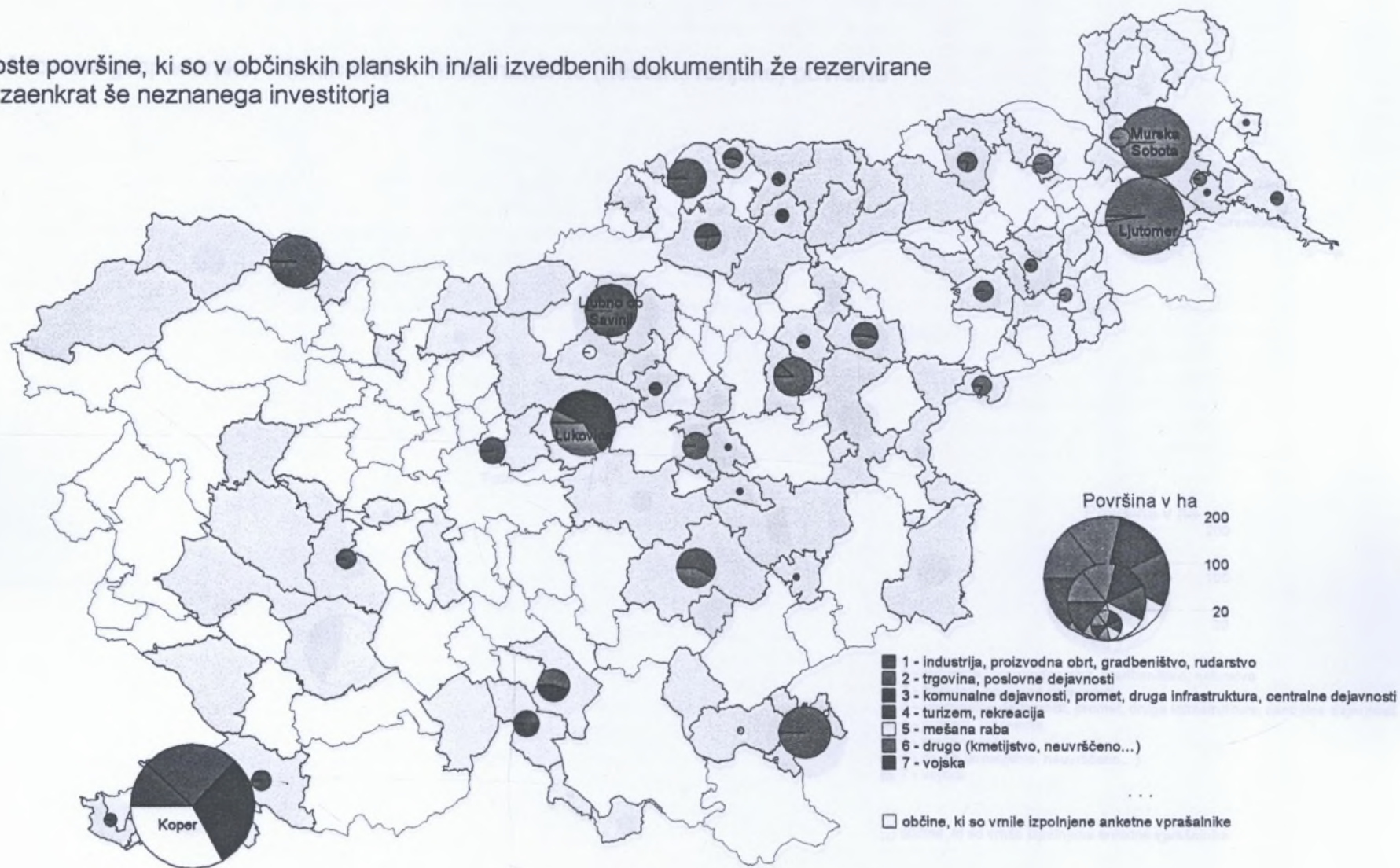
Občine, ki so vrnile izpolnjene anketne vprašalnike

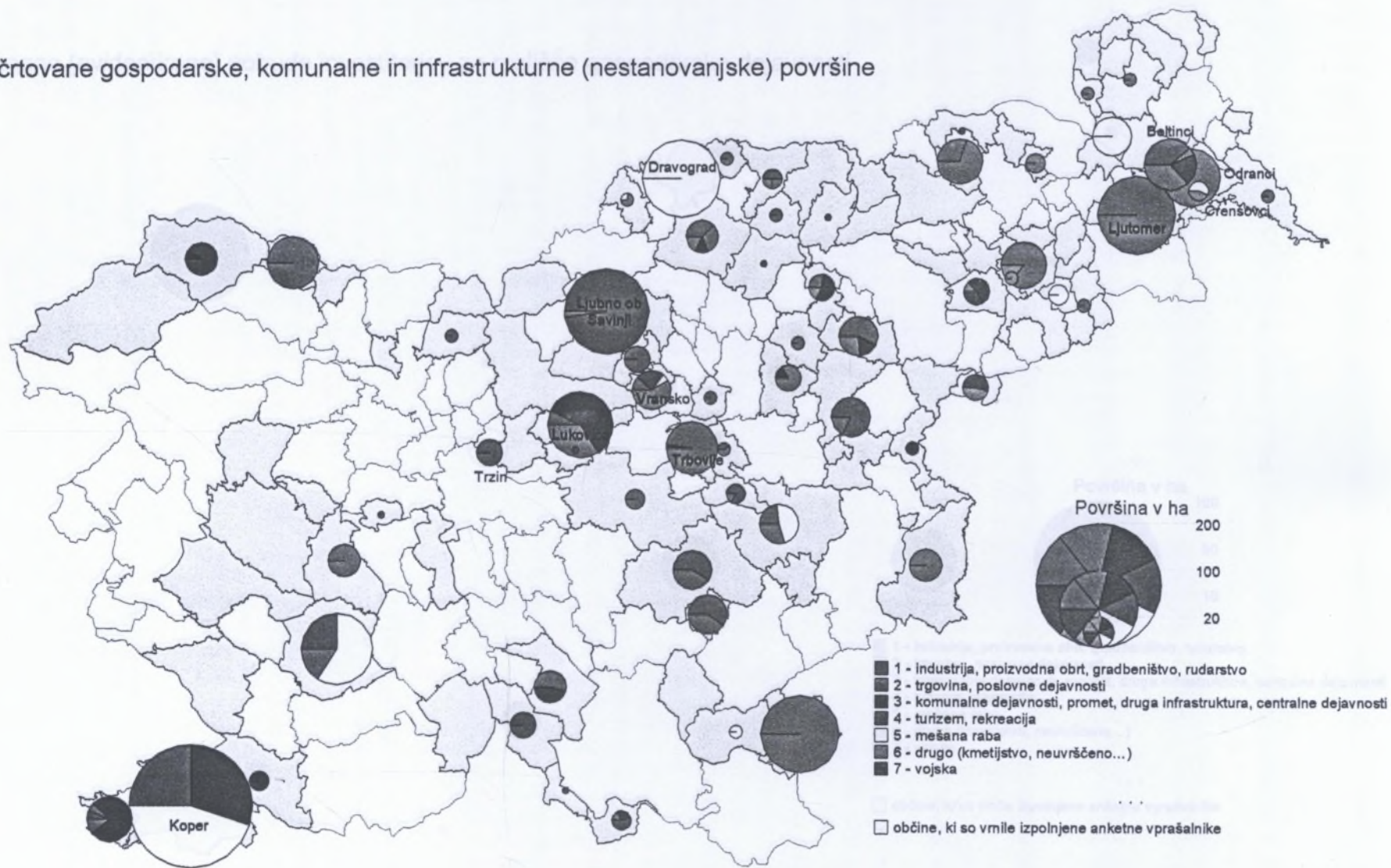
Obstoječe, že zazidane gospodarske, komunalne in infrastrukturne (nestanovanjske) površine

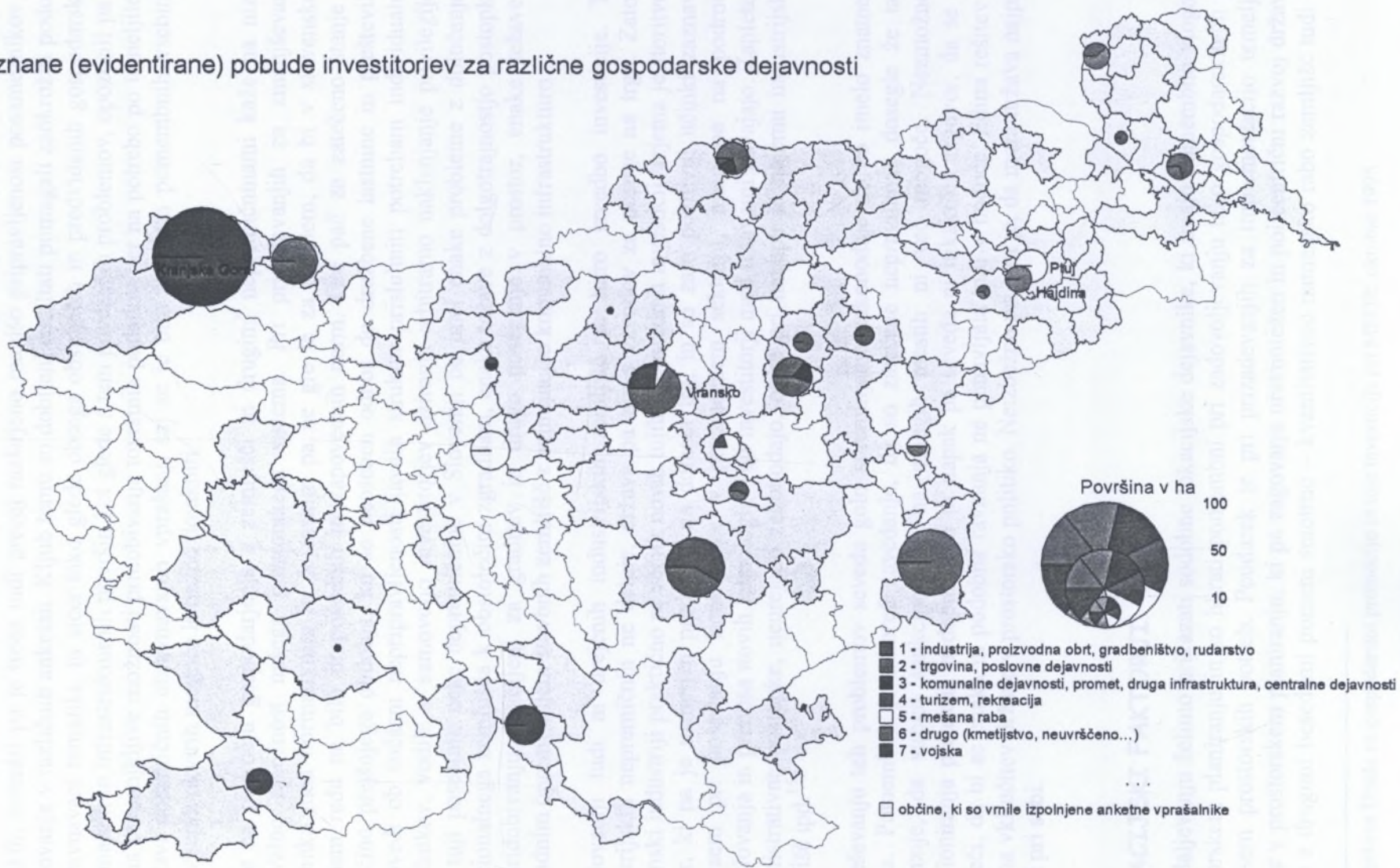
Proste površine, ki so v občinskih planskih in/ali izvedbenih dokumentih že rezervirane za zaenkrat še neznanega investitorja

Načrtovane gospodarske, komunalne in infrastrukturne (nestanovanjske) površine

Zaznane (evidentirane) pobude investorjev za različne gospodarske dejavnosti

Zaključiti je mogoče, da anketiranje občin ni v celoti doseglo svojega namena. Razlogi za to so tako v obsežnosti in zahtevnosti vprašalnika kot v pogosto pomanjkljivih razpoložljivih podatkih, omeniti pa je treba tudi precej razširjeno manjšo pripravljenost posameznikov za sodelovanje v različnih anketah. Kljub temu so dobljeni rezultati pomagali zaokrožiti podobo o obravnavani tematiki, in sicer tako glede obsega obstoječih in predvidenih gospodarskih, komunalnih in infrastrukturnih površin kot glede s tem povezanih problemov, opozorili pa so tudi na pomanjkljive možnosti pridobivanja tovrstnih podatkov ter na potrebo po temeljitejši obdelavi posamičnih obravnavanih vprašanj, saj se je bilo številnih pomembnih vsebin v zastavljenih okvirih mogoče le bežno dotakniti.

Stanje na področju gospodarjenja z zemljišči in drugimi nepremičninami kaže na nizko urejevalno zmožnost našega prostorskega sistema. Pri prizadevanjih za zmanjševanje razkoraka med normativnim in dejanskim pa ne gre le za problem, da bi v slovenskem pravnem redu ne bilo prepovednih in zapovednih norm. Gre pač za zatečeno stanje in dediščino prejšnjega obdobja, ko so neoseben odnos do družbene lastnine in preštevilne prepovedi ob sočasni nepripravljenosti javnih struktur prisluhniti potrebam individualnih pobudnikov, vodile v samovoljo investorjev oziroma arbitrarno naklanjanje privilegijev. Tudi tuji posestnik neke nepremičnine v Sloveniji bo imel enake probleme z določanjem funkcionalnega zemljišča k obstoječim zgradbam, enake težave z dolgotrajnostjo postopkov pri pridobivanju dovoljenj za graditev in drugo poseganje v prostor, enake težave z naknadnim opremljanjem stavbnih zemljišč z najnujnejšo komunalno infrastrukturo...

V Sloveniji tudi ni urejenih industrijskih zemljišč za hitro izvedbo investicije. Trg industrijskih nepremičnin ne deluje, država pa nima vzvodov za posege na trgu. Zato v slovenski industriji praktično ni večjih novih tujih neposrednih investicij. Izjema je storitveni sektor, ki pa je usmerjen predvsem na domači trg, in so zato pozitivni učinki zaznavni predvsem pri povečanju konkurence v posameznem sektorju, manj pa na področju zaposlovanja in prenosa novih tehnologij. Tuji investitorji med težavami navajajo: Zapletene administrativne postopke, neurejeno zakonodajo, ovire pri nakupu in najemu industrijskih zemljišč ipd.¹⁵

Pri reševanju teh problemov seveda golo spreminjanje zakonodaje ne bo imelo znatnega učinka. Pomembno je namreč zavedanje, da so zatečene nepravilnosti dosegle že take dimenzije, da strogo sankcioniranje na mnogih mestih ni več mogoče. Nezmožnost sankcioniranja preteklih nedopustnosti in napak pa seveda ni nikakršen izgovor, da se ne prepreči, da bi se enaka in podobna ravnanja ne ponavljala tudi v bodoče. Edina rešitev je aktivna vključitev države v prostorsko politiko. Neizbežno pri tem je, da mora država najprej začeti pri sebi.

LOKACIJSKI FAKTORJI

V nadaljevanju želimo prikazati sodobne lokacijske dejavnike, ki imajo pomembno vlogo v prostorskem planiranju in so hkrati pomembni pri zadovoljevanju tako gospodarskih in pa predvsem prostorskih potreb. Poudarek je pri prizadevanjih za implementacijo temeljne naloge v prostorskem planiranju, ki pa zagovarja uravnotežen in policentrični razvoj države. To pa z drugimi besedami pomeni smotrno – kvantitativno namensko rabo zemljišč tudi za

¹⁵ Raziskava Urada za gospodarsko promocijo in tuje investicije pri MEOR, oktober 1998.

gospodarstvo in takšno prostorsko porazdelitev površin, da vključujejo poglavitne razvojne smeri, povezane s prostorskimi učinki te rabe zemljišč. V teh primerih pa so poleg analiz vplivov na okolje prav tako pomembne analize sprememb (učinkov) v prostorskih in regionalnih strukturah Slovenije.

O lokacijskih dejavnikih obstaja vrsta klasifikacij (Chapman/Walker, 1987, Lendi/Elsaser, 1991, Hanser/Meier, 1992, Koellreuter, 1995, Schaffer/Schmutz, 1996). Pričujoči prikaz je sintetični pregled različnih dejavnikov, ki vplivajo na odločitve gospodarstva za raznolika vlaganja ter je hkrati prilagojen slovenskim razmeram:

Ustreznost delovnih površin	<ul style="list-style-type: none"> → zagotavljanje ustreznih površin, → dostopnost → lega – položaj → ustreznost zemljišč → lastništvo (v ozki povezavi z razdrobljenostjo zemljišč) → cena zemljišč
Trg delovne sile – Potenciali / Know-how	<ul style="list-style-type: none"> → ustrezna usposobljenost (kvaliteta) delovne sile → cena delovne sile/razmerja med usposobljenostjo delovne sile in ceno → bližina raziskovalnih – izobraževalnih ustanov, tehnološki parki...
Pravno / upravno / politično (ne) prijazno okolje	<ul style="list-style-type: none"> → politično predvidljivo okolje → kompatibilen pravni sistem; → stroški in čas pridobivanja ustreznih dovoljenj → gradbeni postopki; → dosegljivost delovnih dovoljenj → stroški za ohranjanje kvalitete okolja, → davčne obremenitve za podjetja → davčne obremenitve za delovno silo, → delovno – pravna zakonodaja → območja z nižjimi stroški in nezatno stopnjo družbene organiziranosti;
Promet / infrastruktura	<ul style="list-style-type: none"> → bližina priključkov na mednarodne »koridorje« → navezave na cestno prometno infrastrukturo → ustrezna ponudba javnega prometa → ustrezna telekomunikacijska ponudba → bližina letališča z dobrimi nacionalnimi in mednarodnimi letalskimi povezavami potnikov in tovornega prometa; → že izgrajeno omrežje (predvsem) hitrih cest;
Gospodarstvu »prijazno« okolje	<ul style="list-style-type: none"> → stroški kapitala → dostopnost do rizičnega kapitala → dostopnost do dejavnosti visoke tehnologije - industrijske panoge dajejo prednost krajem z znanstveno-raziskovalno tradicijo in sodobno opremo; → bližina kvantitativno obsežnega trga → bližina podobnih ali sorodnih branž → bližina mest z bogato ponudbo specializiranih "business services"; → spodbujanje gospodarstva
Stanovanjske razmere / kvaliteta življenja	<ul style="list-style-type: none"> → ponudba atraktivnih bivalnih pogojev, pred tistimi s ceneni bivalnimi pogoji; → območja s prijazno klimo in pokrajinsko – »rekreacijsko« mikavnostjo ("natural amenities"); → atraktivnost kulturne ponudbe kot tudi z uspešnim šolskim sistemom in možnostmi nadaljnega izobraževanja ("cultural amenities") → osebne preference/kontakti z lastniki firm → območja z živahnim in stabilnim prebivalstvenim razvojem; → območja s prevladujočo srednjo stanovsko strukturo in neprestanim izboljševanjem te strukture.

Preglednica kaže raznolikost okvirnih lokacijskih faktorjev in njihovih vplivov, relevantnih za uspešen gospodarski razvoj. Nekateri izmed njih so direktno povezani s prostorskim razvojem, drugi imajo indirektni in tretji, ki nimajo nobenega prostorskega vpliva. Zato smo jih v nadaljevanju razvrstili v ustrezne skupine in sicer v:

1. Gospodarske lokacijske faktorje na katere prostorsko planiranje lahko direktno vpliva tako, da so prostorski posegi okolju prijazni ali neprijazni.
2. Lokacijske faktorje, kjer je prostorsko planiranje le eden izmed številnih akterjev pri njihovi implementaciji. V tem primeru je posebej pomembna koordinativna vloga prostorskega planiranja, usmerjena predvsem v predlaganje takšnih ukrepov, ki gospodarske posege usmerjajo tako, da ti vplivi čim bolj prijazni ljudem in naravnemu okolju.
3. Lokacijske faktorje, ki so sicer pomembni, vendar prostorsko planiranje nanje nima posebej pomembnega vpliva.

Pregled stopenj možnega usmerjanja optimalnega gospodarskega razvoja, čigar dejavniki oblikujejo optimalno rabo tal:

direktni vplivi prostorskega planiranja

- zagotavljanje ustreznih proizvodnih površin
- lega in položaj ustreznih proizvodnih površin;
- načini in merila za implementacijo okolju prijazne gradbene izrabe
- cena, stroški in prostorsko relevantna dovoljenja
- navezave na (lokalno) prometno omrežje
- navezave na mednarodno prometno omrežje
- navezave na javni promet
- ponudba in kvaliteta (bivalnih) stanovanjskih pogojev
- ponudba atraktivnega bivalnega okolja (zelene in rekreacijske površine).

indirektni – posredni vplivi prostorskega planiranja

- predvidljivost političnih odločitev na strukturne spremembe v državi, pokrajini ali lokalnem okolju;
- predvidljivost zakonskih odločitev na strukturne spremembe v državi, pokrajini ali lokalnem okolju;
- predvidljivost stroškov za spoštovanja okoljevarstvenih standardov
- ponudba telekomunikacijskih storitev,
- lastništvo, cena zemljišč, zemljiška politika;
- kvaliteta privatnega prometa (prometni tokovi in ustrezna parkirišča);
- kvaliteta javnega prometa (frekvence, čistoča, ...)
- bližina raziskovalnih inštitutov, izobraževalnih ustanov, tehnoloških parkov;
- bližina mest z bogato ponudbo specializiranih "business services";
- bližina podobnih ali sorodnih branž
- prisotnost izobraževalnih in zdravstvenih ustanov;
- ponudba kulturnih in rekreacijskih dejavnosti,
- stanovanjsko okolje (zrak, hrup, ...)
- spodbujanje gospodarstva

prostorsko planiranje nima vplivov na lokacijske dejavnike

- dostopnost do trga delovne sile,
 - cenenost/usposobljenost delovne sile,
 - pridobivanje delovnih dovoljenj,
 - delovno - pravna zakonodaja,
 - bližina tržišča,
 - osebne preference/kontakti z lastniki firm
 - davčne obremenitve;
 - stroški kapitala,
 - lastništvo zemljišč;
 - dostopnost do rizičnega kapitala
-

Sporočilnost in pomen gornjih lokacijskih dejavnikov so pogosto seveda lahko tudi deklarativne narave saj, ima vsaka proizvodna dejavnost zaradi narave proizvodnje in značilnosti pokrajinsko – ekoloških pogojev praviloma svojstvene zahteve glede lokacijskih dejavnikov. Poleg tega gre še za različen pomen, glede na značaj same gospodarske dejavnosti (industrija, služnostne dejavnosti ...) in še glede na lastniško-pravne posledice (ali gre za novogradnjo ali le širitev obstoječih dejavnosti ipd.). Povezani so tudi s tipom območja: ali gre za urbano regijo, regionalno središče ali podeželska območja, itd. Problematična je zlasti delitev med pomenom in kvaliteto lokacijskih dejavnikov. Za ugotavljanje lokacijskih faktorjev gospodarskih dejavnosti, ki so namenjeni zgolj lokalni ravni navadno veljajo drugačna merila, ker zahtevajo drugačne lokacijske – prostorske potrebe, kot tiste, ki so vpete v mednarodno delitev dela. Na izbor kriterijev poleg direktnih prostorsko relevantnih faktorjev, (ki imajo tudi relativen značaj) vplivajo v večji meri še drugi produkcijski faktorji kot npr. izobrazbena raven in kvaliteta delovne sile ...

V sodobnosti so lokacijski faktorji zelo variabilni. Na interregionalni (globalni) ravni je vrstni red prioritete lokacijskih dejavnikov drugačen od tistih, namenjenih lokalni ravni. Zato je naloga prostorskega planiranja tudi, da pri odločitvah sodeluje s podrobnimi vsebinskimi opazovanji (raziskovanjem, monitoringom), kjer imajo običajno pomembnejšo – odločujočo vlogo dejavniki strukturne narave, torej tisti, ki na prvi pogled nimajo direktne povezave s prostorskim planiranjem. Ko gre za umestitev dejavnosti interregionalnega pomena lokacijskih dejavnikov cena zemljišča ne igra odločilne vloge (npr. le srednje pomembno vlogo). Na lokalni in/ali intraregionalni ravni pa ima cena zemljišča običajno prednost npr. pred dostopnostjo. Podobno je tudi pri infrastrukturni dostopnosti, komunalni opremljenosti in kvaliteti javnega prometa.

Pač pa je hitrost pridobitve ustreznih dovoljenj (poleg prostorsko-urbanističnih tudi drugih) zelo pomemben lokacijski faktor pri odločitvi za investicijski poseg. To ni presenetljivo, kajti hitrost odločitve bodisi za novogradnjo ali preureditve obstoječih prostorov, dozidave ali sanacije so pomembna prednost vsakršnih gospodarskih aktivnosti.

Sklep: Pomen lokacijskih pogojev se spreminja od gospodarske dejavnosti do dejavnosti, celo od podjetja do podjetja znotraj iste dejavnosti. S tem mora prostorsko planiranje računati, še posebej v slovenskih razmerah, ki je v številnih ozirih (socialno-geografska raznolikost, lastniško-pravni odnosi, pokrajinska pestrost, ekološka občutljivost ...) izjemno raznolika.

Množica pomembnih lokacijskih faktorjev je izven »pristojnosti« prostorskega planiranja, ki je zatorej le eden izmed akterjev in običajno postavlja (določa) gospodarstvu le okvirne pogoje za njegov razvoj. Pri alokaciji gospodarskih dejavnosti imajo nacionalne in

internacionalne prometne povezave (vertikalne in horizontalne) pomembnejšo vlogo kot cena in dostopnost (dosegljivost) proizvodnih površin. Res pa je, da so prav ustrezna zemljišča (primerne površine) za proizvodne dejavnosti pogosto predmet najhujših konfliktov med prostorskim planiranjem in gospodarstvom..

MOŽNE POTI, STRATEGIJE IN PREDLOGI ZA PRESEGANJE KONFLIKTOV MED PROSTORSKIM PLANIRANJEM IN GOSPODARSTVOM

Prostorski razvoj Slovenije je prvenstveno soodvisen od družbenega, socialnega gospodarskega in tehnološkega razvoja - in vse večjega spoznanja o pomanjkanju ekološko vrednih zemljišč. Zato ima prostorsko planiranje predvsem korektivno funkcijo. Ta funkcija se običajno implementira (konkretizira) skozi posege v tekočem procesu, problemsko vrednotenje strukturnih sprememb v pokrajini, koordinaciji (usklajevanju) različnih interesov med različnimi akterji. Za uresničitev tako zastavljene naloge mora prostorski planer v okvirih lastnega »manevskega prostora« vprašati o možnih učinkih in posledicah ter predvideti možne poteke dogajanj. Prostorsko planiranje se tako osredotoča na reševanje ključnih problemov in aktivno sodeluje pri oblikovanju instrumentov (npr. zemljiška, davčna politika...).

Slovenija se je na svetovnih konferencah v Riu (1992), Kairu (1995) in Carigradu (1996) obvezala, da bo gospodarski, prebivalstveni in naselbinski razvoj odgovorno snovala v okvirih nosilnih sposobnosti okolja. Strategija gospodarskega razvoja Slovenije (1995) postavlja kot enega izmed ključnih ciljev trajno obstojnost gospodarskega razvoja, ki bo usklajen s prostorskim, okoljskim, regionalnim in nacionalno-kulturnim razvojem. Skrb za uravnotežen prostorski in za sonaraven gospodarski razvoj sta torej pomembni strateški opredelitvi države, skladen regionalni razvoj z ohranjanjem poglobitvenih značilnosti poselitvenega in pokrajinskega vzorca ter ustvarjanje približno enakih pogojev za življenje v vseh slovenskih pokrajinah pa eden poglobitvenih strateških ciljev razvoja.

Prostorsko planiranje v Sloveniji in Evropi spremljajo v zadnjem desetletju velike spremembe tako na konceptualni kot tudi na strateški ravni (glej npr. "Europa 2000+", "E. S. D. P.", ipd). Sodobna načela prostorske politike temelje na treh poglobitvenih ciljeh: ekonomski in socialni kohezivnosti, uravnoteženem razvoju in uravnoteženi konkurenčnosti na celotnem državnem območju. Posebna pozornost je namenjena medsebojnemu odnosu med temi cilji¹⁶. Noben od operativnih ciljev ne more prevladovati nad drugima dvema. Samo "razvoj" lahko pomeni prevlado ekonomskih zakonitosti, zgolj "uravnoteženost" lahko povzroča preveliko odvisnost

16 Koncept sodobnih načel prostorske politike zapisanih v Evropskem prostorskem razvojnem konceptu ("E.SDP" oz "EUREK"):

ekonomska in socialna kohezivnost;

uravnotežen in trajnostni razvoj;

uravnotežena konkurenčnost na celotnem območju R S
ravni.

↔ uravnoteženost;

↔ varovanje/zaščita;

↔ konkurenčnost na regionalni

šibkih območij in izgubo moči močnih (razvitih) centrov, zgolj "zaščita" pa ima v sebi nevarnost stagnacije.

Smernice za delovanje prostorskih planerjev zajemajo raznolika strokovno-politična področja. Pomembno pa je, da si te smernice niso med seboj v nasprotju in da morajo pravzaprav izpolnjevati dvojno funkcijo:

Dolgoročno gledano so smernice izraz skupnih stremeljenj in konsenza med vsemi udeleženci. Skupno delo je nato osredotočeno v povezovanje pomena dolgoročno sprejemljivih ciljev za državo, regijo, občino.

Kratkoročno pa so smernice naravnane v presojo novih – v prvem obdobju – še neznanih projektov in pripravo ukrepov s katerimi je zagotovljena skladnost z dolgoročnimi cilji. Na ta način je olajšan dialog z gospodarstvom, ki običajno zahteva hitre odločitve pri nastajanju novih projektov.

Oblikovanje smernic za delo prostorskih planerjev je običajno pomembnejše za lokalno raven (mesta, mestni predeli, območja tovarn), kjer prihaja do dialoga med planerji in gospodarstveniki relativno zgodaj in je z vidika zmogljivosti prostora zelo transparentno. Priprava smernic je še posebej utemeljena v območjih, kjer prihaja do reurbanizacije. Smernice običajno obsegajo tehnične vidike (smotrnost), gospodarske zmogljivosti, pravno dopustnost in gospodarsko - politične želje.

Kot je bilo že večkrat omenjeno, nima prostorsko planiranje pri gospodarskem razvoju posebej pomembne vloge, lahko pa njegov razvoj blokira in/ali mu povzroča večje stroške, saj je miselnost (zasledovanje dolgoročnih ciljev) prostorskega planiranja mnogokrat gospodarstvu tuja (»kratkoročna« optika v gospodarstvu je običajno v koliziji z »dolgoročnim« horizontom prostorskega planiranja). Zato pa je lahko toliko bolj zaznavna njegova (1) koordinativna/korektivna vloga/funkcija pri odpravljanju konfliktov (2) aktivna vloga pri oblikovanju smernic in primernih (ustreznih) instrumentov pri tehtanju različnih interesov in tehtanju stroškov, in (3) indirektna funkcija pri usmerjanju sanacij (prenov), gospodarskih objektov.

Na socialno-ekonomskem področju igra poleg želja po novih površinah odločujočo vlogo še kvalifikacijska in izobrazbena struktura delovne sile, s katero se povečujejo možnosti vključevanja v inovacijske gospodarske tokove, kajti "od znotraj" določena regionalna identiteta in socio-kulturna kreativnost so brez dvoma najmočnejši argumenti za vsebinsko (pre)oblikovanje prostorskega planiranja. Pregled pglavitnih razlik v pristopih razreševanja vsebinskih (regionalnih) problemov na globalni ravni prikazuje spodnja preglednica:

**SINTETIČNI PREGLED GOSPODARSKIH STRUKTUR - spreminjanje funkcij v
postindustrijski družbi**

staro (tradicionalno)	novo (nastajajoče)
podeželje - kmetijstvo/industrija (industrializacija)	→ servisne dejavnosti, informatika, finance, decentralizacija proizvodnje (rast industrijskih »clustrov«)
industrijska politika na nacionalni ravni (nacionalne politike so podrejene politiki, oblikovani v »metropoli ¹⁷ «)	→ krepitev industrijske (postindustrijske) politike na regionalnem in lokalnem nivoju
velika podjetja, hierarhična organizacija (fordistične linije), centralizacija dejavnosti delitev ročnega in intelektualnega dela tekmovalnost (ekskluzivno)	→ manjša podjetja (ciljna ekonomija), fleksibilni produkcijski sistemi in delovna opravila, → »učenje iz dela«, krepitev vrednosti delovnih veščin, več začasnih »part-time« delavcev, nova strategija terja kooperacijo kompleksnih povezav v omrežja (firme-vlada-raziskovalne ustanove)
vizija nacionalnega trga (input-output)	→ mednarodni pogled »off shore« oskrba (input), produkcijske faze so razpršene, globalni trg (output)
prepad med centri in podeželjem (periferijo) (dinamična proizvodnja v centru)	→ stari center (renoviran, raznolik), novi center (manjši, tržne niše)
lokacijski faktorji (stroški: neposredna bližina surovin, trga in oskrbovalcev)	→ večanje stroškov v središčih, stare industrije se selijo v območja z nižjimi stroški, specializacija novih proizvodenj, prisotnost raziskovalnega instrumentarija;
obmejne regije so periferne	→ nove možnosti so na voljo, niso pa zagotovljene; notranje meje izginjajo, ustvarjajo se prehodna »gospodarstva«, oblikuje se strategija »urbanih omrežij«
podpora izobraževanju in temeljnim raziskavam	→ na regionalnem nivoju krepitev raziskovanja (»privatno-javno-akademsko partnerstvo«)
vladni ukrepi in funkcije: veliko, centralizirano (nacionalni nivo),	→ decentralizacija, prehod na regionalni nivo, obnovljena vloga regionalnega planiranja, poudarek na kvaliteti življenja,

Pri iskanju rešitev za gornje dileme in vprašanja se postavlja vprašanje učinkovitosti in racionalnosti ukrepov. Mnoge regionalno planske raziskave običajno izhajajo iz socialno-gospodarske sestave v politično-administrativnih enotah ter na tej podlagi ugotavljajo neenakosti v socialnih in prostorskih komunikacijah, ekonomskih prepletanjih ter vrednotijo različne politične programe, ki se na različne načine asociirajo med spontanimi učinki posameznikov ali podjetij ter načrtovanji različnih politično-administrativnih oblik ukrepov. Najmanj sporno je dejstvo, da uradne oblasti znaten del informacij o socialnih in ekonomskih prilikah ljudi uporabljajo z vidika lastnih pristojnosti. Bolj sporno pa je, da tistim območjem, ki so v preobrazbi in je zanje nujno potrebna (socialna, ekonomska, prostorska...) strukturna preobrazba, ne storijo dovolj, da bi se le-ta pričela spreminjati. Sodobne raziskave lahko s strukturno analizo in analizo (naravnih in ustvarjenih) potencialov pokrajine in še posebej prepletanj med njimi podajo "objektivno" informacijo, z analizo zaznavanja problemov (akceptančna analiza) pa "subjektivno" stanje. Med ukrepi "od zgoraj" in človeškimi, oziroma podjetniškimi aktivnostmi "od spodaj" običajno pogrešamo druženje idej in ekonomsko socialnih ukrepov na ravni politično-administrativnih enot. Zato je pri tej tim. "diagnostični"

¹⁷ Najsibo nekoč v Beogradu, danes v Ljubljani ali jutri Bruxellesu

metodi proučevanja regionalnih problemov v pokrajini posebej priporočljivo proučevanje mreže podjetniških čez mejnih povezav. Moderne vede kot npr. prostorsko planiranje, geografija in tudi ekonomija povezujejo "gospodarski prostor" z "življenjskim prostorom", kajti "gospodarski razvoj" hkrati pomeni tudi način življenja, kulturo, prosti čas in zahteva sodobno infrastrukturo..., zato imajo gospodarski impulzi odločujoč pomen tudi na oblikovanje regionalne zavesti (gl. spodnji model).

MODEL EKONOMSKO-GEOGRAFSKIH RAZISKOVANJ V FUNKCIONALNO ZAOKROŽENIH OBMOČJIH¹⁸

	Cilji /interesi: regija ₁ regija ₂	socialnogeografska analiza kot npr.:	gospodarsko naravnana (marketinška) analiza ¹⁹
"od zgoraj"	$C_{g1} = \quad = \quad C_{g2}$ 	strukturna analiza → spremembe v strukturi prebivalstva → spremembe v gospodarski strukturi → spremembe političnih pogojev regionalna znanja historična analiza analiza potencialov ²¹ pokrajinska slika	informacije institucije regulacije - ukrepi ²⁰ uprava politični programi čezmejna prehajanja: pretok ljudi, blaga in idej
"od spodaj"	$C_{s1} = \quad ? \quad C_{s2}$	analiza zaznavanja problemov pričakovanja/možnosti analiza priprave ukrepov ²²	organiziranost (formalna/neformalna): različna združenja kooperacijske oblike

Bistveni del priprav razvojnih programov²³ (npr. tudi iz strukturnih fondov (skladov)) je postavitve ciljev in (funding) investiranja med delovanjem ter določanje najboljših dosežkov in ciljev. Obstaja logično razmerje med razporeditvijo odločitev in cilji. To razmerje je lahko predstavljeno od zgoraj navzdol ali pa obratno. V praksi programiranje vsebuje izbiro med dvema vidikoma:

- od zgoraj navzdol: vsa podpora je programirana v specifičnem kontekstu, ki je soroden določevanju globalnih ciljev. Kasneje to omogoča strategijo za pomoč in pospešuje rast določenemu številu specifičnih ciljev, ki se običajno ujemajo v prioritetni regiji. Vsak specifični cilj je sredstvo merjenja, kar omogoča določevanje (doseganje) operacijskih ciljev.

18 prirejeno po Maier (1995) in Schamp (1995)

19 pod gospodarsko geografsko analizo si predstavljamo pripravo kvalitativnih ukrepov, med njimi zlasti: med - podjetniško koordinacijo pri oblikovanju skupne strategije, ukrepe za pospeševanje okolju prijaznih oblik gospodarjenja (npr: s subvencijami, ukrepe za pospeševanje infrastrukture...

20 Oblikovanje planerskih in marketinških posledic za usmerjanje razvoja gospodarskih aktivnosti ter odpravljanje oz. minimiziranje ekoloških in socialnih navzkrižij. Razvijanje in preizkus metod (modelov) medsebojnega učinkovanja;

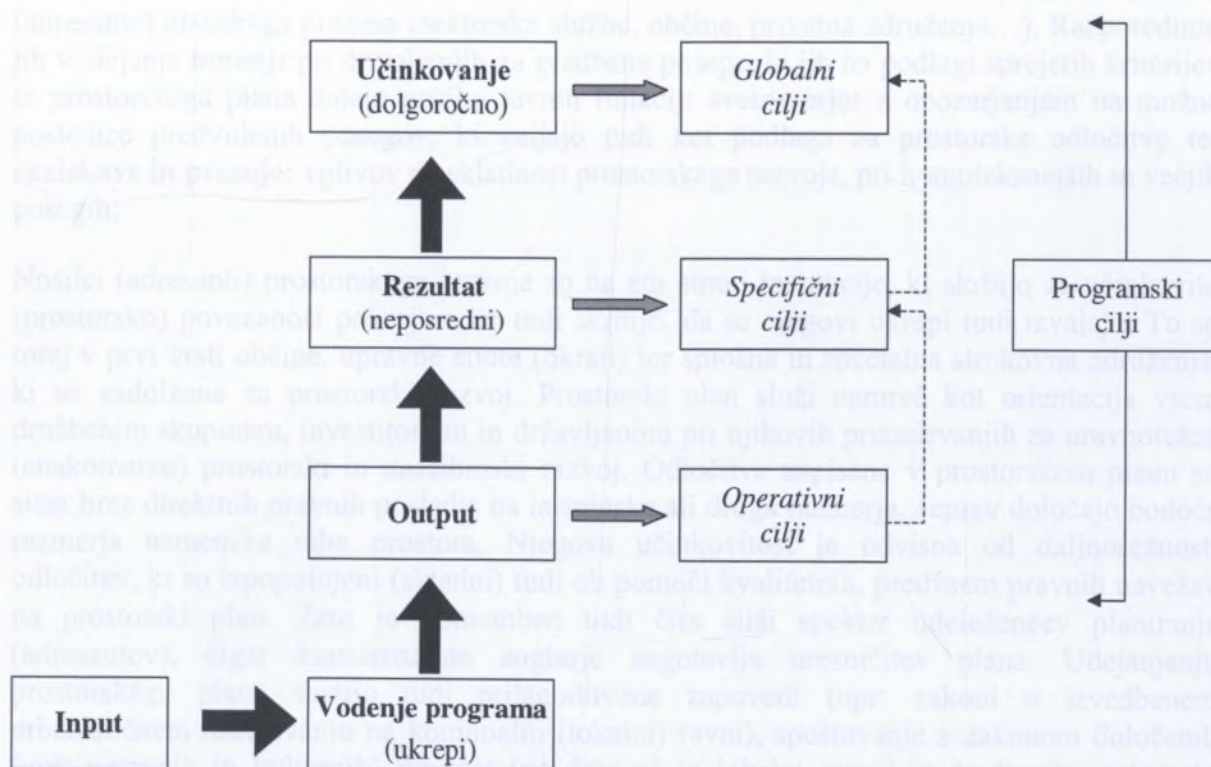
21 Oceniti obremenitve, ki jih inducirajo npr: posamezne oblike gospodarskih aktivnosti ter potencialne potrebe po dodatnih površini za njihove naprave. Opredeliti konkurenčna razmerja med posameznimi nasprotujočimi se gospodarskimi aktivnostmi;

22 Priprava kataloga možnih ukrepov je moč oblikovati v predlog ukrepov na podlagi interdisciplinarnih teamskih posvetovanj... Ocena uresničljivosti kriterijev in normativov.....

23 besedilo je povzeto po: Der neue Programzeitraum 2000 – 2006: Methodische Arbeitspapiere. Europäische Kommission, Generaldirektion XVI, Regionalpolitik und Kohäsion.

➤ od spodaj navzgor: drugi vidik dejansko najbolj nazorno prikazuje spodnji grafikon (Intervencijska logika planiranja (plana, programa). Vložki (inputi) preko programskega (planskega) delovanja ustvarjajo prostorske učinke (outpute), rezultate in vplive/posledice. Učinke lahko razumemo kot operativne cilje, rezultate kot specifične cilje in vplive kot globalne cilje, vse skupaj pa tvori programske (planske) cilje. Učinki so dejansko dobrine in servisne storitve, rezultati takojšnji in bližnji učinki, vplivi pa dolgotrajnejši vplivi. Operacijski cilji se izražajo preko učinkov (npr. skrb za šolanje, izvedbo tečajev, ki bi dolgoročno odpravili visoko stopnjo brezposelnosti). Specifični cilji se izražajo preko rezultatov (npr. izboljševanje situacije na področju brezposelnosti tekom izvajanja tečajev in šolanja). Globalno cilje se izražajo preko vplivov (npr. zmanjševanje stopnje brezposelnosti, gledano dolgoročno).

Intervencijska logika razvojnih programov

INSTRUMENTI ZA URESNIČITEV CILJEV GOSPODARSKEGA RAZVOJA

Poglavitna naloga prostorskega planiranja je vplivanje na razvoj s pomočjo uravnavanja prostorskih in naselbinskih struktur na podlagi predhodno določenih in dogovorjenih načel (pravil) ter na podlagi določenih (dogovorjenih) ciljev. Za izpolnjevanje ciljev pa je potrebno izoblikovati instrumente za uresničitev nalog prostorske in še regionalne politike. Prostorsko planiranje pozna nekaj skupin instrumentov. Prvo skupino označujejo prostorsko organizacijski instrumenti z upravnim značajem, drugo skupino sestavljajo planersko-ustklajevalni instrumenti in tretji določajo obveznost spremljanja in načine poročanja.

Pri vseh (načrtovanim in nenačrtovanim) posegih morajo biti instrumenti prostorskega planiranja prilagojeni vnaprej postavljenim ciljem, in to tako, da nezaželene posege preprečujejo, zaželene pa pospešujejo. Oblike instrumentov so običajno naravnane tako, da nosilcem posegov ("akterjem zahtevkov") predhodno svetujejo, jih informirajo in seznanjajo z vplivi in posledicami načrtovanih prostorskih sprememb. Če so planirani posegi v skladu s planskimi cilji, jih tudi z ukrepi navidez "ne prostorske" narave spodbujajo. V nasprotnem primeru pa jih omejujejo tudi z ukrepi fiskalne, zemljiške in/ali drugih politik. Instrumentarij prostorskega planiranja naj prepričevalno zagovarja koncepte, ki bodo ustvarjali - zagovarjali skladen prostorski razvoj. Za izvedljivost planskih ciljev je potrebno tim. nosilec planiranja (oz. "planskim adresantom") pomagati in hkrati pokazati veliko mero prilagodljivosti ter posebej pri nepredvidljivih okoliščinah tudi spreminjati okvirne pogoje. Planerji morajo pri načrtovanju in tudi pri izvajanju oceniti vplive možnih posledic, kakor tudi vplivati, da se prostorski plan izvaja. Zato je potrebno usklajevanje na nižjih, občinskih, kot tudi sektorskih ravneh. Prostorsko planiranje ima še vrsto instrumentov, s katerimi vpliva na nosilce (adresante) planskega procesa (sektorske službe, občine, privatna združenja...). Razporedimo jih v: dajanje **mnenj**: pri dovoljenjih za gradbene posege, ki jih na podlagi sprejetih kriterijev iz prostorskega plana dajejo nosilci javnih funkcij; **svetovanje**: z opozarjanjem na možne posledice predvidenih posegov, ki veljajo tudi kot podlaga za prostorske odločitve ter **raziskave in presoje**: vplivov na skladnost prostorskega razvoja, pri kompleksnejših in večjih posegih;

Nosilci (adresanti) prostorskega razvoja so na eni strani institucije, ki skrbijo za učinkovito (prostorsko) povezanost pokrajine ter tudi skrbijo, da se njegovi ukrepi tudi izvajajo. To so torej v prvi vrsti občine, upravne enote (okraji) ter splošna in specialna strokovna združenja, ki so zadolžena za prostorski razvoj. Prostorski plan služi namreč kot orientacija vsem družbenim skupinam, investitorjem in državljanom pri njihovih prizadevanjih za uravnotežen (enakomeren) prostorski in naselbinski razvoj. Odločitve zapisane v prostorskem planu so sicer brez direktnih pravnih posledic na lastninska ali druga razmerja, čeprav določajo bodoča razmerja namenske rabe prostora. Njegova učinkovitost je odvisna od daljnosežnosti odločitev, ki so izpopolnjeni (skladni) tudi ob pomoči kvalitetnih, predvsem pravnih navezav na prostorski plan. Zato je pomemben tudi čim širši spekter udeležencev planiranja (adresantov), čigar konsenzualno soglasje zagotavlja uresničitev plana. Udeležanju prostorskega plana služijo tudi prilagoditvene zapovedi (npr: zakoni o izvedbenem urbanističnem načrtovanju na komunalni (lokalni) ravni), spoštovanje z zakonom določenih (npr: naravnih in kulturnih) vrednot (na državni in lokalni ravni) in še številni sektorski zakoni in odredbe.

Spoznanje, da so pglavitni instrumenti prostorskega planiranja vgrajeni v vrsto "spremljevalnih" (spodbujevalnih ali omejevalnih) predpisov navidez "neprostorske" narave, nas navaja na misel, da je pglavitna naloga planiranja pravzaprav v samem planskem procesu. Pri tem pa ima najpomembnejšo vlogo koordinacija med raznovrstnimi sektorskimi predpisi, ki so zaradi značaja planiranja pod budnim očesom javnosti. Pri implementaciji (izvedbi) je zato pomembna vsebina sektorskih predpisov, ki naj zaradi izpolnjevanja ciljev dopuščajo tudi možnost usklajevanja za dosego minimalnega soglasja, ki ga je potrebno doseči pri oblikovanju in izvedbi tako sektorskih, kot tudi skupnih nalog.

Pri nadaljnjem premostrivanju (tehtanju) uporabe instrumentov oz. materialne vsebine večine sektorskih predpisov nastopi vprašanje "njihove sporočilne izpovedi", ki jo potrebno upoštevati (uporabiti) pri regionalnem planiranju: V ta namen je potrebno pripraviti ocene

"uskladljivosti" sektorskih dokumentov in tudi za tovrstne primere opredeliti instrumente, kako doseči temeljni konsenz. Med njimi so pomembni instrumenti in vsebine, s katerimi bomo uravnavali prostorski razvoj države ali pokrajin. To so predvsem:

- opredelitev funkcij območij v pokrajini kot so npr. hierarhija naselij, težišča gospodarskega razvoja npr. za proizvodnjo, stanovanja in rekreacijo...;
- opredelitev razvojnih območij (osi) oz. centralnih krajev in območij namenjenih bivalnim funkcijam, povezanih z napovedmi (variantne projekcije) razvoja prebivalstva;
- določitev prednostnih območij/lokacij za dejavnosti skupnega pomena kot npr: elektrarne, deponije (posebnih) odpadkov, prometna in telekomunikacijska infrastruktura, privatni projekti prostorskega pomena...;
- določitev pogojev in omejitev za graditev (delov) stanovanjskih naselij, določitev funkcij zelenih (rekreacijskih) površin...;
- določitev (absolutno in/ali relativno prednostnih območij) za kmetijsko in gozdarsko rabo, vodne površine, ... kot nezazidljivih površin;
- opredelitev prednostnih nalog za (srednjeročno) uresničitev kvalitativnih ciljev iz prostorskega plana kot npr: določena območja sanacij, ki izhajajo iz varstva okolja...

Nobenega dvoma ni, da ima večina državnih intervencij v gospodarstvu tudi prostorsko in predvsem regionalno dimenzijo. Dimenzije teh intervencij pa doslej nikoli nismo soočali v medsebojni povezanosti teh dveh vidikov, niti z vidika učinkov na skladnejši prostorski razvoj. O učinkih teh intervencij vemo sorazmerno malo, saj nimamo zgrajenega celovitega informacijskega sistema (monitoring) o vseh razvojnih vzpodbudah, njihovi učinkovitosti in njihovem regionalnem razporedu. Pri njihovem dodeljevanju običajno nimamo med socialnim in/ali sektorskim vidikom intervencije (npr: vzdrževanje še sprejemljive stopnje brezposelnosti, ali podaljševanje agonije nekaterih proizvodnih dejavnosti). Zanemarjene so tudi lokalne iniciative in težnje po oblikovanju nove, vitalnejše strukture gospodarstva.

V proces prostorskega planiranja so vključeni številni udeleženci: zastopniki različnih javnih uprav, pooblaščen strokovnjaki, lastniki zemljišč, državni in privatni investitorji, politiki, državljani..., vsak izmed njih s svojimi interesi. Sporočanje ima v različnih fazah planerskega procesa tudi različno funkcijo:

- **Informiranje** je prednostna naloga vseh komunikacijskih oblik;
- **Participacija** je pomembna predvsem za udeležence oz. prizadete v planerskem procesu;
- **Koordinacija** označuje določitev programov, ukrepov itd. med seboj soodvisnih akterjev pri vnaprej določenih posegih v prostor;
- **Kooperacija** pomeni sodelovanje udeležencev.

Ker ima torej komuniciranje pomembno posredovalno vlogo, je zato lahko tudi sinonim in skupni pojem za različne aktivnosti v planerskem procesu, še posebej na lokalni in prostorski ravni. V teoretski koncepciji komuniciranja v regionalnem prostorskem planiranju sodelujejo z vidika socialne geografije vsaj trije dejavniki: prostorska stvarnost (strukture), strokovno-raziskovalna in politična sfera (institucije) in posamezniki (akterji). Oblika implementacije znanstveno-raziskovalnih konceptov je vzročno povezana s stopnjo komunikacije.

Pri komuniciranju v planiranju izhajamo iz predpostavke, da delo planerja ne bo le samemu sebi namen, da tudi ni temelj centralističnega - političnega ukrepanja, temveč da mora hkrati rasti in živeti s pokrajino in ljudmi. Zato je njegovo delo nujno tudi interaktivno. V raziskovalnem procesu komuniciranja morajo biti izpolnjeni najmanj trije pogoji: Uvodna

faza - začetek komuniciranja mora sloneti na subjektivni percepciji problema lokalnega prebivalstva. V izhodiščih prostorskega plana mora biti jasno izražena volja lokalnega prebivalstva in želja pripravljalcev plana po integraciji realnega življenjskega okolja ter vključitvi videnja prizadetega prebivalstva oziroma posameznikov pri reševanju problemov in izvedbi predlaganih ukrepov. Postopek implementacije naj bo strokovno voden - nadziran. Vključevati mora elemente "usmerjenega poslovanja" (Controlling Management), ki skrbi za pretok informacij med akterji, vzpostavljenimi omrežji komunikacij in načrtovalci ter tej strukturi prilagojenih pripadajočih institucij. Nastati mora živa socialno-prostorska dialektika (sozialraumliche Dialektik) (Schaffer, 1997), ki naj daje moč vsej interakcijski dejavnosti v komuniciranju.

Strokovnjakom s področja prostorskega planiranja so v ospredju planerske vsebine, komuniciranje jim predstavlja le vmesno stopnjo do uresničitve programov. Takšno razumevanje se postopno spreminja, kajti prizadevanja planerjev so pogosto odločujoče odvisna od odločitev politikov, le-ti pa od "pritiska" javnosti. Iz tega sledi, da strokovnost planerskih vsebin nima vedno prednosti. Oboje je med seboj vzročno povezano: "pretehtanim" predlogom običajno sledijo "razumevajoče" odločitve. Pravšnja mera "strokovne" in "postopkovne" kreativnosti sproži v javnosti mobilizacijo osebnih in javnih potencialov (Ganser, Siebel, Sieverts, 1993). Tako si stojita nasproti: strokovno neoporečna dognanja z nakazovanjem rešitev in posredovanje teh rešitev. Eno brez drugega je neučinkovito, ali drugače povedano: **komunikacija v planiranju ni vse, toda brez komuniciranja z javnostjo ni uspešnega prostorskega planiranja.**

USTVARJANJE SIMBIOZE MED PROSTORSKIM PLANIRANJEM IN GOSPODARSKIM RAZVOJEM

Preobrazba in novi pogledi na prostorsko in regionalno planiranje so v mnogo čem povezani tudi z reformo strukturnih fondov, ki predstavljajo nov koncept programiranja (planiranja) sistemov kot programsko (plansko) dopolnilo. Glavna posledica te inovacije je odgovornost za uveljavljanje programov (planov) na merljivi stopnji (ki vsebujejo merljive razvojne indikatorje) in primerljivost poglavitnih ciljev v vseh državah članicah. »Ex ante« vrednotenje bo potrdilo konsistenco (složnost, doslednost) različnih programskih (planskih) stopenj.

Vsaka stopnja programiranja (plana) odvisna od kategorizacije – prioritete ciljev. Globalni cilj na nižji stopnji je odvisen od specifičnega cilja na višji stopnji, specifični cilj na višji stopnji pa hkrati vsebuje vse cilje na nižji stopnji. Vendarle pa je potrebno upoštevati, da operacijski cilji obstajajo le na merljivi stopnji.

Kazalci rezultatov in vplivov so lahko definirani na različnih stopnjah planiranja:

- Kazalci učinkov so izmerljivi le na merljivi stopnji.
- Število kazalcev učinkov je lahko združeno za definiranje kazalcev ujemanja pri prioriteti in stopnjo programa.
- Vzorčne povezave med meritvami, prioriteto in stopnjami programa (plana) so lahko opisane tekom vrednotenja rezultatov in vpliva kazalcev merjenih na različnih stopnjah.

Za kontrolo programske (planske) izvedbe in za presojo njegove učinkovitosti je potrebno uporabiti (po možnosti) sintetične kazalce, ki morajo biti določeni vnaprej in to dovolj zgodaj, da se podatki lahko zberejo. Kazalci so razdeljeni na različne stopnje in so naslednji:

- Kazalci virov ali vložkov (input-indikatorji) opozarjajo na različno razporeditev proračuna po različnih stopnjah programa, plana. Finančni kazalci se uporabljajo kot kontrola napredka kot vsakoletna obveza. Plačevanje je mogoče za številne operacije (različna področja), merjenja, v okviru določenih stroškov.
- Kazalci učinkov (output-indikatorji) se nanašajo na delovanje. So merljivi v merskih in monetarnih enotah (npr. skupna dolžina novih cest, število firm, ki prejemajo finančno pomoč...).
- Kazalci rezultatov se nanašajo na takojšnje in bližnje efekte (učinke), ki jih je spodbudil program, plan. Zagotavljajo informacije o spremembah. Takšni kazalci so lahko fizični (krčenje potovalnega časa, število uspešnih "treningov", število nesreč na cestah) ali finančni (moč, vpliv privatnega sektorja, zviševanje stroškov transporta)
- Kazalci vplivov se nanašajo na posledice, ki so nastale preko takojšnjih in bližnjih efektov (učinkov). Definiramo lahko dve skupini vplivov. Specifični vplivi so tisti, ki se pojavijo po določenem času in so direktno vezani na določeno "akcijo" (vložek, vir). Globalni vplivi so dolgotrajnejši efekti (učinki), ki vplivajo na večji (širši) krog populacije. Merjenje tega tipa vplivov je izredno težavno, saj so pogosto kompleksno sestavljena.

Učinkovitost in uspešnost lahko merimo:

- učinkovitost: podaja nam primerjavo med dejanskim in planiranim, primerja dejansko z

Indikatorji (kazalci) učinkovitosti, zmogljivosti in učinkov

Pri posameznem gospodarskem posegu je običajno potrebno zahtevno vrednotenje številnih specifičnih aspektov kot npr:

Ustreznost: v kakšnem obsegu so planski, programski cilji relevantni na relaciji do bodočih potreb in prioritet na nacionalnem in EU nivoju.

Uspešnost: na kakšen način se vložki spremenijo v učinke in rezultate.

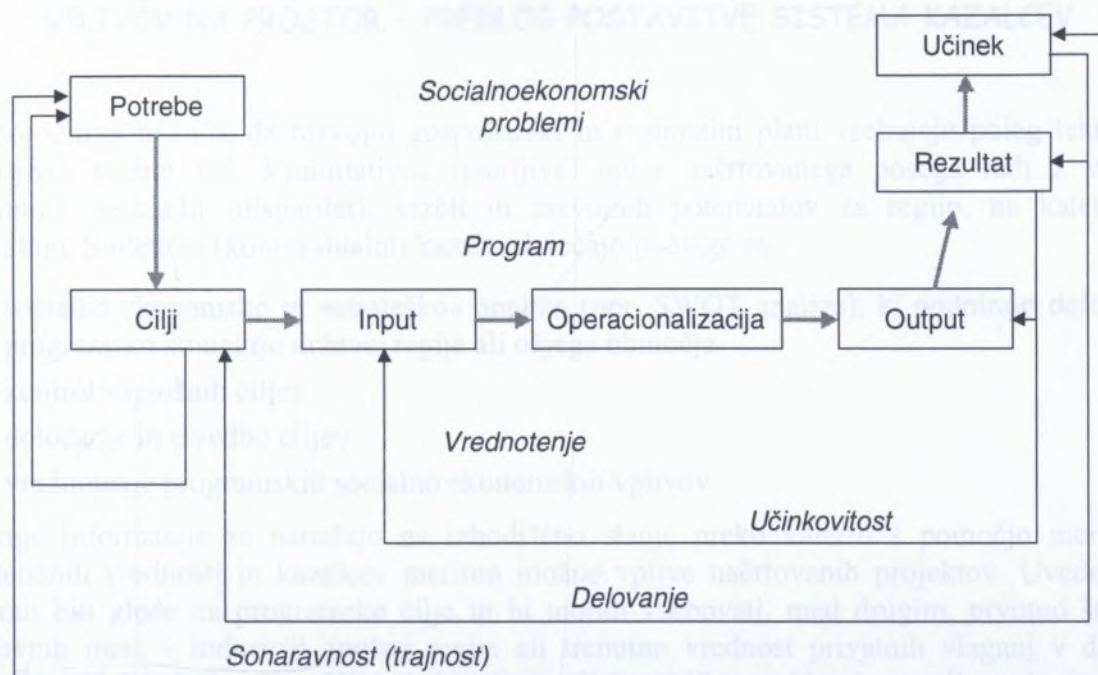
Učinkovitost: na kakšen način je program, plan pripomogel k uspešnosti specifičnih in globalnih ciljev.

Koristnost: Ali je imel program, plan vpliv na ciljno skupino prebivalstva v povezavi z njihovimi potrebami.

Trajnost: v kakšnem obsegu lahko pričakujemo, da bodo spremembe ostale tudi v času, ko bo plan, program že zaključen.

	kazalec	učinkovitost	uspešnost
operativni cilji	finančni in fizični učinki	dejanski in planirani učinki	učinki v primerjavi s stroški
specifični cilji	rezultati	dejanski in planirani rezultati	primerjava rezultatov s stroški
Splošni cilji	vplivi	dejanski in planirani vplivi	vplivi v primerjavi s stroški

Pomembnejši aspekti vrednotenja

Učinkovitost in uspešnost lahko merimo:

- **učinkovitost:** poda nam primerjavo med dejanskim in planiranim; primerja dejansko z pričakovanim ali ocenjuje učinke, rezultate in/ali vplive.
- **uspešnost:** poda razmerje med učinki, rezultati in/ali vplivi in vložki, da so bili le ti doseženi.

Razmerje med učinkovitostjo in uspešnostjo se lahko določi za vsako stopnjo programa, plana, hkrati pa se lahko izmeri preko učinkov, rezultatov in vplivov. Poda se lahko primerjava med tistim kar je bilo doseženo in tistim kar je bilo planirano (učinkovitost) ali primerjava s tem, koliko, kakšne vire smo porabili (uspešnost). Ta dva kazalca lahko podata koristne informacije vodjem programa, plana in jim pomagata izboljšati planske, programske odločitve.

Spodnja preglednica prikazuje soodvisnost (dopolnjevanje) med kazalci in ugotavljanjem učinkovitosti oz. uspešnosti:

	kazalci	učinkovitost	uspešnost
operativni cilji	finančni in fizični učinki	dejanski in planirani učinki	učinki v primerjavi s stroški
specifični cilji	rezultati	dejanski in planirani rezultati	primerjava rezultatov s stroški
Splošni cilji	vplivi	dejanski in planirani vplivi	vplivi v primerjavi s stroški

OBLIKOVANJE KAZALCEV ZA SPREMLJANJE STANJA IN GOSPODARSKIH VPLIVOV NA PROSTOR - PREDLOG POSTAVITVE SISTEMA KAZALCEV

Priporočljivo bi bilo, da razvojni gospodarski in regionalni plani vsebujejo poleg tehnično merljivih vsebin tudi kvantitativne (merljive) opise načrtovanega posega tudi z vidika trenutnih neskladij (disparitet), vrzeli in razvojnih potencialov za regijo, na katero se nanašajo. Sintetični (kontekstualni) kazalci določajo podlage za:

- socialno ekonomsko in »strateško« analizo (npr. SWOT analize), ki podpirajo določeno programsko strategijo države, regije ali ožjega območja
- kontrolo splošnih ciljev
- določanje in izvedbo ciljev
- vrednotenje programskih socialno ekonomskih vplivov

Gornje informacije se nanašajo na izhodiščno stanje preko katerih s pomočjo merljivih sintetičnih vrednosti in kazalcev merimo možne vplive načrtovanih projektov. Uvedeni bi morali biti glede na programske cilje in bi morali vsebovati, med drugim, prvotno število delovnih mest v industriji znotraj regije ali trenutno vrednost privatnih vlaganj v danem sektorju (delu) industrije. V praksi se pojavljajo veliki problemi, vrzeli v dostopnosti podatkov za številna ključna razvojna območja. Informacije so nepogrešljive posebej v primeru, če je npr. cilj povečanje števila delovnih mest v določenem okolju. Ko enkrat te podatke imamo, je možno zaključiti, sklepati, reči, toliko in toliko podjetij (poslov) v regiji bo koristilo. Podatek je pomemben zlasti če regija kandidira za pridobitev pomoči od Strukturnih fondov.

Zaželena je postavitve osnovnih podatkov tako, da pride do enakomerne pokritosti ciljev. V nekaterih primerih je koristno, da se zberejo specifični podatki, ki so v prid načrtovanemu programu samemu. Npr. podrobnejši podatki po vrsti industrije, velikosti in spolu bodo zagotovili boljši opis in omogočili primerjavo z prejšnjimi posegi, intervencijami in/ali posegi, intervencijami v drugih regijah.

Osnovni podatki se pridobivajo preko uradnih statistik, vendarle pa se je potrebno zavedati, da so tudi ti viri lahko problematični. Tipični problemi so lahko naslednji:

- neobstoječi podatki na primerni geografski ravni, geografskem nivoju
- zaostanki pri izdajanju podatkov (npr. evropska statistika izdaja podatke o BDP na glavo z zaostankom dveh do treh let)
- vrzeli v uradnih statistikah v povezavi z zahtevami programa, plana (npr. izkoriščenost površin, razlike med delavci z polnim in nepopolnim delavnikom običajno v uradnih statistikah niso podane...)
- neobstoječi podatki po posameznih podjetjih, branžah, sektorjih...
- itd.

V nekaterih primerih morajo biti podatki uradne statistike dopolnjeni z ocenami, terenskim delom, anketami, ali indirektnimi indikatorji, kazalci.

Slovenija ima že vsaj tri desetletja relativno dobro razvite statistične serije za spremljanje npr. regionalnega razvoja: narodni dohodek na prebivalca, delež kmečkega prebivalstva in

odstotek zaposlenega prebivalstva, rast prebivalstva, delež zajetja predšolskih otrok v vrtce, delež študentov, delež zajetja gospodinjestev s pitno vodo in delež magistralnih in regionalnih cest s sodobnim cestiščem... Kriteriji tako zajemajo gospodarsko razvitost, razvoj prebivalstva, družbeni standard in infrastrukturo. V obdobju prilagajanja EU standardov je potrebno omeniti, da je evropska komisija od leta 1992/93 razvila, v sodelovanju z članicami, skupen sistem kvantitativnih indikatorjev za merjenje vrzeli v razvoju. Začetni seznam indikatorjev se je razvil v seznam znotraj katerega ločimo 12 osnovnih skupin indikatorjev, kazalcev: osnovni indikatorji, kazalci (BDP per capita, ...), cestna infrastruktura, železniška infrastruktura, telekomunikacije, energija, voda, okolje, šolstvo in izobraževanje, raziskovanje in tehnološki razvoj, industrija in servisne službe, kmetijstvo in turizem. Kvantitativni podatki so bili združeni v bazo podatkov QUID.

Seznam indikatorjev, ki jih predlaga Evropska komisija

Komisija je bila zadolžena, da poda seznam predlaganih operacijskih kazalcev in na tak način pomaga programskim, planskim vodjem pripravo njihovih programskih, planskih dokumentov. Seznam je predstavljen kot dodatek in ni nujno dokončen. Prav tako seznam vključuje skrčeno jedro kazalcev, definiranih glede na njihov pomen v odnosu do glavnih prioritet EU, kot so npr. zaposlovanje, SME, RTD informacijska družba, okolje in "enake življenjske možnosti". Kazalci so bili izbrani v glavnem na osnovi njihovega namena in z namenom ustvariti primerjavo znotraj in med programi, plani. V nekaterih primerih se lahko uporabljajo na regionalni in nacionalni ravni.

Pregled možnih indikatorjev:

vrsta kazalca	opis	merjenje
A-zaposlovanje		
zaposlenost (na novo ustvarjena)	delovna mesta v firmah in institucijah, ki ne bi obstajale brez programa, plana (stopnja, na kateri so izvedene meritve bi morala biti določena na nivoju kontrole in vrednotenja)	število bruto/neto FTE moški/ženske
zaposlenost (obstoječa)	delavna mesta, ki v firmah in institucijah ostajajo kot rezultat programa, plana in ki bi bile sicer izgubljene (stopnja, na kateri so izvedene meritve bi morala biti določena na nivoju kontrole in vrednotenja)	število bruto/neto FTE moški/ženske
B-omrežje transportne infrastrukture		
železniška infrastruktura	infrastruktura za hitre železnice (zgrajena ali dograjena)	Št. km stopnja dokončanosti omrežja (%)
cestna infrastruktura	zgrajeno ali nadgrajeno omrežje cest	Št. km stopnja dokončanosti omrežja (%)

Rezultati:

prihranjeni čas	prihranki v potovalnem času	potovalni čas x tovor/potniki (količina/število)
izboljšana dostopnost	kazalec meri izboljšave pridobljeno z novo transportno infrastrukturo, ki uporablja najbolj učinkovit način transporta	ESS (okrajšava za »Equivalent Straight-line Speed« in označuje najkrajšo črto med dvema krajema. Izračunava se razlika med najkrajšim in dejanskim potovalnim časom

Učinki:

Prometni tokovi	pretok prometa (vozil, potnikov in tovara) po enem letu (po kategorijah prometa; železnice, ceste, zrak, morje)	porast v %
vplivi na okolje	vplivi na okolje v smislu naraščanja ali upadanja onesnaženja (CO ₂ , ...)	naraščanje ali upadanje v %
zaposlenost (obstoječa in nova)	delovna mesta v tovarnah in institucijah (obstoječa in nova), ki so nastale kot rezultat transportnih projektov v podjetjih	število in % vseh delovnih mest (moški/ženske)

C-Omrežje energetske infrastrukture

kapaciteta napeljav	nova ali nadgrajena kapaciteta; po viru energije (elektrika, zemeljski plin, ...)	KW/MW) stopnja dokončanosti omrežja (%)
---------------------	---	--

Rezultati:

oskrbljenost prebivalstva	uporabniki priključeni na novo ali nadgrajeno omrežje	število
stroški za končne uporabnike	znižanje energetskih stroškov	euro/KWh

Učinki:

obnovljivi energetski viri	rast deleža obnovljivih energetskih virov v primerjavi z celotnimi zalogami virov	% v primerjavi z celoto
uspešnost	uspešnost naraščanja v podprtih obratih in instalacija vodov za boljšo uporabo virov	»Tonnes Petrol Equivalents«
emisije	vplivi na okolje v smislu naraščanja ali upadanja onesnaževanja	% spremembe od prejšnjega stanja
zaposlenost (obstoječa in novoustvarjena)	delovna mesta v tovarnah in institucijah, ki so rezultat podprtih energetskih projektov	število in % vseh delovnih mest (moški/ženske)

D-telekomunikacijska in informacijska družba

digitalizacija	linije digitalne telefonije	število in % naraščanja
vzpostavitev informacijske tehnologije	firme, ki vzpostavljajo informacijsko tehnologijo (on-line, e-trgovina, poslovanje, ..)	število
Rezultati:		
storitve informacijske tehnologije	majhna in srednje velika podjetja, ki razvijajo in komercializirajo storitve informacijske tehnologije	število
storitve informacijske tehnologije	prisotnost Interneta v prostoru (v lokalnem klicnem območju)	število

Učinki:

zaposlenost (novoustvarjena)

delovna mesta v družbah in institucijah, ki so nastale kot rezultat pomoči projektom informacijske družbe

število in % vseh delovnih mest
(moški/ženske)**E-okolje**

ravnanje z vodami in njihovo čiščenje

kapaciteta izboljšav (obseg izboljšav) in čistilne naprave

V kubičnih metrih

Odstranjevanje odpadkov in reciklaža

ustvarjen napredek v zmanjševanju porabe in napredek v reciklaži

% napredovanja (v tonah)

okoljevarstvene tehnologije

firme, ki dobivajo finančno pomoč za razvoj okoljevarstvenih tehnologij ali za proizvodnjo eko produktov

število (od tega v majhnih in srednje velikih podjetjih)

Rezultati:

vključenost prebivalstva v odstranjevanje odpadkov

Na odvoz odpadkov vključena gospodinjstva zbrana v regiji (občina)

število in % prebivalstva

Vključenost prebivalstva na oskrbo z vodo

gospodinjstva oskrbovana preko novega, izboljšanega omrežja vodne oskrbe

število in % prebivalstva

Učinki:

zmanjšanje onesnaženja

vplivi na okolje v smislu zmanjševanja onesnaženja (CO₂, NO_x...)

% zmanjšanja

zaposlenost preb. na področju varstva okolja (obstoječa in nova)

delovna mesta v družbah in institucijah kot rezultat podpore okoljevarstvenim projektom

število in % vseh delovnih mest
(moški/ženske)**F-raziskovanje, razvoj, tehnologija in inovacije (RDTI)**

postavitve omrežja RO

pridružitve projektom R&R (povezovalni projekti med firmami in podpiranimi raziskovalnimi inštituti)

število

RTDI projekti in nakupi tehnologije

firme ki prejemajo finančno pomoč od RTDI in kupujejo potrebno opremo

število

Rezultati:

uvajanje investicij RDTI

investicije v uvajanje RDTI preko podjetij v okviru podprtega pridruženega projekta

% naraščanja

Učinki:

inovacije

novi projekti/procesi, ki so jih firme, ki dobivajo finančno pomoč, lansirale na trg

število

zaposlenost

delovna mesta v družbah in inštitutih, ki so nastale kot rezultat ob RDTI projektih

število in % vseh delovnih mest
(moški/ženske)**G-majhna in srednje velika podjetja (MSVP)**

Spodbujanje MSVP (obstoječih)

obstoječa MSVP, ki prejemajo finančno pomoč (npr. dotacij, subvencije, posojila, informacijska svetovalna pomoč)

število, moški/ženski lastniki, velikost (mikro/majhna ali srednja)

Spodbujanje novih MSVP

nova MSVP ki dobivajo finančno pomoč (npr. dotacij, subvencije, posojila, informacijska svetovalna pomoč)

Število, moški/ženski lastniki, velikost (mikro/majhna ali srednja)

MSVP, ki se čezmejno povezujejo

MSVP, ki sodelujejo v čezmejnem sodelovanju

Število, moški/ženski lastniki, velikost (mikro/majhna ali srednja)

Rezultati:		
investiranja MSVP	direktno privatno investiranje v finančno podprte firme	mio. Euro in % od vseh investicij
Učinki:		
zaposlenost (obstoječa in nova delovna mesta)	delovna mesta v družbah in inštitutih, ki so nastale kot rezultat podpore MSVP	število in % od vseh služb, delovnih mest (moški/ženske)
stopnja preživetja (ohranitve)	nova MSVP, ki so dobila finančno pomoč in še poslujejo po 18 mesecih	število in % od vseh novih MSVP, ki dobivajo finančno pomoč (moški-ženske)
H-razvoj človeških virov (»Human resources«)		
pomoč posameznikom	število koristnikov v programu	število in/ali % po karekteristikah: v, iz, procesno (nadaljevaljno) status borze dela (zaposleni, samostojni, nezaposleni (dolgoročno, kratkoročno), neaktivni (kateri v šoli)
pomoč sistemu (omrežju),	število projektov	število
Rezultati in učinki:		
Politika trga delovne sile (borze dela)	zniževanje stopnje brezposelnosti pri mladih	% (moški/ženske)
izključevanje	zniževanje stopnje brezposelnosti	% (moški/ženske)
Sposobnost zaposlovanja izučenih	naraščanje deleža tistih, ki se dodatno šolajo za nova delovna mesta	% (moški/ženske)
Prilagodljivost, podjetnost	zniževanje stopnje opuščanja šolanja povečevanje števila MSVP, ki dodatno šolajo kadre (kontinuirano šolajo kadre)	% in število
Zaposlovanje žensk	število novih obratov naraščanje stopnje aktivnosti žensk	% in število
I-ustvarjanje enakomernih možnosti razvoja		
Ustvarjanje delovnih mest na socialnem področju	organizacije, ki dobivajo finančno pomoč	število
Rezultati:		
ženske podjetnice (»entrepreneurship«)	ženske kot vodje projektov	število (javna/privatna)
Učinki:		
specifično delovanje za ženske	naraščanje ženske aktivnosti na trgu delovne sile	% in število
J-razvoj mest in urbani razvoj		
Komunalni razvoj	podpiranje projektov na področju komunalne opreme	število
urbana obnova (prenova)	podpirani projekti urbane prenove	število
Rezultati:		
atraktivnost območja	Naseljevanje obratov in trgovine v prenovljenem okolju	število

Učinki:

zaposlenost (obstoječa in nova delovna mesta)

delovna mesta v družbah in inštitutih, ki so nastala kot rezultat pomoči urbanim projektom

število in delež od vseh delovnih mest (moški/ženske)

Primeri kazalcev za spremljanje in vrednotenje za gospodarstvo in infrastrukturo

Območje intervencije	»output«	rezultati	Učinki - vplivi
Gospodarstvo:			
Pospeševanje in prilagajanje podeželskih območij			
Prenova in razvoj vasi ter podeželskih območij in ohranjanje podeželske dediščine	Število metrov ³ obnovljenih vaških cest in trgov Število obnovljenih stavb Število projektov, ki prejemajo finančno pomoč	Število prebivalcev, ki živijo v bližini (manj kot 1 km) od prenovitvenega območja Število podjetij, trgovin postavljenih v regijo, ki prejema pomoč	Bruto/neto zaposlenost po dveh letih, % prebivalcev, ki želi ostati na območju naslednjih pet let
Razvoj in izboljšanje infrastrukture povezane z razvojem kmetijstva	Število projektov, ki prejemajo pomoč		
Pomoč velikim podjetjem			
Investicije v fizični kapital (obrti, oprema, državna pomoč)	Število velikih podjetij, ki prejemajo finančno pomoč	Direktna finančna vlaganja v finančno podprta podjetja (v Eurih in % od vseh investicij) Površina obratov (kvadratni metri)	Bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena, po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest) Izboljšanje situacije v podjetjih, ki dobivajo finančno pomoč po dveh letih (%)
Okolju prijazne tehnologije, čiste in ekonomične tehnologije za proizvodnjo energije	Število okoljevarstvenih podprtih revizij Število podjetij, ki prejemajo strokovno okoljevarstveno pomoč Število firm, ki prejemajo finančno pomoč za predstavitev okoljevarstvenih tehnologij in za razvoj eko produktov	Število novoustanovljenih firm v tem sektorju % firm, ki izpolnjujejo pogoje okoljevarstvene norme	Izboljšanje situacije v podjetjih v tem sektorju, ki prejemajo pomoč, po dveh letih (%) Število predstavljenih novih produktov, procesov Vplivi na okolje, v smislu zmanjševanja onesnaženja (CO ₂ , NO _x , ..., v %)
Poslovna svetovalna služba (vsebuje mednarodno, izvozno in okoljevarstveno upravljanje, nakup tehnologije)	Število podjetij, ki pri tem sodelujejo Število zagotovljenih svetovalnih služb	Število podjetij, ki je pridobilo nove strokovnjake Število podjetij, ki izvažajo na nova tržišča % podjetij, ki so zadovoljna z zagotovljenimi službami % zaposlenih, ki imajo možnost za pomoč na tem področju stopnja zadovoljnosti strank (moški/ženske)	% izvoznih poslov po 8 mesecih izboljšanje prodaje ustvarjene po 8 mesecih bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest) bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest)
Pomoč na področju zdravstva in varnosti	Število podjetij, ki prejemajo finančno pomoč Število tistih, ki nudijo pomoč in dobivajo finančno pomoč		

Finančni inženiring	Število in obseg garancijskih fondov, ki prejemajo finančno pomoč Število lažnih (?) operacijskih shem, ki prejemajo finančno pomoč	Število podjetij, ki so zadovoljna z zagotovljenimi fondi	bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest)
Pomoč MSVP ter obrti Investicije v fizični kapital (obrti, oprema, državna pomoč)	Število MSVP, ki prejemajo pomoč (moški in ženski lastniki) Število novih MSVP, ki prejemajo finančno pomoč (moški in ženski lastniki)	Nova, naraščajoča prodaja v MSVP (Mevro) Direktna finančna vlaganja v podprte firme (v Mevro in % od vseh vlaganj) Število projektov pod vodstvom žensk v privatnih projektih (% od vseh) Število na novoustanovljenih podjetij v tem sektorju % firm, ki zadovoljujejo okoljevarstvene norme zmanjševanje energetske stroškov (%) direktna finančna vlaganja v finančno podprtih firmah (v Mevro in % od vseh investicij)	Podjetja, ki prejemajo finančno pomoč in še obstajajo po 8 mesecih bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest) napredek firm, ki prejemajo finančno pomoč po dveh letih bruto/neto zaposlenost, po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest) napredek po dveh letih število novo predstavljenih produktov in procesov rast prodaje okolju prijaznih produktov (%) zmanjšanje onesnaženja (CO ₂ , NO _x , ... v %)
Okolju prijazne tehnologije, čiste in ekonomične tehnologije za proizvodnjo energije	Število firm, ki prejema pomoč za okoljevarstvene tehnologije in razvoj ekoproductov Število podprtih okoljevarstvenih izboljšav Število MSVP, ki sodelujejo v prekomejnem sodelovanju Število MSVP, ki prejemajo strokovno okoljevarstveno pomoč	Število MSVP, ki so pridobila nove strokovnjake Število MSVP, ki izvažajo na nova tržišča % MSVP, zadovoljnih z storitvami	bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest) % izvoznih prodaj po 8 mesecih izboljšanje prodaje ustvarjene po 8 mesecih bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest)
Poslovno svetovalna služba (informacije, poslovno planiranje, posvetovalne službe, tržišče, vodenje, oblika, internacionalizacija, izvoz, okoljevarstvena dejavnost, nakup tehnologije) Službe »razdelitve« (poslovne površine, inkubatorske enote, stimulacije, službe promocije, omrežje, konference, posli)	Število projektov, ki dobivajo finančno pomoč Omogočena površina	Direktna privatna vlaganja v finančno podprtih firmah (% od vseh investicij) Zadovoljstvo uporabnikov (moški, ženske)	
Finančni inženiring	Število in obseg rizičnih kapitalskih fondov ki prejemajo finančno pomoč Število in obseg zajamčenih fondov ki prejemajo finančno pomoč Število lažnih operacijskih shem ki dobivajo finančno pomoč	Število novih poslov (moški/ženske) Število zadovoljnih MSVP (moški, ženske)	bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest)

Službe za »pomoč« zaposlenim, oskrbne službe (zdravstvo, varnost, kultura)	Število organizacij, ki prejemajo finančno pomoč Število družbenih organizacij, ki so sprejele njihove projekte	% podprtih organizacij, ki so locirane v revnih urbanih predelih, ali tam živi precejšnji delež njihovih članov	Število odraslih, ki so aktivni v družbenih organizacijah po enem letu Število lokalnih prebivalcev, ki imajo delo % uporabnikov, ki so se rešili dolgov po enem/treh letih
Turizem fizične investicije (vlaganja) (informacijski center, namestitve za turiste, gostinski lokali)	Število postelj, novih ali dodatnih Število zgrajenih in dograjenih hotelov Število novih »atrakcij«, novih ali »izboljšanih« Nove turistične organizacije (moški/ženske lastniki)	% postelj, novih ali dodatnih število nočitev prodanih preko leta v namestitvenih enotah, ki prejemajo pomoč (po enem letu) stopnja zadovoljstva gostov (moški/ženske v %)	bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest) ustvarjena dodana vrednost na leto (v %)
»nefizične investicije« (razvoj turističnih storitev, športne, kulturne prireditve, zgodovinska dediščina)	Število ekonomskih enot, ki prejemajo finančno podporo Število festivalov in drugih dogodkov, ki prejemajo finančno pomoč	Povprečen znesek bivanja (v evrih na osebo) Povprečno število gostov na dan	bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest) ustvarjena dodana vrednost na leto (%) število obiskov na leto Število komercialnih stikov lokalnih firm, ki so se ustvarili tekom aktivnosti centrov, in še obstajajo po enem letu Število firm, ki promocijske centre uporabljajo tudi še po enem letu
službe, ki služijo turistični infrastrukturi (promocijska aktivnost, konference in sejemski aktivnosti)	Razpoložljiva kvadratura (kvadratni metri) Število novih marketinških iniciativ Število organiziranih konferenc/razstav	% konferenc/razstav (eksibicij) povezanih z lokalno ekonomsko aktivnostjo stopnja zadovoljstva udeležencev (moški in ženske v %)	
Izobraževanje	Število razpoložljivih kvalifikacij Obseg izobraževanja (ure x kursi)	% udeležencev izobraževanja, ki so uspešno zaključili le-tega (moški/ženske)	
Raziskovanje, tehnološki razvoj in inovacije (RTDI) raziskovalni projekti univerz in raziskovalnih inštitutov	Število podprtih raziskovalnih projektov Število podprtih raziskovalnih udeležencev, študentov(moški/ženske)	% uspešno zaključenih projektov število podprtih študentov, ki so zaključili študij (moški/ženske) naraščanje zaposlovanja v okviru RTD (število in % od vseh delovnih mest, moški/ženske)	Število patentov pridobljenih preko inovacij Število novih firm, katerih člani imajo akademske nazive

Inovacijski in tehnološki transferji, ustvarjenje omrežja ali partnerstva med podjetji in raziskovalnimi inštitucijami	Število firm ki prejemajo finančno pomoč za projekte RTDI in prodajo tehnologije Število svetovalnih, učnih »konferenc« Število podprtih MSVP Število podprtih povezovalnih projektov med podjetji in raziskovalnimi inštitucijami	Število lokalnih podjetij, ki sodelujejo pri podprtih raziskavah Naraščanje investicij v RTDI preko podjetij, ki so se pridružila raziskavam % MSVP zadovoljnih z storitvami	bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest) število povezovalnih dogovorov med raziskovalnimi inštitucijami in podprtimi podjetji po enem letu število podjetij, ki kupujejo patente, licence ali pa so vključena v projekte (po enem letu) število novih produktov in procesov ustvarjena dodana vrednost po dveh letih bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest) Število ustanovljenih majhnih firm po enem letu Število ustanovljenih majhnih majhnih high-tech firm po enem letu
Infrastruktura RTDI	Površina, ki je na voljo (ha) Nadstropna površina ki je na voljo (kvadratni metri) Število ustvarjenih pridruženih služb	Število ustvarjenih R&D delovnih mest (FTE delovnih mest) (moški/ženske) Število MSVP, ki imajo dostop do pridruženih služb, servisov	bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest) Število ustanovljenih majhnih firm po enem letu Število ustanovljenih majhnih majhnih high-tech firm po enem letu
Transportna infrastruktura:			
Prometna infrastruktura			
Železniška infrastruktura	Km novozgrajene ali nadgrajene hitre železnice /stopnja dokončanja omrežja) Izboljšane železniške proge (km)	Prihranjeni čas (potovalni čas x število uporabnikov) Prihranjeni čas (potovalni čas x obseg potnikov in tovora) dostopnost	Izboljšanost pretoka potnikov in tovora po enem letu v % Vplivi na okolje (% naraščanja ali upadanja) Stopnja zadovoljstva uporabnikov (%)
Cestna infrastruktura	Km cestnega na novo zgrajenega ali dograjenega omrežja (% dokončnosti omrežja)	Prihranjeni čas (potovalni čas x število uporabnikov) Prihranjeni čas (potovalni čas x obseg potnikov in tovora) dostopnost	bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest) Izboljšanje pretoka prometa (vozil in tovora) po enem letu (%) Vplivi na okolje (% naraščanja) Spremembe v hrupu prometa Ha spremenjenega naravnega okolja Izboljšanje na področju varnosti (število prometnih nesreč po enem letu) bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest)

Letališka infrastruktura	Število novih in nadgrajenih letališč	Število novih zračnih destinacij Povprečno povečanje števila potnikov na leto	Vplivi na okolje (% izboljšanja ali poslabšanja) Spremembe v hrupu prometa (%) Izboljšanje v pretoku prometa (potniki in tovor) po enem letu (%) bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest)
Pristaniška infrastruktura	Število pristanišč in luk, ki so bile nadgrajene	Naraščanje števila zabožnikov na leto Skrajšanje čakalnega časa ladij pred prihodom v doko (%) Skrajšanje obračalnega časa ladij Naraščanje števila novih morskih poti (destinacij) Skrajševanje časa, ko se ladje zadržujejo v pristanišču Skrajšanje zadrževanja cestnih vozil v luki	Izboljšanje pretoka prometa (potniki, vozila, tovor) po enem letu (%) Vplivi na okolje (% naraščanja ali upadanja) bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest)
Mestni transport	Število izboljšanih služb javnega prevoza	Število uporabnikov (naraščanje v % populacije)	Omejitev v prometnem pretoku vozil po enem letu (%) Vplivi na okolje (% izboljšanja) bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest) zadovoljstvo uporabnikov (%)
Multimodalni (kombinirani) transport	Število centrov (ki ponujajo ta tip transporta), ki dobivajo finančno pomoč	Naraščanje hitrosti transporta dobrin, ki se transportirajo preko teh centrov (%) Prihranki na času (potovalni čas x obseg tovara in potnikov)	Izboljšanje pretoka prometa, tovara in potnikov po enem letu (%) Vplivi na okolje (% izboljšanja) bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest) tovorni promet preusmerjen s ceste (tone/leto)

Telekomunikacijska infrastruktura in informacijska družba

Informacijska in komunikacijska tehnologija	Število in % naraščanja telefonskih digitalnih linij Število ISDN priključkov na 000 prebivalcev Dolžina »broad band« omrežja (optična vlakna)-instalirana (km) Število internetnih priključkov na 000 prebivalcev	Zmanjšanje števila napak v omrežju Število ustvarjenih služb (dostop do Interneta) Število MSVP in velikih podjetij, ki razvijajo in komercializirajo službe informacijske tehnologije Skupno število priključenih ur na mesec (po 6 mesecih) Število uporabnikov/kursov (tečajev) Stanje zadovoljstva uporabnikov (%)	bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest)
Socialna infrastruktura (Službe namenjene prebivalstvu (zdravstvo, administracija, izobraževanje))	Število novih ali dopolnilnih tečajev Število ustvarjenih on-line služb Število učnih ur (ure x kurs) Število kursov (moški/ženske)	Število uporabnikov/kursov (tečajev) Stanje zadovoljstva uporabnikov (%)	% udeležencev, ki je dobil službe v roku 6 mesecev (moški/ženske)
Službe namenjene MSVP (elektronsko poslovanje in transakcije, izobraževanje, omrežja)	Število start-up (novih??) podjetij, ki ponujajo službe informacijske tehnologije (on-line, elektronsko poslovanje ...)	Število MSVP, ki dobivajo finančno pomoč in imajo dostop do služb (dostop do Interneta) Število MSVP, ki razvijajo in komercializirajo informacijsko tehnološke službe	bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest)
Okoljevarstvena infrastruktura (vključno z vodami)			
zrak	Število elektrificiranih obratov, ki imajo filtre proti onesnaženju zraka	Izboljšave v uspešnosti uporabe energije (%)	Zmanjšanje onesnaženja zraka (CO ₂ , SO ₂ , NO _x , ... v %)
hrup	Dolžina (km) cest, ki so proti okolici zaščitene z stenami, ki reducirajo hrup		bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest) Zniževanje stopnje hrupa prometa (%)
urbana in industrijska potrošnja (vključno z bolnicami in nevarno potrošnjo)	Kapaciteta izboljšav pri trošenju prostora in reciklaži (% izboljšav)	Število gospodinjstev z organiziranim odvozom trdih odpadkov (% prebivalcev)	bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest) količina zbranih odpadkov v tonah/leto v enem letu delež trdih odpadkov recikliranih za ponovno rabo delež črnih odlagališč odpadkov (zaprtih, obnovljenih, rehabilitiranih)

pitna voda (zbiranje, hranjenje, uporaba in distribucija)	Število podjetij, ki dobivajo finančno pomoč za predstavitev okoljevarstvenih tehnologij in za razvoj eko produktov (med njimi koliko MSVP)	Število gospodinjstev, ki uporabljajo novo, izboljšano omrežje Število dno z nezadostno oskrbo (na 000 prebivalcev)	Količina porabljene vode preko novega, izboljšanega omrežja po enem letu Izboljšave v učinkovitosti porabe (%) Zmanjševanje izgub vode v oskrbovalnem omrežju (%) Naraščanje deleža industrijskih iztokov vključenih v program čiščenja voda (%) bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest)
kanalizacija in čiščenje	Kapacitetne izboljšave pri ravnanju z vodami in čiščenju (%) število načrtov za ohranjanje voda	% onesnažene vode očiščene po primarnem postopku % onesnažene vode očiščene po sekundarnem postopku % gospodinjstev, podjetij, ki uporabljajo novo, izboljšano omrežje za uporabo voda	bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest) % vzorcev onesnažene vode iz virov onesnaževanja, ki kažejo na upad onesnaževanja
Prostorsko planiranje in prenova			
Nadgradnja in sanacija industrijskih in vojaških območij	Zapuščena in obnovljena zemlja (območje) (ha) Nakup, rekonstrukcija nadstropnega prostora (v kvadratnih metrih)	Število podjetij, postavljenih v ta območja po enem/treh letih % uporabnikov, ki so zadovoljni s projektom (moški/ženske)	bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest)
Obnova urbanih območij	Število organizacij, ki podpirajo projekt Število urbanih prenovitvenih projektov Število obnovljenih stavb	Število podjetij, trgovin, ki so se locirala na prenovljenem območju Število stanovanjskih zgradb lociranih v bližini (manj kot 1 km) od prenovljenega območja	bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest) naraščanje vrednosti lokalnih podjetij po enem/treh letih % stanovanj (-skih zgradb) v regiji, ki bodo v okviru regije takšna ostala tudi po petih letih
socialna infrastruktura in zdravstvo	Število zdravstvenih centrov Število dograjenih in zgrajenih bolnic Število jasli Število vrtcev Število domov za upokojence Število centrov, domov za telesno prizadete osebe	Naraščanje števila uporabnikov storitev, ki jih ponujajo službe (infrastruktura)	bruto/neto zaposlenost, ustvarjena in zajamčena po dveh letih (število in % od vseh delovnih mest) naraščanje aktivnosti žensk v okviru borze dela

SKLEP - načini uresničevanja gospodarskih dejavnosti ter njene prostorske in socialne posledice

Spreminjanje gospodarske strukture vpliva tudi na prostorsko relevantne strukture kot so npr. socialno-ekonomska struktura prebivalstva, naselbinski razvoj, ipd. Povezano je še z urejanjem prostih površin, z izgradnjo tehnične infrastrukture in predvsem za kompleksno medsebojno prepletanje. Glede samega gospodarskega razvoja stopajo v ospredje naslednji cilji:

- Koncentracija proizvodnih površin v primernih naseljih — regionalnih središčih;
- Varčna — gospodarna raba površin;
- Zadostna kvalitativna in kvantitativna oskrba z razpoložljivimi — dostopnimi površinami za proizvodne dejavnosti ;
- Dvigovanje funkcijske raznolikosti centralnih naselij kot faktor atraktivnosti za gospodarske impulze in s tem zmanjševanje možnosti z dnevno delovno migracijo.
- Ustvarjanje učinkovitega sistema javnega transporta — posebej v razvojno napredujočih območjih;

Pri izgrajevanju gospodarskih struktur, njenega razvoja in njihovega medsebojnega prepletanja so pomembni naslednji cilji:

- Izboljševanje gospodarske strukture posebej pri prevladujoči odvisnosti od podeželskega prostora;
- Ustvarjanje in zagotavljanje industrijskih in proizvodnih delovnih mest tudi na podeželju,
- Zagotavljanje primernih površin za obrt in industrijo;
- Ohranjanje in izboljševanje trgovskih in služnostnih dejavnosti tudi v središčih najnižje ravni,
- Zagotavljanje gospodarsko neodvisnega, učinkovitega in še posebej trajnostno naravnane upravljanja z zelenimi površinami.
- Zniževanje obremenitev okolja pri proizvodnih dejavnostih, dnevnem potovanju na delo, pri posredovanju dobrin, nakupovalnem prometu, ...
- Porazdelitev stroškov in koristi pri "opremljenosti" regionalnega pomena med funkcionalno povezanimi občinami (optimizacija in finančne izravnave).

Ko govorimo o gospodarskem in premoženjskem področju (in se pri tem omejimo le na ključna problemska mesta, na katera smo bili opozorjeni s strani Evropske komisije), potem lahko ugotovimo, da nas veliko dela čaka predvsem na posodobitvi:

- Pomanjkljivih pravnih podlag (ni zakona o urejanju prostora, ni prostorske razvojne strategije, ni sodobnih prostorskih planov; od približno 50 instrumentov zemljiške politike (planskih, davčnih, tržnih, finančnih in upravnih instrumentov), ki jih poznajo v Evropi, se jih pri nas uporablja slaba petina)
- Pomanjkljivih prostorskih evidenc (zemljiška knjiga, zemljiški kataster in druge prostorske evidence)

- Neučinkovitem nadzoru (inšpekcije in nadzor nad občinskimi planskimi akti)
- Neustrezni delitvi pristojnosti ter pomanjkanju medresorskega usklajevanja (npr. MOP - MPZ, MOP - MEOR ipd.)
- Neustrezne regionalne organiziranosti (okrog 200 občin, 58 upravnih enot, v njih svetovalci za kmetijstvo, 8 območnih vodnih skupnosti, 7 (nerazdeljenih) zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine, 12 območnih enot GURS s 46 izpostavami, območni GG ...)
- Pomanjkanju akcijske ravni za sodelovanje z občinami in privatnimi osebami (javno-zasebno partnerstvo, pogodbeni urbanizem ipd.)

Ob zaključku raziskave pa podajamo še oceno možnih vplivov gospodarskega razvoja na nekatera poglobljena področja prostorskih in regionalnih struktur v Sloveniji, seveda pod vplivi vključevanja Slovenije v EU, ki so nastala tudi kot plod razmišljanj ob prebiranju obeh razvojnih scenarijev SGRS:

Sintetični in diskusijski poskus prikazov prostorskih implikacij gospodarskega razvoja (prednosti in slabosti):

Temeljna področja	Možni vplivi
razvojni imperativi: splošno	<ul style="list-style-type: none"> - metropolitanska območja v Padski nižini, Muenchnu in Dunaju bodo "izžarevala" svoje vplive na Slovenijo, kar pomeni: nadaljnjo krepitev Ljubljanske mestne regije in tudi zahodnega dela "slovenskega" zaledja, pospeševanje razlik med slovenskimi pokrajinami; - pospeševanje povezav sever - jug (Adriatik - Podonavje skozi Slovenijo); Koper bo z delitvijo pomorskih pristaniških funkcij s Trstom pridobival na pomenu; njegov razvoj bo ugodno vplival na zaledje; oblikovanje (širjenje) novih razvojnih polj preko Slovenije: npr Benetke - Dunaj (Budimpešta); močnejše gospodarske povezave med deželami Alpskega loka, Padsko nižino in Podonavjem; - močna zahteva po oblikovanju sodobnega komunikacijskega omrežja v večih (različnih) smereh znotraj Slovenije ob hkratni navezavi na sosednja obmejna območja; - visoko razvite dežele severnega dela alpskega loka bodo z različnimi oblikami čezmejnega sodelovanja postopno integrirale dežele (regije) južnega dela alpskega loka; - močnejša razvojna dinamika in nadaljnja izgradnja srednje velikih slovenskih mest - pospeševanje urbanizacije; - integracija robnih in obmejnih območij z dinamiko razvoja mest; - regionalno-prostorsko planiranje se bo razširilo iz (na) sosednjih dežel; - koordinacija razvojnih vprašanj na ravni regij. - razmah integracijske dinamike na različnih ravneh;
zahteve po varovanju okolja - sonaravnem razvoju	<ul style="list-style-type: none"> - zahteve po varovanju okolja se bodo diferencirale. Največje bodo v območjih z (1) visoko gostoto prebivalstva, (2) v območjih z močno (tradicionalno) industrijo, (3) v območjih z intenzivnim kmetijstvom in (4) ob transportnih (predvsem cestnoprometnih) koridorjih; - močan pritisk na turistično-rekreacijska območja; - varovanje alpskih in kraških območij bo pridobivalo na pomenu in imelo prednost pred drugimi rabami prostora; - močna volja prebivalcev in oblasti za vzpostavitev uravnoveženega "notranjega" regionalnega razvoja; - razmah okolju prijaznega gospodarskega in socialnega razvoja; - pospeševanje razvoja "mirnih" con v naravovarstvenih in turistično atraktivnih območjih; - alpski lok skupaj s kraškim zaledjem bo zaradi relativno neonesnaženega okolja in uravnoveženega razvojnega modela pridobival na pomenu, - močan pritisk na okolje, povečano obremenjevanje bo ustvarjalo nove konflikte med "mestnimi" dejavnostmi in "slovenskim" tipom podeželja;

gospodarstvo	<ul style="list-style-type: none"> - (gospodarska) rast je najpomembnejša motivacija za integracije v evropskem prostoru; - pospešen gospodarski razvoj je pospeševalec interregionalnih ((post)industrijskih) izmenjav; - jačanje pomena "multinacionalk" - posledice odpiranja v evropske integracijske procese bo delovalo ugodno na oblikovanje gospodarskih gibanj zlasti v Ljubljani; pomembna vloga tujega kapitala bo osredotočena v ljubljanski metropolitanski regiji; - še nekatere gospodarske panoge bodo zašle v strukturno-ekonomske težave; - "divja" konkurenčnost, "off-shore investicije, povečevanje dela na "črno" - velik "izvoz" kvalificirane delovne sile iz Slovenije; - več avtonomije in manj gospodarskih nihanj; - pospeševanje uravnoveženega regionalnega razvoja; olajšano prestrukturiranje manj razvitih območij; - oblikovanje omrežja kooperarijočih se regij in mest v alpsko-jadransko-podonavskem bazenu; - oblikovanje čezmejnega sodelovanja in oblikovanje pomoči iz že oblikovanih različnih strukturnih fondov; - dinamika srednje velikih mest dopušča hitro prilagajanje s pomočjo oblikovanja tehnoloških niš in naravnostjo različnih dejavnosti v terciarni sektor; - razvoj specializiranih proizvodenj;
prebivalstvo - trg delovne sile	<ul style="list-style-type: none"> - staranje prebivalstva se bo nadaljevalo; napredek v razvoju prebivalstva (nataliteta)zaradi izboljševanja in izenačevanja socialnih in zaposlitvenih pogojev; - velike migracije prebivalstva, posebej v obmestja mest (pretežno Ljubljane), nekontroliran pritisk priseljencev v urbana območja, izseljevanje iz obmejnih območij; - razlike med območji se bodo povečevale, razlike v načinu življenja med mesti in podeželjem se bodo povečevale; homogenizacija - izenačevanje življenskih pogojev; - v mestih močno povpraševanje po kvalificirani delovni sili in velika brezposelnost na robnih - podeželskih območjih; - pomoč srednje velikim mestom kot generatorjem razvoja širše okolice; - razvoj novih profilov delovnih mest (tudi na podeželju); - "kontrolirana" imigracijska politika zaradi različnih oblik čezmejnega sodelovanja;
kmetijstvo	<ul style="list-style-type: none"> - relativno povečevanje konfliktov z nekmetijsko rabo prostora; - povečevanje posesti pri kmečkem prebivalstvu, ki kljub temu ne bo zadostovala za rentabilno proizvodnjo, ustvarjanje konfliktov pri polkmečkem prebivalstvu; - razvoj različnih oblik pomoči kmetom za izgubljeno produkcijo na kmetiji; - poudarjena specializacija kmetijskih proizvodov; - "vračanje" živilske industrije na podeželje; - propadanje "drobne posesti" pretežno polkmetov; - turizem bo privilegirana dejavnosti; - oblikovanje intenzivne "ekstenzifikacije" kmetijstva na krasu in v gorskih območjih; - povečevanje produkcije na razvojno šibkih območjih ne bo nadomestilo izgube trga; - povečevanje pomoči kmetijskim območjem, ki bodo zaradi svoje dejavnosti vzdrževala pokrajino in ohranjala okolje, - razvoj podeželja v bo odvisen od razvoja omrežja srednje velikih mest; - razvijanje številnih dejavnosti kot dopolnilnih dejavnosti na podeželju; - sinergija med turizmom in ohranjanjem kmetovanja in načina življenja;
industrija in gradbeništvo	<ul style="list-style-type: none"> - nastajanje novih težav v branžah z nizko stopnjo profitabilnosti; - naraščanje novih proizvodenj z visoko rastjo novo ustvarjene vrednosti; - oblikovanje novih inovacijskih centrov; - Specializacija v sektorjih z visokim deležem investicij, znanja in raziskovalnega dela; - "up grading" pregrupiranje, preluciranje in oblikovanje firm po "evropskih kriterijih" - razvoj, raziskovalno delo & alternativne čiste tehnologije; - nove oblike malih in srednje velikih obratov; - varovanje z energijo; - razvijanje kvalitete; - uvajanje tehnoloških parkov tudi v srednje velikih mestih
promet	<ul style="list-style-type: none"> - oblikovanje povezav, ki so v Evropskem interesu; - izboljševanje povezav med velikimi metropolami; - paralelni razvoj regionalnih hitrih povezav - razvoj javnega transporta; - omejevanje osebnega prometa;

UPORABLJENA LITERATURA:

- Agenda 21:** Programme of Action for Sustainable Development, 1992, United Nations, New York, s. 294.
- Analiza stanja prostorskega razvoja za pripravo PPS (delovno gradivo), 2000,** Tretja delovna konferenca izvajalcev nalog za prostorski plan Slovenije, Urad RS za prostorsko planiranje, Ljubljana.
- Anko, B., 1996:** Gozd kot slovenska naravna dediščina, Narava Slovenije, stanje in perspektive, zbornik, Društvo ekologov Slovenije, Ljubljana, s. 11–18.
- Aydalot, P. (1986):** Milieux innovateurs en l'Europe. Paris.
- Bertram, H., (1995):** Ansätze zur Bildung einer Euroregion Viadrina. Neue grenzüberschreitende Regionen im östlichen Mitteleuropa. Frankfurter Wirtschafts- und Sozialgeographische Schriften, Heft 67, Frankfurt/Main.
- Campagni, R., (99):** Innovation networks: Spatial perspectives. London.
- Cappelin, R., 1993:** Regional Economic Development, Regionalism and Interegional Cooperation. Paper for the European Summer Institute in Regional Science, Joensuu, Finland, str.5.
- Cecchini, P., 1988:** Europa 92. Der Vorteil des Binnenmarkts. Baden.Baden.
- Chapman, K., - Walker, D., 1987:** Industrial Location. Principles and Policies. London: Basil Blackwell.
- de Rougement, D., 1978:** ¼ avenir est notre affaire, éd. Seuil, Paris.
- Der neue Programzeitraum 2000 – 2006:** Metodische Arbeitspapiere. Europäische Kommission, Generaldirektion XVI, Regionalpolitik und Kohäsion.
- Der neue Programzeitraum 2000 – 2006:** Metodische Arbeitspapiere. Europäische Kommission, Generaldirektion XVI, Regionalpolitik und Kohäsion.
- Drey, F., 1992:** Europäische Raumordnungspolitik. Geographische Rundschau št. 44, zvezek: 12, str: 682-685.
- Državni program za prevzem pravnega reda EU, dopis MPZ, z dne 12.11.1998**
- E. S. D. P. : European spatial development perspective, First official draft, Noordwijk 9 in 10 junij 1997;**
- EG - Regionalpolitik, Europäische Kommission, 1994; Europa 2000 +, Europäische Zusammenarbeit bei der Raumentwicklung**
- Eures-transfrontaliers, 1994:** Les bassins d'emploi transfrontaliers: des creusets pour la construction européenne, Bruxelles, septembre 1994.
- Europäisches Symposium der Grenzregionen, 1972:** Die Zusammenarbeit europäischer Grenzgebiete, Teil II. (Vorläufiger Basisbericht ausgearbeitet von Dr. Fr. V. Malchus). Strasbourg.
- Europe's Environment — Statistical Compendium for the Second Assessment, 1998,** European Environmental Agency, Luxembourg, s. 156
- Fürst, D., Ritter, E. H., 1993:** Landesentwicklungsplanung und Regionalplanung. Duesseldorf, 36. str.
- Foucher, M., 1995:** Die Europäische Union in einem neuen europäischen Rahmen. Ausbruch zu einem Neuen Europäischen Raum. Poročilo nemško-francoske delovne skupine. ARL Hannover in DATAR Paris.
- Fromhold-Eisebith, M. (1995):** Das "Kreative Milieu" als Motor regionawirtschaftlicher Entwicklung. Forschungstrends und Erfassungsmöglichkeiten. Geographische Zeitschrift, letnik 83, zvezek 3–4, Stuttgart, str: 30–66.
- Fuchs, G., 1998:** Globalisierung — (mehr als) Wirtschaft ohne Grenzen. Praxis Geographie 7–8, str. 7–10.
- Gallusser, W., 1981:** Grenze und Kulturlandschaft. Regio Basiliensis XXII/2-3. Basel, 1981. str. 59-68.
- Gams, I., 1991:** The Republic of Slovenia - Geographical Constants of the New Central-European State. GeoJournal, 24.4., Dordrecht/Boston/London.
- Gans, P., 1992:** Regionale Disparitäten in der EG. Geographische Rundschau, št.44, zvezek 12, str: 691-698.
- Ganser, K., Siebel, W., Sieverts, T., 1993:** Die Planungsstrategie der IBA Emscher Park. Eine Annäherung. Raumplanung H. 6, str. 2-8.
- Gliha, S., 1986:** Družbeno ekonomski odnosi v kmetijstvu in gozdarstvu. Raziskovalec št. 12. Ljubljana, str. 441.
- Gruber, G. - Lamping, H. - Lutz, W - Schamp, E. W., 1995:** Neue grenzüberschreitende Regionen im östlichen Mitteleuropa. 10. Frankfurter Wirtschaftsgeographisches Symposium. Frankfurter Wirtschafts- und Sozialgeographische Schriften, Heft 67, Frankfurt/Main.

- Handwörterbuch der Raumordnung, 1995:** Akademie für Raumforschung und Landesplanung, Hannover.
- Haughton, G., Hunter, C., 1994:** Sustainable Cities, Jessica Kingsley Publishers LTD., London, s. 357.
- Hrček, D., 2000:** Promet — vse pomembnejši onesnaževalec zraka v Sloveniji, Zbornik nazaj k naravi II, Ekološki forum LDS, Ljubljana, s. 195–205.
- Jakoš A., Gosar L., 1997:** Območja s podobnimi razvojnimi problemi, v Kovačič et al., 1997, str. 90-102. Temeljno merilo èlenitve Slovenije na posamezne tipe območij je bila »aktivnost in dejavnost, ki jo ... prebivalstvo opravlja v kraju, kjer živi.« (Kovačič, 1997, str. 91)
- Jochimsen, R., 1991:** Finanz- und Wirtschaftspolitische Rahmenbedingungen der europäischen Integration und ihrer räumlichen Entwicklung. Forschungs und Sitzungsberichte der Akademie für Raumforschung und Landesplanung, Band. 190, str: 40-61.
- Kakovost voda v Sloveniji v letu 1995.** MOP RS, Hidrometeorološki zavod R Slovenije, Ljubljana, 1997.
- Klüter, H., 1986:** Raum als Element sozialer Kommunikation. Giesen.
- Klemenčič, V., 1984:** Geographische Probleme der Grenzräume Sloweniens. Österreich in Geschichte und Literatur mit Geographie. Wien, str. 387-400.
- Klemenčič, V., 1987:** Državna meja na območju SR Slovenije in obmejna območja kot nov geografski fenomen. Razprave in gradivo - Revija za narodnostna vprašanja, št. 20. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 57-81.
- Klemenčič, V., 1992:** Die geopolitische Lage Sloweniens und seine Offenheit nach Europa. Staatliche Einheit und Teilung - Deutschland und Jugoslawien. München, str. 99-114.
- Klemenčič, V., 1993:** Geopolitični položaj ter teoretski in metodološki poizkus opredelitve tipov obmejnih območij na primeru Slovenije. Dela 10: Geografski aspekti obmejnosti in regionalnega razvoja. Ljubljana: Oddelek za geografijo Folozofske fakultete, Ljubljana, str. 9.
- Klemenčič, V., 1992:** Geopolitični položaj Slovenije in njena odprtost v Evropo. Zbornik 12. Sedlarjevega srečanja. Postojna, 28. in 29. maj 1992.
- Klemenčič, V., 1993:** Geopolitični položaj in regionalizem na primeru JZ Slovenije, Annales 3/93, str: 203-208
- Koželj, J., 1998:** Degradirana urbana območja, Urad RS za protorsko planiranje, Ljubljana, s. 252.
- Kukar, S., 1994:** Regionalni razvoj v Sloveniji, Strategija gospodarskega razvoja Slovenije: Prostor, okolje, socialna varnost, Zavod za makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana, str: 7-22.
- Kuklinski, A., 1994:** The geography of new Europe. GeoJournal. Kluwer Academic Publishers, Boston/Dordrecht/London, str. 455-462.
- Lendi, M., 1998:** Politisch, sachlich und ethisch indizierte Raumplanung, Wien.
- Lendi, M., - Elsaser, H., 1991:** Raumplanung in der Schweiz: Eine Einfuehrung, 3. Auflage, Zuerich.
- Lichtenberger, E., 1993:** Wien - Prag - Metropolenforschung. Wien, Köln, Weimar, Börlau.
- Maier, J., 1983:** Grenzen und Raumforschung - eine Problemskizze. Staatsgrenzen und Einfluß auf Raumstrukturen und Verhaltensmuster, 1. Teil: Grenzen in Europa. Bayreuth, str. 9-19.
- Maier, J., 1990:** Entwicklungsperspektiven für ländliche Räume. V: Das Land hat Zukunft. München, str: 276-286.
- Maier, J., 1995:** Die Grenze als Aktivitäts- und Aktionsräumliches Forschungsobjekt: Verflechtungs- und Beziehungsmuster zwischen Nordbayern und Westböhmen. Neue grenzüberschreitende Regionen im östlichen Mitteleuropa. Frankfurter Wirtschafts- und Sozialgeographische Schriften, Heft 67, str: 91-109, Frankfurt/Main.
- Maillat, D., (1992):** The Innovation Process and the Role of the Milieu. V. D. Maillat in J. C. Perin (eds): Enterprises innovatrices et developement territorial. GREMI. Neuchâtel: EDES, str: 3–20.
- Maillat, D., Quévit, M., Senn, L. (1993):** Réseaux d'innovation et milieux innovateurs: un pari pour le développement.
- Malchus, v V., 1991:** Europa der Regionen. Regionalpolitik und Raumordnung auf Landesebene. Perspektiven der komunalen Zusammenarbeit in Niedersachsen. ARL, Arbeitsmaterialien, str 31.
- Mares, M., 1991:** Perspektiven in Europa. Rijkspanologische Dienst. Amsterdam.
- Mejač, Ž., 1995:** Varstvo okolja v prostorskem planu (delovno gradivo), MOP – Urad RS za prostorsko planiranje, Ljubljana, s. 37.

- Messerli, P., Perlik, M., 1997:** Eine differenzierte Entwicklungspolitik fuer den Alpenraum in Europa. Colloquium Geographicum. Festschrift zum 5. Deutschen Geographentag, Band 24, Bonn, str: 287-302.
- Mlinar, Z., 1996:** Obmejne regije in Evropa. Teorija in praksa Letnik XXXII, št. 6/96. Ljubljana, str: 971-988.
- Monitoring onesnaženosti tal in vegetacije v Sloveniji, 1992,** Katedra za pedologijo, prehrano rastlin in ekologijo Biotehniške fakultete, Ljubljana, s. 322.
- Nacionalni program razvoja slovenske železniške infrastrukture,** Ljubljana 1996
- Nacionalni program varstva okolja, 1998,** Ministrstvo za okolje in prostor RS, Ljubljana, s.102
- Natek, K., Natek, M., 1998:** Slovenija, Mladinska knjiga, s. 415.
- Nationale Regionalförderungsgebiete in Österreich** gemäss EU/EWR Wettbewerbsregln, 996. Atlas zur raumlichen Entwicklung Oesterreichs, Wien.
- Nijkamp, P., Mouwen, A. (1987):** Knowledge centers, information diffusion and regional development. V: The spatial impact of technological change (eds.: J.H. Brotchie et al.). London, str. 254–270.
- Okolje v Sloveniji 1996, 1998,** Ministrstvo za okolje in prostor RS, Ljubljana, s. 300.
- Onesnaženost zraka v Sloveniji v letu 1995.** MOP RS, Hidrometeorološki zavod R Slovenije, Ljubljana, 1996.
- Pechoux, R., Y., 1971:** Les Balkans. Press Universitaires de France, Paris.
- Pernthaler, P., Prantl, B., 1994:** Raumordnung in der Europäischen Integration. Wien.
- Plut, D., 1993:** Obmejnost in regionalni razvoj Slovenije v luči pokrajinskih degradacijskih procesov. Dela 10, Oddelek za geografijo FF v Ljubljani, str. 55.
- Plut, D., 1995:** Environmental Pollution Typology of Slovenian Towns, Geography and Urban Environment, Regiograph, Brno, s. 11–22.
- Pogačnik, A., 1998:** Prednosti in pomanjkljivosti urejanja prostora Slovenije ob vstopanju v Evropsko skupnost, Referat na 14. Sedlarjevem srečanju, Nova Gorica 1998, tipkopis.
- Pogačnik, A., 1996:** Prostorski in lokacijski potenciali slovenskih mest. FAGG – katedra za prostorsko planiranje, Ljubljana
- Program reforme kmetijske politike 1992-2002,** Zasnova in utemeljitev, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ljubljana 1998
- Prometna politika Slovenije,** Končno poročilo ekspertne skupine, Ljubljana, maj 1997
- Radinja, D., 1979:** Onesnaženost slovenskih rek in njene pokrajinske značilnosti, Geografski vestnik 51, Ljubljana, s. 75–84 .
- Ravbar, M., 1992:** Suburbanizacija v Sloveniji - odnosi, strukture in težnje v njenem razvoju. Doktorska disertacija, Ljubljana, 325 str.
- Ravbar, M., 1992:** Umriss der Suburbanisierung in Slowenien. Arbeitsmaterialien zur Raumordnung und Raumplanung. Slowenien auf dem Weg in die Marktwirtschaft. Bayreuth, Universitaet Bayreuth, str. 39-50.
- Ravbar, M., 1993:** Na periferiji modre banane. Evropske integracije in Slovenija. - Delo. Sobotna priloga. Ljubljana, (16.1.1993), Str.: 21-21.
- Ravbar, M., 1997:** Some Elements of Sociogeographical Transformation of Slovenian Rural Areas at the Turn of the 20th Century, Brno.
- Ravbar, M., 1997a:** Slovene Cities and Suburbs in Transformation (Slovenska mesta in njihova obmestja v preobrazbi). Geografski zbornik, št. XXXVII, Ljubljana, (1997), str. 64-109.
- Ravbar, M., 1997b:** Zur Siedlungsstruktur Sloweniens. Raumforschung und Raumordnung, Akademie fuer Raumforschung und Landesplanung, 55. Jahrgang, Heft 4/5 (1997), str. 350-358.
- Ravbar, M., 1998:** Razporeditev delovnih mest v Republiki Sloveniji v funkciji oblikovanja trga delovne sile. Zbornik referatov: Statistična podpora pogajanjem Republike Slovenije z Evropsko unijo in strukturni skladi. Statistični dnevi, Radenci 98, str. 237–246.
- Ravbar, M., 1998:** Značilnosti urbanizacije, Geografski atlas Slovenije, DZS, Ljubljana, s. 30–33.
- Ravbar, M., 2000:** Omrežje naselij in prostorski razvoj Slovenije. Inštitut za geografijo, Ljubljana
- Ravbar, M., in sod. 1998:** Prostorski vplivi približevanja Slovenije EU, Inštitut za geografijo.

- Regionale Disparitäten** - zwischen Normalität und Handlungsbedarf, 1997, Informationen zur Raumentwicklung, Heft 1/2. Bundesforschungsanstalt fuer Landeskunde und Raumordnung, Bonn, 143 str.
- Rejec Brancelj, I., 1998:** Pomembnejši naravni viri, Geografski atlas Slovenije, DZS, Ljubljana, s. 316-318.
- Ricq, C., 1996:** Manuel de coopération transfrontaliere ¼ usage des collectifs locaux et regionales en Europe, 3 eme Edition, Coopération transfrontaliere en Europe, N° 4, Conseil de l'Europe, Strasbourg.
- Ritter, W., 1993:** Allgemeine Wirtschaftsgeographie. Muenchen/Wien.
- Schaffer, F., 1996:** Interaktive Sozialgeographie. Zur Konzeption einer praxisbegleitenden Implementations-Forschung. Dela 2, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani, Ljubljana, str. 3-59.
- Schaffer, H. R., - Schmutz, H. P., 1996:** Standortfaktoren, Verbesserung der Atraktivitaet fue Unternehmungen im Rahmen der Ortsplanung, v: Raum und Umwelt, VLP. Bern.
- Schamp, E. W., 1995:** Die Bildung neuer grenzüberschreitender Regionen im östlichen Mitteleuropa - eine Einführung. Frankfurter Wirtschafts- und Sozialgeographische Schriften, Heft 67, str. 1-19, Frankfurt/Main.
- Selle, K., 1997:** Planung und Kommunikation. Anmerkungen zur Renaissance eines alten Thema. Institut fuer Orts-, Regional- und Landesplanung ETH Zuerich, DISP 29, str. 40-39.
- Slovenia - Phare Cross-Border Cooperation, 1995:** Multi-Anual indicative Program 1994-1999, Slovenia - Italy, Ministrstvo za znanost in tehnologijo, Ljubljana, cikl.
- Slovenija:** Prehodni državni razvojni program za obdobje 2000-2002, ZMAR, 1999.
- Stahelin-Witt, E., - Pattner, R. M., 1998:** Wirtschaft und Raumplanung. Bundesamt fuer Raumplanung, Bern.
- Statistični letopis energetskega gospodarstva Slovenije 1998, 1999,** Ministrstvo za gospodarske dejavnosti RS, Ljubljana, s. 277.
- Statistični letopis Slovenije, 1997,** SURS, Ljubljana
- Strmšnik, I., 1998:** Nekatera vprašanja regionalne politike v Sloveniji, Ljubljana, tipkop.
- Strmšnik, I., Tavčar et al.:** Strategija gospodarskega razvoja Slovenije - razvojni scenariji. Ljubljana: UMAR, 1999.
- Tödling, Schönhofer, Krajatsis, 1994:** Informationsbuch II, EU.Gemeinschaftsinitiativen. Wien: Schriftenreihe der österreichischen Raumordnungskonferenz öROK 119.
- Towards Sustainability, 1993,** Commission of European Communities, Luxembourg, s. 162.
- Treino, M., Rupp, M., 1994:** Wirtschafttraum Mittelland: Die Suche nach einem europafähigen Regionalmodell. DISP 118, ETH Zürich, str: 8-15.
- Troisième collque international sur les problemes du marché du travail transfrontalier,** Commission des Communautés Européennes, San Remo, oktober 1992.
- v. Malchus, F., 1981:** Bedeutende Initiativen des Europarates zur Verbesserung der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit. Regio Basiliensis XXII/2-3. Basel, str. 85-105.
- Vir podatkov:** Publikacije in različne podatkovne baze Statističnega urada RS v obdobju po letu 1990, Ljubljana.
- Vodooskrba v Sloveniji (leta 19998), 1999,** Inštitut za varovanje zdravja RS, Ljubljana, s. 53.
- Vrišer, I., 1968:** Centralna naselja v Jugoslaviji. Ekonomska revija 4, Ljubljana.
- Vrišer, I., 1988:** Policentriem v Sloveniji. IB - revija za planiranje XXIII, št. 5, Ljubljana, str. 11-17.
- Walter, H., 1983:** Wachstums- und Entwicklungstheorie. Stuttgart, New York.
- Weber, H. U., 1977:** Landeskunde und Raumordnung einer Grenzregion der Europäischen Gemeinschaft: Euroregio, Berichte zur deutschen Landeskunde 51, str. 155-171.